

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΥΠΟΒΛΗΘΕΝ

ΕΙΣ ΤΟ 1^{ον} ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

ΥΠΟ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΑΤΟΥ

Δημοδιδασκάλου

Μεταξύ τῶν λοιπῶν θεμάτων τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου λίαν ὀρθῶς ἐτέθη καὶ τὸ περὶ διδακτικῶν βιβλίων, διότι ἐκ τούτων ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἡ εὐδῶσις τοῦ ἔργου τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὅτι τὰ παρ' ἡμῖν διδακτικά βιβλία, ἐκτὸς ὀλιγίστων, πόρρω ἀπέχουσι τοῦ σκοποῦ των, ὁμολογεῖται ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἔλων τῶν βαθμίδων τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ βελτιώσις των θὰ προκαλέσῃ ἐκ μέρους αὐτῶν στεναγμὸν ἀνακουφίσεως.

Ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ἐκφράσῃ ἐλευθέρως τὴν γνώμην του περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων θὰ προσκυροῦσιν ἀναγκαιῶς εἰς ὑλικά συμφέροντα καὶ συγγραφικὰ φιλοτιμίαις, ἀλλὰ τοῦτο οὐδένα πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται.

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον δὲν συγκαλεῖται βεβαίως πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων ἢ πρὸς ἀνταλλαγὴν συνήθων φιλοφρονημάτων, ἀλλὰ πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐκ δὲ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀληθείας καὶ μόνης ἐξαρτᾶται πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἡ διόρθωσις τῶν κεικῶς ἐχόντων.

Πᾶσα γνώμη περὶ διδακτικῶν βιβλίων φρονῶ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον ἀρνητικὴ, ἀλλὰ καὶ θετικὴ· δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν πάντοτε εὐκόλον ἐπίκρισιν, ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν κάπως δυσκολωτέραν ὑπόδειξιν τῶν δεόντων γενέσθαι. Τούτου ἕνεκα δὲν περιορίζομαι εἰς γενικότητος καὶ ἀοριστίας, ἀλλ' ἐξετάζω ἐν ἑκάστῳ βιβλίῳ κατηγορηματικώτερον — ὅσον ἐπιτρέπουσι τὰ στενὰ ἔρια τοῦ ὑπομνήματος — ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς. Προτοῦ εἰσέλθω εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, ἃς μοι ἐπιτραπῇ νὰ δηλώσω, ὅτι δὲν θεωρῶ ἀπολύτως ὀρθὴν τὴν γνώμην, ὅτι εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου οὐδὲν βιβλίον πρέπει νὰ δίδεται πλὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ. Ἀπὸ τῆς τρίτης τάξεως τοῦ δη-

χθῶσιν οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου οὔτε εἶναι εἰς αὐτοὺς δυνατόν. Διὰ τῶν ἐκλεκτῶν τεμαχίων τῆς κοινῆς καὶ νοήματα παιδευτικώτερα ἀντλοῦσι καὶ διὰ τὴν περαιτέρω σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ὄχι ὀλιγώτερον ἢ διὰ τοῦ Ξενοφῶντος παρασκευάζονται.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐνταῦθα εὐρίσκειται τις εἰς ἀμχανίαν πόθεν νὰ ἀρχίσῃ καὶ ποῦ νὰ τελειώσῃ. Νομίζει τις, ὅτι διὰ τῶν παρ' ἡμῖν γραμματικῶν πρόκειται νὰ διεξαχθῇ πόλεμος συστηματικὸς κατὰ τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως τῶν ἑλληνοπαίδων εἰς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν αὐτῶν γραφομένην γλῶσσαν. Εἶνε λυπηρόν, ὅτι εἰσέτι δὲν κατενόηθη ἡ ἀνάγκη ἢ δὲν ἔγεινεν ἡ προσήκουσα ἐργασία πρὸς μεταρρυθμίσιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, τῆς ὁποίας ἀπαραίτητος ὄργανον εἶναι ἡ γραμματικὴ. Ἡ ἐμφάνισις τοιούτων γραμματικῶν οὐδὲν ἄλλο δυστυχῶς ἀποδεικνύει ἢ ὅτι ἀδιαφοροῦμεν διὰ τὸν πολύτιμον χρόνον καὶ τὰς δυνάμεις τῆς νεότητος, τὰ ὁποῖα ἐξοδεύομεν εἰς τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου τούτου ἐπὶ ματαίῳ.

Εἰς τὴν περὶ διδακτικῶν βιβλίων πραγματείαν μου δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν Ἐπετηρίδα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀνέπτυξα, κατὰ τὰς μικρὰς μου δυνάμεις, διὰ μακρῶν τὰ ἐλαττώματα τῆς γραμματικῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τῶρα δὲ συντομίας χάριν περιορίζομαι νὰ ἐξετάσω ταύτην συνοπτικώτερον καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, τῆς διδασκομένης εἰς τὰς δύο τάξεις τοῦ πλήρους, ἀφοῦ ἄλλως τε, ὅπως συντάσσονται, δὲν ὑπάρχει μετὰ τῶν οὐσιώδους διαφορά, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ.

Γίνεται ἀνεξήγητος σύγχυσις μετὰ τὴν ἐπιστημονικῆς καὶ διδακτικῆς γραμματικῆς. Ἡ πρώτη ἔχει σκοπὸν νὰ διδάξῃ τοὺς διδασκάλους οὐχὶ τὴν μέθοδον ἀλλὰ τὴν ὕλην καὶ τοὺς φυσικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους τῶν γραμματικῶν φαινομένων καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀκριβολόγου μεθοδικῆς ἐπεξεργασίας οὔτε ἀσκήσεως. Ἡ δευτέρα γράφεται ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ὡς τοιαύτη ἔχει ἀνάγκην μεθοδικῆς κατατάξεως τῆς ὕλης καὶ καταλλήλων ἀσκήσεων, διότι μόνον δι' αὐτῶν θὰ ἐξοικειωθῶσιν οὗτοι πρὸς τὸ ἄλλως δύσκολον τοῦτο μάθημα.

Ἐλλείπει λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ἡ βᾶσις, ἡτοι ἡ ἀσκήσις. Ἄλλ' ἴσως ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ἡ ἀσκήσις εἶναι ἔργον τοῦ διδασκάλου. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι περιττὸν τὸ βιβλίον, διότι τῆς γραμματικῆς ὕλης εἶναι κάτοχοι καὶ οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι καὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι, οἱ διδάσκοντες εἰς τὰς δύο τάξεις τοῦ πλήρους, ἢ δὲ μὴ χρῆσις βιβλίου θὰ εἶχε τοῦλάχιστον τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ὁ διδάσκαλος θὰ ἔμενεν ἐντελῶς ἐλεύ-

θερος νὰ ἀκολουθήσῃ εἰαν ἰδὸν ἀπήτουν αἱ ἀνάγκαι τῶν μαθητῶν του. Ὅ,τι θὰ ἀνεκούφιζε τὸν διδάσκαλον δὲν εἶναι ἡ κατάστρωσις κανόνων καὶ τύπων, τοὺς ὁποίους καλῶς γνωρίζει, ἀλλ' ἡ μετὰ τέχνης διάταξις τῆς ὕλης, ἡτις αὐτομάτως συντελεῖ εἰς τὴν εὐδόωσιν τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ προετοιμασία τῆς κατ' ἰδίαν ἐργασίας τῶν μαθητῶν του. Οἱ νομίζοντες, ὅτι εἶναι εὐκόλον πρᾶγμα εἰς τὸν διδάσκαλον ἡ προετοιμασία τῶν ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν, θὰ περιορίζωσι βεβαίως ταύτας εἰς τὴν εὐρεσίαν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων πρὸς κλίσιν. Οἱ ἔχοντες διάφορον ταύτης ἀντίληψιν περὶ γλωσσικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν καταλλήλων εἰς ταύτην ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν ἄς ὁμολογήσωσι πόσον ἐπίπικτος εἶνε ἡ προετοιμασία αὐτῶν καὶ πόσον χρόνον ἀπαιτεῖ.

Ἄλλ' οὐδὲ οἱ μὴ θεωροῦντες οὐσιώδη τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀσκήσεων, διότι δι' αὐτὰς εἶναι ἰδιαίτερα βιβλία, εὐρίσκονται ἐν τῇ δικαίῳ. Αἱ ἀσκήσεις πρέπει νὰ ἔπωται μεθ' ἕκαστον μάθημα ὡς στάδιον ἐφαρμογῆς τῶν διδασκόμενων, μετὰ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἔχωσι στενοτάτην συνάφειαν, ἣν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν, εἰαν εἶνε ἔργον ἄλλου συγγραφέως, ἀκαλουθούτος μάλιστα ἄλλο σύστημα. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῶν ἀσκήσεων δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐμπέδωσις τοῦ ἀμέσως προηγουμένου μαθήματος, ἀλλ' ἔδου βαθμηδὸν τοῦ προηγουμένου ὅλκτου, μετὰ τοῦ ὁποίου προσπαθεῖ νὰ συνυφαίνῃ τὸ ἐκάστοτε νέον ἢ μεθοδικὴ διδασκαλία. Δι' ἑλα ταῦτα φρονῶ, ὅτι αἱ ἀσκήσεις πρέπει νὰ εἶναι τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ὅστις μόνος ἔχει ἐν τῇ διανοίᾳ του τὸ ὅλον σχέδιον ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις.

Ἄλλο ἐλάττωμα, κοινὸν εἰς ἀμφοτέρας τὰς γραμματικὰς, εἶναι ὅτι βαίνοσι κατὰ σύστημα διαδοχικὸν οὐχὶ δὲ κυκλικόν. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι δὲν συμπλέκονται αἱ γραμματικαὶ γνώσεις εἰς ὀργανικόν τι ὅλον, βαθμηδὸν ἀναπτυσσόμενον ἀλλὰ μένουσι μετὰ τῶν ἐν πολλοῖς ἀσχετοὶ ἢ μόλις διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ διδασκάλου σχετίζονται, ἐνῶ δὲ τινες τούτων ἀναπτύσσονται ὑπερμέτρως, ἄλλαι μένουσιν ἀτροφικαί· ἐνῶ π. χ. θὰ γνωρίζῃ ὁ μαθητὴς ἀχρήστους λεπτομερείας καὶ θὰ ἀνιᾶ εἰς τὰς συνήθεις μικρολογίας τῆς πρώτης κλίσεως εἰς τὰς ὁποίας τρέφουσι τόσην ἀγάπην οἱ συγγραφεῖς τῶν γραμματικῶν, δὲν θὰ γνωρίζῃ τίποτε περὶ ἐπιθέτου ἀντωνυμίας μετοχῆς ἢ ῥημάτων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πολυχρηστότατον καὶ πολυμορφώτατον μέρος τοῦ λόγου. Ἀντιθέτως διὰ τοῦ κυκλικοῦ συστήματος, ἐνωρίτατα θὰ λάβῃ γενικὴν μὲν ἀλλὰ σαφῆ ἔννοιαν πάντων τῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ ἐν γένει τῶν γραμματικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν θὰ ἐκτυλίσσονται.

Διὰ τοῦ διαδοχικοῦ συστήματος ἐπιφορτίζεται ὁ μαθητὴς νὰ δέχῃται τὰ ἐκάστοτε διδασκόμενα κατὰ δόσεις πυκνάς, π.χ. εἰς τὸ περὶ πτωτικῶν ἐπιφορτίζεται εἰς ἓν μάθημα νὰ συλλάβῃ τὰς ἐννοίας τοῦ γένους,

τῆς ταυτολογίας εἶνε ἢ ἄλλη μεγάλη δυσχέρεια τοῦ συγγραφέως. Τοῦτου τεθέντος καὶ μεταβαλλομένης τῆς ἀπὸ τοῦ Λασκάρους μέχρις ἡμῶν στερεοτύπου οἰκονομίας τῆς γραμματικῆς, μένει νὰ πλουτισθῇ αὕτη διὰ ποικίλων ἀσκήσεων, ἀνευ τῶν ὁποίων δὲν ἐννοεῖται γραμματικὴ διδασκαλία. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσκήσεων ἢ σύνταξις οὐκ ὀλίγας παρέχει δυσχερείας· αὐταὶ σπανίως θὰ περιορίζωνται εἰς λέξεις μεμονωμένας, ἀλλὰ θὰ περιστρέφονται εἰς φράσεις περιλαμβανούσας νοήματα οὐχὶ κοινὰ καὶ τετριμμένα, οὐδὲν διδάσκοντα, ἀλλὰ παιδευτικὰ ἢ πρακτικῶς ὠφέλιμα, ἵνα τίθεται δι' αὐτῶν εἰς ἐνέργειαν τὸ παρατηρητικὸν καὶ ἡ κρίσις τῶν μαθητῶν. Τὰ νοήματα νὰ μὴ υπερβαίνωσι τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν· νὰ μὴ ἀναφέρωνται μόνον εἰς τὸ τυπικόν, τὴν σύνταξιν, τὴν στίξιν καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν, ἰδίως αἱ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς.

Ἡ ἀνάμιξις τῆς γλωσσολογίας ἐν τῇ γραμματικῇ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν ἐπιβλαβής.

Ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ ἰσχυρισθῶ τὸ ἐναντίον. Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ γλωσσολογία ἐξηγεῖ τὴν φυσικὴν ὁδὸν τῆς ἐξελιξέως καὶ προόδου τῆς γλώσσης, ἀναγκαιῶς θὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ δι' αὐτῆς ἐξηγησις τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν φαινομένων θὰ ἦτο τὸ καταλληλότερον μέσον πρὸς κατανόησιν αὐτῶν, διότι μόνῃ ἢ γνώσει τῆς φυσικῆς ὁδοῦ ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ ἐπιστητοῦ καθιστᾶ τὰ πράγματα ἐπὶ τοσοῦτον καταληπτὰ, ὥστε νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς διανοίας. Ὅσα καὶ ἂν εἴπωμεν εἰς τὸν μαθητὴν π. χ. περὶ συναίρεσεως, δὲν θὰ τὴν ἐννοήσῃ, ἐὰν δὲν εἴπωμεν εἰς αὐτόν, ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἔλεγον ἔθνεα, καλέεται κτλ. Οὕτω μόνον φωτίζεται ἡ διάνοιά του, διότι οὕτω μόνον εὐρίσκει τὸν φυσικὸν λόγον τοῦ φαινομένου τούτου. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐξηγοῦνται τὰ γραμματικὰ φαινόμενα δι' ὀλίγων λέξεων, αἵτινες καθιστῶσι τὰ πράγματα ἁπλά, ὃ δὲ μαθητῆς ἀντὶ πραγμάτων δὲν ἔχει πρὸ αὐτοῦ σιῆς, ὅποια τὰ προσφύματα καὶ τὰ θεματικὰ ἐγκλιτικὰ φωνήεντα καὶ τὰ τόσα ἄλλα, τὰ ὅποια εἶναι βῆρος ὀχληρότατον καὶ αἷτιον ἐπισκοπίσεως τῆς παιδικῆς διανοίας, ὅταν αὕτη δὲν διαβλέπῃ τὸν φυσικὸν τῶν φαινομένων τούτων λόγον.

Προκειμένου δὲ νὰ μὲνωσι ταῦτα γρίφοι ἀνεξήγητοι δι' ἔσης δήποτε μελέτης καὶ ἐπιμονῆς, πολὺ προτιμότερον νὰ ἐλλείπωσι καὶ τῆς προτιμῆσεως ταύτης εὐρίσκομεν τὸν λόγον ἐὰν παραβάλωμεν τὰς γραμματικὰς τοῦ τελευταίου συρμοῦ, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὰς παλαιότερας, αἱ ὅποια ἦσαν χρησιμώτεραι ἀκριβῶς, διότι δὲν ἐθίγοντο ἐν αὐταῖς ζητήματα, τὰ ὅποια νὰ ἐπισκοτίζωσι τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων, μένοντα ἀνεξήγητα.

Ἄν λοιπὸν πρόκειται νὰ ἀναμιχθῇ ἡ γλωσσολογία εἰς τὴν σύντα-

ξιν διδασκτικῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσης—καὶ φρονῶ, ὅτι καὶ δυνατὴ καὶ ἀναγκαία εἶναι ἡ ἀνάμιξις τῆς, ἂν καὶ ὁμολογῶ, ὅτι τῆς ἐπιστήμης ταύτης δυστυχῶς πολὺ ἀπέχω τοῦ νὰ ἔχω εὐρεταν γνώσιν—πρέπει νὰ ἐξηγῶνται ἐπαρκῶς τὰ πράγματα, ἢ δὲ ἐξηγήσεις τότε μόνον εἶναι ἐπαρκῆς, ὅταν φέρῃ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν τὸν φυσικὸν λόγον τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν φαινομένων. Εἶνε τοῦτο δυνατόν; Φρονῶ, ὅτι εἶνε· ἀλλ' ἂν δὲν εἶνε, ἄς ἀποκλεισθῶσιν ὅλως ἐκ τῆς διδασκτικῆς γραμματικῆς οἱ γλωσσολογικοὶ γρίφοι.

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Βιβλία ἀριθμητικῆς εἶνε περιττὰ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀναγκαῖα βοηθήματα εἶνε συλλογαὶ προβλημάτων καὶ ἐκ τούτων ἔχομεν καὶ τινὰς ἐπιτυχεῖς. Ὁφελιμώταται εἶνε καὶ αἱ ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις (ἐπὶ ἀφηρημένων ἀριθμῶν) διὰ τὴν δευτέραν, τρίτην καὶ τετάρτην τάξιν τὰς ὁποίας εὐρίσκειν ἑτοίμους ὁ διδάσκαλος οἰκονομῆι χρόνον πολὺν. Ἡ ἔλλειψις τοιούτων ἀσκήσεων εἰς τὸ τεῦχος τῆς τετάρτης τάξεως, ὡς γίνεται εἰς τινὰς συλλογὰς προβλημάτων, εἶνε ἐπαισθητὴ καὶ προὐκαλεῖ μεγάλην ἀπώλειαν χρόνου. Ἡ γλωσσικὴ πλάνη ὑπὸ τῆς ὁποίας κατεχόμεθα συντελεῖ καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν στρυφνὴν διατύπωσιν τῶν προβλημάτων, ἵνα δαπανᾶται ἀσκόπως ὁ χρόνος πρὸς ἐξηγήσιν.

Βιβλίον γεωμετρίας μετὰ προβλημάτων ἡδύνατο ἐπιφελῶς νὰ δοθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης τάξεως, ἀλλὰ νὰ καταβληθῇ πολὺς κόπος εἰς τὴν αἰσθητοποίησιν καὶ σαφήνειαν, καὶ εἰς τὴν καλὴν ἐκτύπωσιν τῶν σχημάτων, μακρὰν δὲ ἀχρήστων θεωριῶν νὰ διδάσκηται τὸ ἐν τῷ βίῳ χρήσιμον· καὶ εἶνε γνωστὴ ἡ μεγάλη χρησιμότης τῆς γεωμετρίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ὅς τὸ ἀναγνωσματάρειον οὕτω καὶ ἡ ἱστορία δὲν ἀπαιτεῖ τόσον εἰδικὴν πείραν, ὅσον λογοτεχνικὴν δεξιότητα, ἣτις παριστᾶ τὰ πράγματα σαφῶς καὶ ζωηρῶς, ὥστε οὐ μόνον ἡ μνήμη νὰ ἀποταμιεύσῃ ἱστορικὰς γνώσεις καὶ ὁρθὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὡς ἐν καλειδοσκοπίῳ, τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῶν αποτελεσμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία νὰ συγκινῆται καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ εὐγενὲς καὶ ὑπέροχον καὶ ἡ ἀποστροφή πρὸς τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν νὰ ἐξεγείρεται. Τοιαῦτα ὅμως ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ θυμικοῦ τῶν παιδίων δὲν ἐξεγείρουσι τὰ συνήθη θεματογραφήματα καὶ ἡ ὑπὸ χασμημάτων συνοδευομένη διδασκαλία.

Τὰ ἐν χρήσει ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας παρουσιάζουσι τοιαῦτα περιπέτου ἐλαττώματα: Πρῶτον τὸ ψυχρὸν καὶ ἀχαρὶ ὕφος. Δεύτερον ἀποτελοῦνται ἀπὸ περιλήψεως γεγονότων καὶ σειρὰς ὀνομάτων καὶ ἀριθμῶν εἰς ἄκρον δυσμνημονεύτων, ἐνφ' ἣ ἱστορία ἀπαιτεῖ πλατυασμὸν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων, ἵνα καθίστανται ταῦτα εὐμνημόνευτα καὶ ἐπαγωγὰ.

Τὰ θρία μεταξύ τοῦ ἀρμόζοντος πλατυασμοῦ καὶ τῆς ἀσκόπου πολυλογίας καὶ τῆς ἐπισωρεύσεως ἀνουσίων λεπτομερειῶν θὰ διαγράψῃ ἡ ἱκανότης τοῦ συγγραφέως. Τρίτον ἐν τῇ σειρᾷ τῆς διηγήσεως ἀναφέρονται ὡς ἐν παρόδῳ λέξεις καὶ φράσεις, τῶν ὁποίων ἵνα λάθῃσι σαφῆ ἔννοιαν οἱ μαθηταί, ἀπαιτεῖται δι' αὐτὰς καὶ μόνας ἐλόκληρον μάθημα· π. χ. ἡ Πυθία ἔδωκε χρῆσιν ἢ Ἑνεϊκὴ δημοκρατία· μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς οἱ Ρωμαῖοι οἱ Βυζαντινοὶ οἱ καλιφαὶ ὁ πάπας οἱ σταυροφόροι κ. τ. λ. Ταῦτα ἐξηγεῖ ὁ διδάσκαλος, θὰ μοὶ ἀπαντήσωσι δι' ἐνὸς στόματος. Αὐτὸ γίνεται βεβαίως· ἀλλὰ κατὰ πόσον εἶνε καρποφόρος ἡ ἐξήγησις; Δύο τοιαῦται φράσεις ἀν συμπέσωσιν εἰς τὸ μάθημα (καὶ τὸ κακὸν τοῦτο εἶναι συνηθέστατον εἰς τὰ ἱστορικὰ ἐγχειρίδια πέμπτης καὶ ἕκτης τάξεως) δαπανᾶται δι' αὐτὰς τὸ ἡμισυ τῆς ὥρας. Πλὴν τούτου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τὰ συγκρατήσωσιν ἔλα οἱ μαθηταί ἢ ἕπερ χειρὸν τὰ συγγέουσι μετὰ τοῦ κυρίου μαθήματος εἰς μίαν ἱστορικὴν σαλίαν, ἣτις ἐπισκοτίζει καὶ βασιανίζει τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἀνωφελῶς.

Ἄλλὰ πῶς θὰ παρακάπτονται αἱ δυσχερεῖαι αὐταί; Ἡ καλὴ διάταξις τῆς ὕλης διαλευκαίνει πολλὰ τὰ πράγματα. Βοηθεῖ ἐπίσης καὶ βραχεῖά τις ἐξήγησις πρὸ τοῦ κυρίου μαθήματος. Ἄλλὰ καὶ ὁ τρόπος οὗτος δὲν εἶνε πάντοτε ἐπαρκής, ἔταν ἀπαιτῆται μακρὰ ἐξήγησις· π. χ. ἡσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμόν. Ταύτην ἐξηγεῖ ὁ συγγραφεὺς προτοῦ φθάσῃ εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἱστορίᾳ ἀπιερῶν ἴδιον μάθημα περὶ Ἀράβων, Μωάμεθ. κ. τ. λ. ἐν τῇ χρονολογικῇ σειρᾷ, ἦτοι μετὰ τὸν Ἡράκλειον, οὕτω δὲ ὁ διδάσκων εὐρίσκει τὴν ἔννοιαν σαφῆ καὶ ὄριμον ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν μαθητῶν, ἔταν θὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἐν παρόδῳ. Περὶ τοῦ πάπα π. χ. γίνεται λόγος εἰς ἴδιον μάθημα περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πατριαρχῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας· κ. τ. λ. Οὕτω πράττει ὁ συγγραφεὺς δι' ἔλα τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ πραγματευθῇ μὲν ἐν ἑκτάσει, θὰ ἀναγκασθῇ ἕμως νὰ θίξῃ ὡς σχετιζόμενα μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν· εὐρίσκει δι' ἕκαστον τὴν κατάλληλον θέσιν καὶ τὸ ἐξηγεῖ μὲ ὀλίγας μὲν ἀλλ' ἀσφαλεῖς λεπτομερεῖας. Κατὰ πόσον εἶνε ταῦτα ὠφέλιμα, κατὰ πόσον πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ μαθηταί ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ὀρθῶς σχηματισμένων τὸν σκελετὸν τῆς ἐθνικῆς τῶν ἱστορίας δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσωμεν.

Ὅμοίως οἱ μαθηταί ἐν ἀρχῇ πρέπει νὰ μορφώσωσι σαφῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ θένους, τοῦ κράτους, τοῦ νόμου, τοῦ πολιτεύματος, τῆς χρονολογίας κ. τ. λ. Πάντων τούτων τὴν ἐξήγησιν δὲν θεωροῦσιν ὡς ἴδιαν ὑποχρέωσιν οἱ συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὴν ἀναθέτουσιν ἀπλοῦστατα εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἄλλὰ ποῦ πρῶτον καὶ ποῦ ὕστερον νὰ φθάσῃ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος; Ἐχει νὰ διδάσκῃ ἕξ μαθήματα καθ' ἡμέραν! Μόνος αὐτὸς εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ εἶναι πάνσοφος, νὰ μὴ τὸν διαφεύγῃ τίποτε, νὰ κανονίξῃ τὴν κατ' ἴδιαν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν, νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀσφαλεῖς καὶ νὰ διορθῶνῃ τὰς ἀνοησίας, νὰ διδάσκῃ, νὰ ἐπιτηρῇ, νὰ μελετᾷ, νὰ προπαρασκευάζεται. Οὕτω δὲ ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος μένων ἐντελῶς ἀδοξήτορος περιπίπτει ἀπὸ δυσχερείας εἰς δυσχερείαν ἐν τῷ ἔργῳ του.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αἱ γεωγραφίαι εἶναι σχετικῶς καλῆτεροι, ἀν ἐξαιρέσῃ τις κάποτε ἀνακριβεῖας τινάς, εἰς τὰς ὁποίας περιπίπτουσιν. Δὲν λείπουν καὶ ἐκ τούτων αἱ ἐκ τῆς γλωσσικῆς πλάνης ἀσάφειαί, ἀλλ' εἶναι ὅπως ὅποτε χρήσιμοι, ἰδίως αἱ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσαι.

ΦΥΣΙΚΑ

Ἡ φυσικὴ ἱστορία ἰδίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκ τῶν μᾶλλον ἀμεθόδως συντεταγμένων βιβλίων καὶ διὰ τὴν κακὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ διὰ τὴν ἀσφυκτικὴν συμπύκνωσιν τῶν ἐννοιῶν. Ἰδοῦ: εἶναι ὀρυκτῶν ἡφαιστειῶδους καταγωγῆς (χωρὶς οὐδὲ γρῦ νὰ λεχθῇ προηγουμένως περὶ ἡφαιστειῶν). Τὸ θεῖον εὐρίσκεται ἐν τῇ φύσει ἠνωμένον μετὰ ὀξυγόνου καὶ ὑδρογόνου ὡς ἀέριον. Οἱ λιθάνθρακες προέρχονται ἐκ φητῶν προκατακλυσμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐνεκα τῆς γῆτινης θερμότητος ἀπηνθρακώθησαν· παρέχουσι τὸ φωταέριον, τὴν πίσσαν, τὸ κὸκ καὶ διάφορα ἀμμοθιοῦχα ὕδατα. Ὁ οἶδηρος εὐρίσκεται ἢ ἐν καθαρᾷ καταστάσει ἢ ἠνωμένως καὶ σχηματίζει τὰ διάφορα αὐτοῦ ὀρυκτὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγεται μεταλλουργικῶς κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις τὸ ἀδύνατον τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ βιβλίου τούτου πρέπει νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὸ διδάξῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, δι' οὗς εἶναι προωρισμένον. Ἄνευ εἰσαγωγῆς οὐδὲ βραχυτάτης ἐξηγήσεως περιγράφονται κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνωτέρω ἀσπασμάτων τὰ διάφορα ὀρυκτὰ: εἰς 11 γραμμὰς τὸ μαγειρικὸν ἄλας, εἰς 6 1/2 ἢ γύψος, εἰς 3 1/2 ἢ σόδα κ. τ. λ. Ἄν αὐτὸ λέγεται βραχυλογία, εὐσύννοπον, ἐμβριθεία, περιεκτικότης καὶ δὲν ἡξεύρω ποῖα ἄλλη ἀρετὴ, δὲν ἐκλήθη νὰ ἀποφανθῶ. Ἡξεύρω μόνον ὅτι ἐδαπάνησα ἕνα καὶ ἡμισυ μῆνα χωρὶς οὐδὲν νὰ μάθωσιν οἱ μαθηταί μου ἐκ τῆς ὀρυκτολογίας οὔτε ἐκ τοῦ βιβλίου, οὔτε ἐκ τῆς διὰ ζώσης διδασκαλίας μου, τῆς ὁποίας τὰ ἴχνη κατῴρθωνε νὰ ἐξαλείφῃ ἐκ τῆς διανοίας τῶν μαθητῶν ἢ ἀνάγνωσις τοῦ περισπουδάστου τούτου βιβλίου. Καὶ ἕμως διὰ τὴν ὀρυκτολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν φυσικὴν ἱστορίαν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ βιβλίον· διότι εἶναι μαθήματα κυκλικῶς εἰς ἰδιαιτέρον

Ἡ φυσικὴ ἱστορία πρέπει νὰ συντάσσεται βαθμηδὸν τῶν κύκλων συστητέωχος δι' ἐκάστην τάξιν, εὐρυστομένων βαθμηδὸν τῶν κύκλων συστητέωχος ὡς ἐν τῷ περὶ γραμματικῆς μέρει εἶπομεν. Νὰ προηγήται ἡ γεωλογία καὶ νὰ ἕπεται ἢ καθ' ἕκαστον διδασκαλίαν τῶν ὀρυκτῶν, ἀφοῦ ταύτης προηγήθῃ συντόμως ἀλλὰ σαφῶς τὸ περὶ στοιχείων, συγκροτήσεως σωμάτων καὶ ἀναλύσεως καὶ τὰ περὶ χημικῶν καὶ φυσικῶν γνωρισμάτων τῶν ὀρυκτῶν. Πρὸ τῶν μετάλλων νὰ προηγήται τὸ περὶ μεταλλείων καὶ μεταλλουργίας. Ἄνευ τῆς ἐμπεδώσεως τῶν θεμελιωδῶν τούτων ἐννοιῶν, τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου εἶνε λέξεις κεναὶ ἔννοιαι.

Ἡ ζωολογία περιορίζεται εἰς τὴν εἰς γένος καὶ εἶδος κατάταξιν καὶ τὴν σωματικὴν περιγραφὴν τῶν ζώων ἀφιερῶσα δι' ἕκαστον ὀλί-

γας γραμμὰς ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἢ σχεδὸν οὐδὲν περιζῶνται τὰ παιδία. Ἄς ἀναγνώσῃ τις ἐξ οἰαςδηποτε γαλλικῆς ἢ γερμανικῆς ζωολογίας διὰ παιδία διὰ νὰ συγκρίνῃ πόσον ὑπολείπονται αἱ παρ' ἡμῖν διὰ νὰ θαυμάσῃ τὴν παραστατικότητα τῆς περιγραφῆς οὐ μόνον τῆς σωματικῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τῶν ζῶων ἐκ τοῦ ὁποίου τόσον περιεργὰ καὶ ἐνδιαφέροντα πράγματα διδάσκονται τὰ παιδία κατὰ τρόπον τόσον ἐπαγωγόν, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου νὰ ἀποβαίῃ ἀπόλαυσις δι' αὐτά. Τὰ αὐτὰ περίπου δύναται τις νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῆς πειραματικῆς φυσικῆς.

Φρονῶ ὅτι διὰ τὰ εἶδη τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν βιβλίων ἡδυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ἐκ μεταφράσεων. Ἄλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται κόπος καὶ προσοχή· πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν τοιούτου εἰδους ἐχειριδίων εἶναι συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάσει γαλλικῶν, τῶν ὁποίων ὅμως οὔτε τὴν συνοχὴν τῶν ἐννοιῶν οὔτε τὴν ἀπλότητα καὶ σαφήνειαν ἔχουσιν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Συντελεστικά εἰς τὴν συγγραφὴν ὠφελίμων διδακτικῶν βιβλίων νομίζω τὰ ἑξῆς :

1) Ἐκάστου μαθήματος νὰ εἶναι ἰδιαίτερον τεῦχος δι' ἐκάστην τάξιν. Ὁ οἰκονομικὸς λόγος ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου εἶναι μηδαμινός· ἂν ὁ ὄγκος ἑλῶν τῶν βιβλίων τῶν προωρισμένων διὰ δύο τάξεις αὐξηθῇ κατὰ δέκα τυπογραφικὰ φύλλα, κατόπιν τῆς εἰς τεύχη διαιρέσεως, τὸ πολὺ θὰ ἐπέλθῃ μεγαλύτερα δαπάνη λεπτῶν 70 διὰ δύο ἔτη. Εἶνε δίκαιον νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τὰ διδακτικὰ βιβλία τιμῶνται ἐν Ἑλλάδι πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἄλλαχοῦ.

Πλὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ διὰ τὰ ἄλλα πρέπει νὰ συντάσσονται διττῶς, ἦτοι βιβλίον διὰ διδάσκαλον, βιβλίον διὰ μαθητὴν. Τὸ βιβλίον διδάσκαλου θὰ περιέχῃ ἐκτενέστερον ὅ,τι θὰ περιέχῃ τὸ βιβλίον μαθητοῦ περιληπτικώτερον, πρὸς τούτοις δὲ τὸ σχέδιον τῆς διδασκαλίας, ἰδιαίτερας διδασκαλίας δι' ἕν ἐκαστον μάθημα. Ὅτῳ ὁ συγγραφεὺς κατατέμῳν τὴν ὕλην εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας καὶ καταρτίζῳν σχέδια διδασκαλίας, ἐξ ἀνάγκης θὰ εἰσδύσῃ περισσώτερον εἰς αὐτήν, θὰ ἴδῃ τὰς δυσχερεῖας τῆς μεταδόσεως τῶν μαθημάτων, θὰ ἴδῃ τί πρέπει νὰ προτάξῃ καὶ τί καὶ εἰς ποίαν ἀπόστασιν νὰ θέσῃ κατόπιν καὶ πῶς θὰ τὸ ἐκθέσῃ, ἵνα γείνῃ καταληπτόν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ συγγραφεὺς ἐξελέγχων καὶ κρίνων αὐτὸς ἑαυτόν, νευρίσκει μέρη τρωτά, τὰ ὁποῖα ἄλλως οὐδὲ φαντάζεται, καὶ ἐπιφέρει διορθώσεις. Κατόπιν τῆς τῆς αὐτῆς ἐργασίας ἢ περιλήψεως τῆς διδασκαλίας, ἢν θὰ περιέχῃ τὸ βιβλίον μαθητοῦ, θὰ εἶνε ἐξ ἀνάγκης σαφῆς καὶ ὁμοιόμορφος πρὸς τὴν ζωσαν διδασκαλίαν, ἢν θὰ διεξάγῃ ὁ διδάσκαλος κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ συγγραφέως.

Διὰ τοῦ βιβλίου διδάσκαλου χειραγωγεῖται οὗτος ἐν τῇ ἐργασίᾳ του καὶ ἀνακουφίζεται—καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀνακουφίσεως ὁ δημοδιδάσκαλος. Πιθανὸν νὰ φέρωσιν εἰς τοῦτο τὴν ἀντίρρησην, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρό-

πον ὁ διδάσκαλος ἔχων πρόχειρον τὸν τυποσῶντῃν δὲν ἀναγκάζεται νὰ μελετᾷ, νὰ γείνῃ φιλόπνοος καὶ ζητητικός. Ἡ ἀντίρρηση αὕτη εἶνε κάπως δικολαβική. Οἱ πρωτόπειροι δημοδιδάσκαλοι δὲν ἔχουσιν ἐπαρκῆ βιβλιοθήκην, ὅπως ἀντλῶσιν ὕλην ἐκ μεγαλυτέρων συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀντλῶσιν τὴν ὕλην θὰ χωλαίνωσιν εἰς τὴν κατάλληλον αὐτῆς ἐκλογὴν διὰ παιδία καὶ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη θὰ περιπίπτωσιν ἀπὸ ἀποτυχίας εἰς ἀποτυχίαν εἰς βάρος τῶν μαθητῶν μέχρις ὅτου μορφώσωσιν ἀτομικὴν μέθοδον διὰ τῆς βίρας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ποῦ εἶνε τὰ συγγράμματα καὶ ἐν γένει τὰ βοηθήματα διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους; Ὁμολογῶ πρὸς τὴν μὴν των, ὅτι ὅ,τι κατορθώνουσιν ὀφείλεται εἰς μόνην τὴν φιλοπνίαν καὶ φιλοτιμίαν των. Ἄλλὰ καὶ φιλοπνοιάτους ἂν τοὺς ὑποθέσωμεν, ἐλλείπει ἐξ αὐτῶν ὁ χρόνος καὶ ταχέως θὰ ἀποκάμωσιν, ἐξοδουνησάμενοι πολλὰς δυνάμεις εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας. Ὁ δημοδιδάσκαλος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὀφείλει νὰ προπαρασκευάζεται διὰ πέντε ἢ ἕξ μαθήματα καθ' ἐκάστην, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦσι τοὺς ἀπλοῦς διῶρον μελέτην, ἔχει νὰ διορθώσῃ τὰ γραπτὰ δοκίμια τῶν μαθητῶν του, δὲν ἐλλείπει καὶ ἡ ὑπηρεσιακὴ γραφικὴ ἐργασία, τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ θρησκευτικὰ καθήκοντα. Ἄν ἐξ ἀρχῆς τὸν χειραγωγῶσιν εἰς τὴν μέθοδον, λαμβάνει καλὴν διεύθυνσιν, ἐπιτυγχάνει ἐν τῷ ἔργῳ του καὶ γεννᾶται εἰς τὴν ψυχὴν του ἢ πρὸς αὐτὸ ἀγάπη, ἣτις ἀποτελεῖ τὰ ἐννέα δέκατα τῆς ἐπιτυχίας του. Ἀναγκάζοντες αὐτὸν εἰς ὑπερκόπωσιν, τὸν καθιστῶμεν δύστροπον καὶ νευκάζοντες αὐτὸν εἰς ὑπερκόπωσιν, τὸν ἀποκλείομεν τῆς μελέτης ἄλλων πραγμάτων τῶν παιδίων, τὸν ἀποκλείομεν τῆς μελέτης ἄλλων πραγμάτων συντελούντων εἰς τὴν ἐν γένει ἀτομικὴν του μόρφωσιν, ἣτις πάλιν τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ ἔργου του.

Τὸ βιβλίον τοῦ διδάσκαλου θὰ τυποῦται δαπάνη τοῦ συγγραφέως, θὰ δίδεται ὅσον στοιχίζει εἰς τοὺς διδασκάλους, οἵτινες οὕτω δι' ἐλαχίστης δαπάνης θὰ ἔχωσι πρόχειρα τὰ διὰ τὸ ἔργον των ἀπαραίτητα βοηθήματα, τὰ ὁποῖα καὶ τέλεια ἂν δὲν εἶνε, θὰ εἶνε πάντως ὠφέλιμα, ἀφοῦ σήμερον δὲν ὑπάρχει κανέν.

Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος πιθανὸν νὰ εἶνε ἐπιζήμιος εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγωγέματος συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων, διότι ἐνθ' ἂν θὰ πολλαπλασιασθῶσιν οἱ κόποι θὰ ἐλαττωθῇ σημαντικῶς ἡ ἐτησίᾳ παραγωγὴ, καθ' ὅσον οὐ μόνον εἰς ὄγκον τριπλασιάζεται σχεδὸν ἢ τοῦ συγγραφέως ἐργασία (ἀφοῦ τὰ διὰ τὸ βιβλίον μαθητοῦ 4 π. χ. τυπογρ. φύλλα, ἀπαιτοῦσι διὰ τὸ τοῦ διδάσκαλου 8 ἢ 10) ἀλλὰ καὶ εἰς σκέψιν καὶ εἰς προσοχὴν. Ἄλλὰ τοῦτο ὀλίγον ἐνδιαφέρει τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς διδασκάλους, τὰ θύματα ταῦτα τῶν διδακτικῶν βιβλίων.

3) Διὰ τῆς προκηρύξεως νὰ ὀρίζεται μὲν ἡ ὕλη (ἀφοῦ ἀναθεωρηθῇ τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα) οὐχὶ ἔμῳς καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ βιβλίου κατὰ τυπογραφικὰ φύλλα, διότι δεσμεύεται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός του. Ἀφοῦ τὸ βιβλίον θὰ ὑποβληθῇ εἰς ἔλεγχον δὲν ἔχει κανένα, νομίζω, λόγον ὁ περιορισμός· ἂν ὁ συγγραφεὺς περιο-

ρισθη εἰς βραχυλογίαν ἐμποδίζουσαν τὴν κατανόησιν ἢ ἐκταθῆ εἰς ἄκρην πολυλογίαν τὸ βιβλίον τοῦ ἀπλοῦστατα ἀπορρίπτεται.

4) Θὰ ἦτο πολὺ καλὸν νὰ ἐγκρίνεται μόνον ἐν ἑξ ἑκάστου εἶδους, ἀλλ' εἶνε ἀμφίβολον, ἂν θὰ ἐπικρατῆ πάντοτε αὐστηρὰ δικαιοσύνη. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐφηρμόσθη καὶ ἄλλοτε καὶ ἀπεδείχθη ἔχι τόσον ἐπιτυχές. Ἡ ἐγκρισις πολλῶν ἐξ ἑκάστου εἶδους τοῦλάχιστον αἶρει πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀδικίας· ἢ διαφορά τοῦ πρώην καθιστώτος καὶ τοῦ νῦν εἶνε ὅτι τότε μὲν ἦτο ἐν βιβλίον καὶ τώρα εἶνε πολλὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ποιότητος· τότε ὅμως ἐπεβάλλετο ὡς ἕλα τὰ λοιπὰ εἶδη τοῦ μονοπωλίου, ἐν ᾧ τώρα ἐκλέγεται ἐλευθέρως ἐν ἑκ τῶν πολλῶν τότε ἐκέρδιζεν εἰς χωρὶς νὰ ἐργασθῆ πλειότερον ἢ ἐπιτυχέστερον, τώρα δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων οἱ ἴσοι κόποι καὶ αἱ ἴσαι ἐπιτυχία ἀμειβονται· μετὰ δημοκρατικῆς ἰσότητος! Τότε μόνον εἶνε δικαία ἡ ἐγκρισις ἐνός, ὅταν τὸ ἐν τοῦτο ὑπερέχη κατὰ πολὺ. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι μέχρι τοῦδε δὲν παρουσιάσθη.

5) Νὰ πολεμηθῆ αὐστηρῶς ἡ λογοκλοπία, ἵνα προστατευθῆ καὶ ἐνθαρρυνθῆ ἡ εὐσυνείδητος ἐργασία. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐγκρίνεται βιβλίον πρωτότυπον, ὑπερέχον πάντων τῶν λοιπῶν τοῦ αὐτοῦ εἶδους· μετὰ τὴν δημοσίευσίν του πολλὰ τοιαῦτα μὲ ἐπουσιώδεις παραλλαγὰς (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιδραβεῖς) δύνανται εἰς ὀλίγιστον χρόνον νὰ γραφῶσι, τὰ ὅποια, ἐγκρινόμενα, ζημιούσι τὸν συγγραφέα τοῦ πρώτου βιβλίου, τὸ ὅποιον εἶνε προῖον πολυτετῶν κόπων καὶ μόχθων. Ἰδοὺ ὁ λόγος, νομίζω, ὅστις ἐμποδίζει πᾶσαν πρωτοτυπίαν, ἥτις ἀπαιτεῖ κόπον καὶ χρόνον, καὶ ὅστις συντελεῖ νὰ βλέπωμεν κατ' ἔτος τὰ συνήθεα—συνήθη!

6) Ἡ διάρκεια τῆς ἐγκρίσεως νὰ εἶνε τριετής, ὅπως δίδεται καιρὸς ἀνέτου συγγραφῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν εἰς διαγωνισμὸν υποβαλλομένων.

7) Διὰ τὰ διδακτικὰ βιβλία δὲν εἶνε ἀδιάφορος ἡ μορφή· καὶ ἐκλεκτὸς χάρτης καὶ τὰ καινουργῆ καὶ ποικίλα στοιχεῖα ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τοῦ περιεχομένου καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ εἰκόνες εἶνε συντελεστικά καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλαισθησίας τῶν παιδίων καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου, διότι ὑποβοηθοῦσι τὴν διὰ τῆς ὁράσεως ἀντίληψιν. Χάριν βελτιώσεως τῆς μορφῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἄς αὐξηθῆ κατὰ ἓν λεπτόν (ἀπὸ 7 νὰ γείνη 8 λεπτά) ἡ τιμὴ τοῦ τυπογραφικοῦ φύλλου, ἀλλὰ νὰ ἐξελέγχεται ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἡ ποιότης τοῦ χάρτου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου.

8) Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὰ πέντε μέλη τῆς κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς διάστημα τεσσάρων περιποῦ μηνῶν νὰ ἐξελέγξωσιν ἐπακριδῶς τὴν ὕλην, τῆς ὁποίας καὶ μόνῃ ἢ ἀνάγνωσις ἀπαιτεῖ χρόνον πολὺν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ οἱ κριταὶ θὰ ἐργάζωνται συγχρόνως καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τῶν ἐργασίαν. Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου αἱ ἐπιτροπαὶ διὰ τὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ εἶνε δεκαπενταμελεῖς ὡς ἑξῆς: ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου νὰ διορίζεται ὁ πρόεδρος ὅπως τώρα καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς παιδαγωγικῆς,

μὴ ὑπαρχούσης δὲ ταιαύτης ἑδρας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, νὰ διορίζεται καὶ ἕτερος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας· ἐκ περιτροπῆς εἰς καθηγητῆς ἐξ ἄλλου τοιοῦτου· ἐκ περιτροπῆς τρεῖς ἐπιθεωρηταὶ ἀνὰ εἰς ἑκ τῶν τριῶν συλλόγων, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων βιβλίων καὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν διοικητικῶν συμβουλίων τῶν συλλόγων· ἐκ περιτροπῆς πέντε δημοδιδάσκαλοι ὑπηρεσίαν ὑποδεικνυόμενοι ἢ τὴν γερμανικὴν ἢ ἔχοντες δεκαπενταετη ὑπηρεσίαν ὑποδεικνυόμενοι ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπιθεωρητῶν εἰς τοὺς διδασκάλους τοῦ νομοῦ, οἵτινες ἐκλέγουσιν ἕνα κατὰ πλειονοψηφίαν. Τοὺς νομοὺς ἐξ ὧν θὰ ἐκλεγῶσι δημοδιδάσκαλοι ἔρχει τὸ Ὑπουργεῖον. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ νομοῦ δὲν δύναται νὰ εἶνε διδασκαλὸς καὶ ἐπιθεωρητῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη θὰ εἶνε καθηρητισμένη ἐντὸς τοῦ τελευταίου δεκαήμερου τοῦ Σεπτεμβρίου, κατὰ δὲ τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου, ὅτε πρέπει νὰ εἶνε ὑποβεβλημένα τὰ χειρόγραφα, διανεμόνται ταῦτα ὑπὸ τοῦ προέδρου εἰς τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς.

Ταῦτα μετὰ δέμηρον ἐπιστρέφονται εἰς τὸν πρόεδρον, ὅστις τὰ ἀποστέλλει ἄλλιν, ἀλλὰ κατὰ διάφορον σειράν· ἦτοι εἰς τὸν λαβόντα κατ' ἀρχὰς ἀλφαριθμητικά, στέλλει ἀναγνωσματάρια κ. τ. λ. οὕτως ὥστε κατὰ τὰ τέσσαρα δέμηνα (ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους Μαΐου) θὰ μελετῶνται τὰ πλεῖστα ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιφέρῃ τὰς παρατηρήσεις του μετὰ τοσοῦτον μᾶλλον περισστέρας προσοχῆς, ὅσον θὰ ἐξελεγχθῶσιν αὐταὶ κατόπιν καὶ ὑπὸ ἄλλων· δὲν θὰ ἀνακινωθῶσιν αὐταὶ μόνον προφορικῶς ἐν συνεδριάσει τροχάδην ὡς γίνεται συνήθως εἰς πᾶσαν συζήτησιν, ἥς δὲν προηγεῖται ἰδία μελέτη πάντων τῶν συζητούμενων, ἀλλὰ θὰ μελετηθῶσι κατ' ἰδίαν μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ὑπομονῆς.

Ἀπὸ πρώτης Ἰουνίου μέχρι τῶν μέσων ἢ καὶ μέχρι τέλους Ἰουλίου ἢ ἐπιτροπὴ θὰ συνεδριάξῃ ἐν ἑλομελείᾳ ἀποφασίζουσα κατὰ πλειονοψηφίαν περὶ τῶν εἰσακτέων βιβλίων. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ καὶ δημοδιδάσκαλοι θὰ ἀπαλλάσσονται αὐτοδικαίως τῆς τακτικῆς τῶν ἐργασίας κατὰ τὸν ἐργάσιμον μῆνα Ἰούνιον.

Τὰ ἐν Ἀθήναις μέλη θὰ λαμβάνωσιν ἀμοιβὴν δρ. χιλίας τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν δρ. χιλίας πεντακοσίας, διότι ἐπὶ δέκα μῆνας θὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς ἐργασίαν ἐπίπονον κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνεσεύς των. Τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ ὑποθέτω ὅτι πλέον τοῦ ἡμίσεως θὰ εἰσπράττεται ἐκ τῶν ὑποβαλλόντων βιβλία πρὸς ἐξέτασιν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον θὰ συμπληροῦται ὑπ' ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἐγκρίνονται τὰ βιβλία, ἅμα τῇ ἐγκρίσει, κανονίζοντος τοῦ προέδρου τὸ εἰς ἕκαστον ἀναλογοῦν μέρος συμπληρώματος.

Διὰ τὰ ὑποβαλλόμενα βιβλία μαθητῶν θὰ καταβάλλωσιν οἱ συγγραφεῖς δρ. 15 κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον, διὰ δὲ τὰ βιβλία διδασκάλου δὲν θὰ καταβάλλωσιν.

Διὰ τοῦ ἀνωτέρω τρόπου ἐξελέγχονται τὰ διδακτικὰ βιβλία ὅσον εἶνε δυνατόν λεπτομερέστερον, ἀναλλάσσονται πολὺ περισσότεραι

γνώμαι περί διορθώσεως αὐτῶν, συνδύζεται ἡ θεωρητικὴ μάθησις τῶν καθηγητῶν πανεπιστημίου καὶ διδασκαλείων μετὰ τῆς ἐκ τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως πείρας τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ δημοδιδασκάλων, ἔρχεται ἐπίκουρος ἢ πολυμερῆς μόρφωσις καὶ ἡ κοσμικὴ πείρα τῶν μελῶν τῶν συλλόγων καὶ ἐπὶ τέλους αἰρεται πᾶσα ἄδικος ἐπιπόνοια περί μεροληπτικῆς κρίσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ πολυμελοῦς τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ὡς ἐκ τοῦ πολυμιγοῦς τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν αὕτη ἀπαρτίζεται.

9) Οἱ δημοδιδάσκαλοι δὲν ἔχουσι μόνον ἀνάγκην διδακτικῶν βιβλίων καὶ πρακτικῶν βοηθημάτων (ὅποια τὰ βιβλία διδασκάλου, ὡς ἀνωτέρω ὑπεδείχθη) ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῶν βιβλίων καὶ πολλαπλῶν βοηθημάτων. Τοιαῦτα βιβλία αὐτε ἔχομεν οὔτε θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποκτήσωμεν ἂν δὲν ληφθῇ ἰδιαίτερα περί τούτου πρόνοια. Αἱ σχολικαὶ βιβλιοθηकाὶ προσκόπτουσι, φαίνεται, πρὸ ἐμποδίων ἀνυπερβλήτων ἂν καὶ αὐταὶ μέρως μόνον τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ δημοδιδασκάλου θὰ ἐξεπλήρου. Πρὸς θεραπείαν τῆς ἀνάγκης ταύτης προτείνω τὸ ἑξῆς :

Ἐίπομεν ὅτι ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ τῶν βιβλίων θὰ δοῖται κατὰ τριετίαν. Τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν μελῶν ἡ δικαιοδοσία θὰ λήγῃ ἅμα τῇ ἐγκρίσει τῶν βιβλίων, τῶν ἐν Ἀθήναις δὲμος θὰ διαρκῇ μέχρι συστάσεως νέας ἐπιτροπῆς. Τὰ ἐναπομείναντα ταῦτα μέλη νὰ φροντίζωσι κατὰ τὸ μεταξὺ διάστημα περί τῆς δημοσιεύσεως διαφόρων βιβλίων χρησίμων εἰς τοὺς διδασκάλους : π. χ. παιδαγωγικῶν, φυσικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, περί μεθόδων διδασκαλίας ὠρισμένων μαθημάτων κ.τ.τ. πρωτοτύπων ἢ ἐκ μεταφράσεων, πρὸς τοῦτοις νὰ δημοσιεύονται πρακτηρήσεις ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου, ἐκ τοῦ βίου τῶν χωρικῶν, περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων, περὶ γλώσσης, περὶ ἐπιδράσεως τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τῶν ἐνηλίκων διὰ τῆς μετ' αὐτῶν ἀναμίξεώς του διὰ τοῦ παρδείγματος, δι' ἡθικῶν ὁμιλιῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν γένει διὰ παντός, ὅτι δύναται νὰ ἐπινοήσῃ καὶ κατορθώσῃ φιλότιμος καὶ φιλόπατρις διδάσκαλος.

Ὁ βουλόμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτου εἶδους ἐργασίαν, θὰ εἶνε βέβαιος ὅτι θὰ ἀμειψθῇ, ἂν αὕτη εἶνε ἐπιτυχῆς καὶ ἰδοὺ πῶς :

ὑποβάλλει τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις ἂν θεωρήσῃ τούτο ὠφέλιμον, καθιστᾷ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀπόκτησίν του εἰς τοὺς διδασκάλους, ἀναθέτουσα τὴν πώλησίν του εἰς τοὺς ταμίαις. Ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων τούτων νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ δέκα λεπτὰ κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον, νὰ ἐκπίπτῃ δὲ εἰς λεπτὰ 8, ὅταν ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου ὑπερβαίνῃ τὰ 15 τυπογραφικὰ φύλλα, οὕτως ὥστε ἐνῶ ἡ δαπάνη θὰ εἶνε ἀνεπαίσθητος εἰς τοὺς διδασκάλους ὁ συγγραφεὺς πάντοτε θὰ ἔχη ὠφέλειαν προκειμένου περί τῶν μεγάλου ἀριθμοῦ ἀντιτύπων.

Καὶ τέσσαρα καὶ πέντε τοιαῦτα βιβλία ἂν δημοσιεύονται κατ' ἔτος, ἢ δαπάνη ἐκάστου διδασκάλου δὲν θὰ ὑπερβαίνῃ τὰς 4—6 δρ. τὰς ὁποίας προθύμως καταβάλλει ἕκαστος, ἀρκεῖ μόνον τὰ δημοσιευόμενα νὰ εἶνε ὠφέλιμα, τούτο δὲ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς εὐθυκρίας καὶ ἀμεροληψίας τῆς ἐπιτροπῆς, διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ὁποίας θὰ καταβάλλονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων δρ. 10 κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον.

Ἄνευ τοῦ μέτρου τούτου εἶνε ἀμφίβολον, ἂν θὰ ἀποκτήσωμεν οἱ

δημοδιδάσκαλοι τὰ πολύτιμα ἔκείνα βοηθήματα ὧν ἔχουσιν ἀφθονίαν οἱ ἀλλαχοῦ συναδελφοὶ μας. "Οἱ οἱ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν ἐπιτυχῶς εἰς τὸ εἶδος τούτου τῶν βιβλίων δὲν ἐργάζονται, διότι δὲν ἀμείβονται ἐν Ἑλλάδι ὁ συγγραφεὺς οὐδέποτε βιβλίου, μὴ διδακτικοῦ, σπανίως κατορθώνει νὰ καλύψῃ τὰ ἐξοδὰ του καὶ τούτο μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν.

Διὰ τοῦ μέτρου τούτου οἱ μὲν οἴκοθεν φιλότιμοι καὶ μελετηροὶ δημοδιδάσκαλοι θὰ ἀπέκταν βοηθήματα ἐν τῷ ἔργῳ των, οἱ δὲ βραχυμότεροι θὰ ἠναγκάζοντο νὰ μελετοῦν παρακινούμενοι τούτο μὲν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν βιβλίων—τοιαῦτα πρέπει νὰ εἶνε—τούτο δὲ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ἄλλων, τὸ ὅποιον σήμερον δὲν ἔχουσιν ἐνώπιόν των, διότι ἐλάχιστος εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελετώντων ἔχει ἐκ φυγοπονίας ἀλλ' ἐκ τῆς ἐλλείψεως καταλλήλων βιβλίων διὰ τὸ ἔργον των. Πλήν τούτου πολλοὶ ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων ἤθελον ἐπιδοθῆ εἰς τὴν συγγραφήν τοιούτων βιβλίων καὶ τούτου ἕνεκα ἤθελον ἐντείνῃ τὰς δυνάμεις των εἰς τὴν καθημερινὴν παρατήρησιν τῆν ἕξιν πρὸς τὴν ἔρευναν λέστερα συμπεράσματα, ἤθελον ἀποκτήσῃ τὴν ἕξιν πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην, οἱ πλείστοι δὲ ἐκ τῶν εἰς τοιαύτην ἐργασίαν ἐπιδιδόντων θὰ ἠδύνατο ὠφέλιμον τι νὰ συνεισφέρωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τυχοῦν δὲν ἤθελον ἐργασθῆ ἐπιτυχῶς, δὲν ἤθελον καταρτίσῃ βιβλίον ἄξιον δημοσιεύσεως, θὰ ἐκέρδιζον ὑπὸ ἐποψίν γνώσεων, διότι οἱ γράφοντες θὰ εὕρισκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην πλείστα πράγματα νὰ μελετήσωσιν. Ἡ ἀνάγκη τῆς συγγραφῆς βιβλίων παντοειδῶν διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους εἶνε, νομίζω, τόσον ἐπαίσθητὴ ὅσον καὶ ἡ τῶν καλῶν διδακτικῶν βιβλίων. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶνε πολὺ δύσκολον καὶ ἀπατώνεται οἱ νομίζοντες, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ τοῦ διδασκαλείου ἀποφοίτησιν ἔληξεν ὁ καιρὸς τῆς μελέτης.

Περαιῶν τὸ παρὸν ὑπόμνημα εὐχομαι, ἵνα τὸ ἔθνωφελές ἔργον τοῦ ἱεροῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου στέψῃ πλήρως ἐπιτυχία, καὶ ἀποδῇ τούτο ἢ ἀφετηρία ἀληθοῦς προόδου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδείας.

Ι ΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΙΣ

ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ¹

Εισηγήσις ἐν τῷ Τμήματι τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως ἀναγνωσθεῖσα τῇ 31 Μαρ-
τίου ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούτῃ τῆς Συνάκτας Ἀκαδημαϊκῆς.

Τὰ ἀνωτέρω προτεινόμενα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πάνυ ὀρθὰ καὶ μαρτυροῦσι βεβαίαν καὶ μετ' ἐπιστάσεως γενομένην τοῦ ζητήματος με-
λέτην, τὸ μόνον δ' ὅπερ ἔχει τις ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσῃ εἶναι ὅτι
συγκεντροῦ πάσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διευθυντοῦ καὶ ὅτι
μεμαρτυρημένην παιδαγωγικὴν μάρφωσιν ἀπαιτεῖ παρὰ μόνων τοῦ διευ-
θυντοῦ καὶ ὑποδιευθυντοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ παρ' ἄλλων τῶν ἀποτελούντων τὸ
διδασκαλικὸν προσωπικὸν τοῦ προτύπου γυμνασίου καθηγητῶν, ἀνευ τῆς
μετὰ λόγου διδασκαλικῆς δεξιότητος τῶν ὁσίων δὲν δύναται ἢ νὰ ναυα-
γήσῃ πάσα προσπάθεια καὶ ἀγαθὴ θέλησις τοῦ διευθυντοῦ.

* Ἄλλη γνώμη ἀξία σημειώσεως προτείνεται: ἡ ἐξῆς:

Πρέπει νὰ ἰδρυθῇ ἀνώτερον παιδαγωγικὸν φροντιστήριον ἢ διδα-
σκαλεῖον κεχωρισμένον τοῦ πανεπιστημίου. Εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο δι-
δασκαλεῖον δέον νὰ προσαρτηθῇ πρότυπον σχολεῖον περιέχον τρίτην
τάξιν Ἑλληνικοῦ σχολεῖου καὶ τὰς τέσσαρας γυμνασιακὰς. Ἐν τῇ πα-
νεπιστημίῳ οἱ φοιτηταὶ νὰ ἀκροῶνται μαθημάτων παιδαγωγικῆς ὡς αὐ-
τοτελοῦς ἐπιστήμης. Ἀφ' οὗ δὲ οὗτοι ὑποστῶσι διδακτορικὰς ἐξετάσεις,
τότε δέον νὰ ἀρχῆται ἡ κυρίως παιδαγωγικὴ μάρφωσις τῶν ὑποψηφίων
ἐν τῷ ἀνωτέρῳ διδασκαλεῖῳ. Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τοῦ παιδαγωγικοῦ
ἔτους ὀφείλει ἕκαστος τῶν ὑποψηφίων νὰ συντάξῃ πραγματεῖαν περὶ
θέματος παιδαγωγικοῦ ἢ διδασκαλικοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ.

Αὗται εἶναι, Κύριοι, αἱ σπουδαιότεραι γνῶμαι αἱ ἐν τοῖς ὑποβληθεῖ-
σιν ὑπομνήμασιν ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ληπτέα ὑπὸ τῆς πολιτείας μέτρα
πρὸς παιδαγωγικὴν μάρφωσιν τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ.

Ἐὰς ἐπιτραπῆ καὶ ἡμῖν ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν καὶ τὰς ἡμετέρας περὶ
τούτου σκέψεις. Ἡμεῖς, δὲ, οὗς ἀνωτέρω εἶπομεν λόγους, φρονοῦμεν ὅτι
ἡ ἐιδικὴ παιδαγωγικὴ μάρφωσις πρέπει νὰ εἶναι ἄλλως κεχωρισμένη τῆς

ἐπιστημονικῆς ἐιδικῆς μάρφωσεως καὶ ἐκείνη καθόλου εἶπεῖν νὰ ἐπιτη-
ταύτῃ: Ὡς ἐξῆς δὲ περιπίου ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νομίζομεν ὅτι δύνα-
ται τελεσφόρως νὰ τελεῖται αὕτη καὶ ἀγαθοῦς νὰ ἀποφέρῃ καρπούς:

1) Πάντες οἱ φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς καὶ Θεολογικῆς σχολῆς νὰ
ἀκροῶνται ὡς καὶ νῦν γίνεταί κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐιδικῶν αὐτῶν ἐν
τῷ πανεπιστημίῳ σπουδῶν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, τῆς ἠθικῆς,
λογικῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ψυχολογίας, εἰς ἃ μαθήματα δέον
νὰ ἐξετάζωνται αὐστηρῶς κατὰ τὰς διδακτορικὰς αὐτῶν ἐξετάσεις.

2) Μετὰ τὴν λήψιν τοῦ διδακτορικοῦ αὐτῶν πτυχίου ὑποχρεοῦνται
νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς μέλη τοῦ ἐν Ἀθήναις ἰδρυθησομένου παιδαγωγικοῦ
φροντιστηρίου ἢ ἀνωτέρου διδασκαλεῖου, ἀσκούμενοι θεωρητικῶς καὶ
πρακτικῶς ἐν προτύπῳ γυμνασίῳ περιλαμβάνοντι καὶ πλήρες Ἑλληνι-
κὸν σχολεῖον.

3) Τὸ προσωπικὸν τοῦ προτύπου τούτου γυμνασίου, ὅπερ περιλαμ-
θάνον ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον θὰ εἶναι ἐπτατάξιον, καὶ
οὗτινος ἐκάστη τάξις πρέπει νὰ μὴ ἔχῃ πλείους τῶν 25 μαθητῶν θὰ
ἀποτελεῖται:

α) Ἐκ τοῦ γυμνασιάρχου, ἀνδρὸς κεκτημένου ἀρίτιαν καὶ ὁμολογου-
μένην ἐπιστημονικὴν καὶ παιδαγωγικὴν μάρφωσιν καὶ διδασκαλικὴν ἐμ-
πειρίαν καὶ δεξιότητα οὗ τὴν τυχοῦσαν. Ὁ γυμνασιάρχης οὗτος θὰ εἶ-
ναι συγχρόνως καὶ διευθυντὴς τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου ἢ δι-
δασκαλεῖου διδάσκων τρεῖς τοῦλάχιστον τῆς ἑβδομάδος παιδαγωγικὴν
ψυχολογίαν καὶ γενικὴν διδασκαλικὴν ὡς ἑκτακτος καθηγητῆς ἐν τῷ
Πανεπιστημίῳ.

β) Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐιδικῶν καθηγητῶν πάντων ἐχόντων μεμαρτυρη-
μένην παιδαγωγικὴν μάρφωσιν καὶ δυναμένων καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν
διδασκαλικῆς καὶ διὰ τῆς ἐξηγήσεως καὶ διασαφήσεως τῶν ζητημάτων
καὶ δυσχερῶν προβλημάτων τῆς ἐιδικῆς γυμνασιακῆς διδασκαλικῆς, νὰ
προάγωσι τὴν τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν διδασκαλικὴν ἱκανότητα καὶ
καθόλου τὴν παιδαγωγικὴν μάρφωσιν τῶν μελῶν τοῦ φροντιστηρίου,
διότι μόνον οὗτοι οἱ παιδαγωγικῶς μεμορφωμένοι καθηγηταὶ δύνανται
νὰ χειραγωγῶσι βαθμηδὸν καὶ διὰ τῆς διδασκαλικῆς τῆς ἐιδικῆς διδα-
κτικῆς καὶ διὰ συζητήσεων προτροπιῶν καὶ συμβουλῶν τοὺς νεαροὺς
διδασκάλους καὶ νὰ μυῶσιν αὐτοὺς τὴν διδασκαλικὴν τέχνην δοκιμάζον-
τες αὐτοὶ ἀμέσως τὴν θεωρίαν ἐν τῇ πράξει.

Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι, ἂν πρόκειται νὰ ἰδρυθῇ πρότυπον παιδαγω-
γικὸν γυμνάσιον, πρέπει τοῦτο νὰ ἔχῃ πλὴν τοῦ διευθυντοῦ καὶ τοὺς ἄλ-
λους καθηγητὰς τοὺς διδάσκοντας τὰ διάφορα ἐιδικὰ μαθήματα παιδα-
γωγικῶς μεμορφωμένους, ἵνα μὴ πληρῶσιν οὗτοι πολλάκις ἀσδόλης, ὅ
ὅ διευθυντῆς ἐκάστοτε θὰ προσπαθῇ νὰ λευκαίνῃ.

γ) Ἐκ τῶν διδασκάλων τῶν τεχνικῶν καλουμένων μαθημάτων τῆς
γυμνασιακῆς, ἰχνογραφίας καὶ ὀδικῆς οὗτοι νὰ διδάσκωσι τὰ μαθή-
ματὰ, ταῦτα παιδαγωγικῶς καὶ ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ ποδὲς τὰ λοιπὰ, διότι
ἐπιφέρει ἡ ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῇ πλὴν τῆς γυμνασιακῆς καὶ ἡ διδασκαλία

1. Τέλος. Ἐπεὶ τεύχος Μαρτίου σελ. 148.

τῆς φιλικῆς καὶ ἰχνογραφίας εἰς τὰ γυμνάσια, ὧν μαθημάτων τὴν σπουδαιότητα ἀρκούντως τοῖς πᾶσι γνωστὴν οὖσαν ἀποφεύγομεν νὰ ἐξάρωμεν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τοῦ ἰδρυθησομένου προτύπου γυμνασίου. Τὰ δὲ ἐγγραφόμενα μέλη τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐξάμηνον :

1) Θὰ ἀκροῶνται τῶν παραδόσεων τοῦ διευθυντοῦ τοῦ φροντιστηρίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκοντες τρεῖς τῆς ἐβδομάδος τὰ σπουδαιότερα τῆς γενικῆς διδακτικῆς, πρὸς τὴν ἀκριθεῖς κατανόησιν τῶν ὁποίων ἀρκούντως εἶναι παρεσκευασμένοι ἐκ τῆς προηγηθείσης ἤδη διδασκαλίας τῆς παιδαγωγικῆς ψυχολογίας. Πρὸς τοῦτους θὰ παρακολουθῶσι καὶ τὴν καθ' ὥρισμένης ὥρας διδασκαλίαν τῆς εἰδικῆς διδακτικῆς διδασκομένης ὑπὸ τῶν εἰδικῶν καθηγητῶν τοῦ προτύπου γυμνασίου καὶ ἀναφερομένης εἰς ἐκεῖνα ἀκριθῶς τὰ μαθήματα, ὧν τὴν διδασκαλίαν προτίθενται νὰ ἀναλάβωσι διοριζόμενοι διδάσκαλοι ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

2) Κατὰ τοὺς δύο τελευταίους μῆνας τοῦ 1ου ἐξαμήνου θὰ συντάσσωσι ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος μικρὰς διακριθῶς ἀναφερομένας εἰς τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς γενικῆς παιδαγωγικῆς, τῆς διδακτικῆς, τῆς ἱστορίας τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς σχολικῆς νομοθεσίας κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν οἰκείων καθηγητῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διευθυντοῦ.

3) Θὰ παρευρίσκωνται ὑποχρεωτικῶς εἰς τὰς ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας τῶν διδασκόντων καθηγητῶν τρεῖς τῆς ἐβδομάδος τοῦλάχιστον.

Κατὰ δὲ τὸ δεῦτερον ἐξάμηνον οἱ φοιτηταὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου διαιρούμενοι εἰς τμήματα θὰ ἀσκῶνται πρακτικῶς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ διευθυντοῦ ἢ τοῦ οἰκείου καθηγητοῦ.

Ὁ μέλλων νὰ διδάξῃ μάθημά τι φοιτητῆς θὰ προπαρασκευάζῃ τοῦτο γραπτῶς ὀδηγούμενος τὸ πρῶτον πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ οἰκείου καθηγητοῦ. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς γραπτῆς αὐτοῦ παρασκευῆς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τὴν διόρθωσιν καὶ ἔγκρισιν τοῦτου θὰ ἐπιτρέπηται ἢ διδασκαλία, ἐν ἣ ἢ θὰ παρευρίσκωνται ἀναγκαίως καὶ οἱ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον ἄγοντες καὶ περὶ τὴν θεωρίαν μᾶλλον τῆς παιδαγωγικῆς ἀσχολούμενοι φοιτηταί. Ἐθῆς μετὰ τὴν διδασκαλίαν ὁ διευθυντῆς, ὁ οἰκείος καθηγητῆς καὶ πάντα τὰ μέλη τοῦ φροντιστηρίου συνέρχονται εἰς συνεδρίαν, καθ' ἣν κρίνεται ἢ γενομένη δοκιμαστικὴ διδασκαλία, ἀναφέρονται δηλ. τὰ κατ' αὐτὴν παρατηρηθέντα σφάλματα καὶ ὑποδεικνύονται ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ ἀρθῆ μέθοδος καὶ οἱ διδακτικοὶ τρόποι, οὓς ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ ἢ γενομένη διδασκαλία.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ φοιτητῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν καὶ τῆς ἐπιδειχθείσης διδακτικῆς ἰκανότητος ἐν ταῖς δοκιμαστικαῖς διδασκαλίαις λαμβάνει ἀπόδειξιν παρὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου ὅτι τακτικῶς, ἀνελλιπῶς καὶ εὐδοκίμως παρηκολούθησε τὰς διδακτικὰς ἀσκήσεις ἐν τῷ προτύπῳ γυμνασίῳ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἀποδείξεως ταύτης καὶ τοῦ διδακτο-

ρικοῦ αὐτοῦ πτυχίου θὰ διορίζεται ἐπὶ ἐν ἔτος τριτοβάθμιος ἐλληνοδιδάσκαλος ἐν σχολείοις διευθυνομένοις ὑπὸ ἐμπειρῶν καὶ ἐγνωσμένης ἰκανότητος ἀνδρῶν, ἵνα ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν αὐτῶν διδάσκων δυνηθῇ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ πράξει τὰς παιδαγωγικὰς καὶ διδακτικὰς ἀρχάς, ἅς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ φροντιστηρίῳ ἐξέμαθε. Μετὰ δὲ τὴν λήξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους, καθ' ὃ ὑπηρετεῖ ὡς ἐλληνοδιδάσκαλος, προσέρχεται εἰς πρακτικὰς παιδαγωγικὰς ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπείας ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, καὶ ἧς πρόεδρος ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ διευθυντῆς τοῦ φροντιστηρίου. Ἄφ' οὗ δὲ ὑποστῇ εὐδοκίμως καὶ τὴν πρακτικὴν ταύτην ἐξέτασιν, κέκτηται ἀπὸ τοῦδε πλέον τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέλθῃ ὀριστικῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ἀνέλθῃ βαθμηδὸν ἀναλόγως τῆς ἐν τῷ ἔργῳ ἐπιδεικνυομένης ἰκανότητος καὶ ἀφοσιώσεως ἑαυτοῦ τοὺς βαθμοὺς τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος. Τοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ προσέλθῃ εἰς πρακτικὰς ἐξετάσεις δύναται νὰ ποιήσῃται χρῆσιν μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ 3ου ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἐπὶ τοιαύτας συνθήκας νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ λειτουργήσῃ παρ' ἡμῖν τὸ ἰδρυθησόμενον ἀνώτερον παιδαγωγικὸν φροντιστήριον ἢ διδασκαλεῖον, ὅπερ δεξιῶς διευθυνομένον καὶ κανονικῶς λειτουργοῦν μέλει νὰ ἀποβῇ τὸ φυτώριον τῶν ἀνταξίων τῶν προσδοκίων τοῦ ἔθνους μορφωτῶν τῆς Ἑλληνίδος νεότητος.

Ἐκ τῶν τροφίμων τοῦ παιδαγωγικοῦ τούτου φροντιστηρίου θὰ ἀποτελεσθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι οἱ σύλλογοι τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τοῦ τε ἐλευθέρου κράτους καὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικῶν κοινοτήτων. Οἱ ὁμοιομόρφως δὲ ἐν αὐτῷ ἐκπαιδευόμενοι νέοι διδάσκαλοι θὰ ἐπιφέρωσι τὴν ποθητὴν ἐνότητα ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ ἤδη εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐτέρου ἐπίσης φλέγοντος ζητήματος : Πῶς πρέπει δηλαδὴ νὰ μορφωθῶσιν ὁπωσδήποτε παιδαγωγικῶς οἱ νῦν ἐν ὑπηρεσίᾳ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ οἱ ἔχοντες τὸ πολὺ δωδεκαετὴ ὑπηρεσίαν, διότι παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων τοιαύτη ἀπαίτησις οὐδαμῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ.

Καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πάντες σχεδὸν εἶναι σύμφωνοι, ὅτι δηλ. πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας μέτρα πρὸς παιδαγωγικὴν μόρφωσιν τῶν νῦν ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν καὶ μὴ τυχόντων ἐν καιρῷ τῆς δεύσεως τοιαύτης, ποικίλα δὲ προτείνονται μέτρα ὧν ἄξια σημειώσεως εἶναι τὰ ἑξῆς :

Α'. Προτείνεται : 1) ὅτι πρέπει νὰ συνταχθῇ πρόγραμμα ὅσον τὸ δυνατόν ἀναλυτικώτερον καὶ διασαφητικὸς τοῦ προγράμματος ὀδηγός, ἐν ᾧ οὐ μόνον ὀδηγῆται νὰ ἀναγράφωται ἀλλὰ καὶ λεπτομερῆς ὑπόδειξις περὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐν τῷ προγράμματι ἀναγεγραμμένης πρὸς διδασκαλίαν ὕλης.

Τὸ τοιοῦτον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα καὶ αἱ ὀδηγίαι μεγάλως θὰ διευκολύνωσι καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῶν διδακτικῶν βιβλίων.

2) Προτείνεται ἡ ἐκδοσις παιδαγωγικοῦ περιοδικοῦ, οὗτινος κύριος

σκοπὸς ἔσται ἡ βελτίωσις τῆς διδασκτικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως τῶν ἑλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν.

3) Ἡ κατὰ τὰς διακοπὰς πρόσκλησις εἰς Ἀθήνας καὶ παιδαγωγικὴ ἄσκησις τῶν ἐχόντων οὐχὶ πλέον τῶν 12 ἐτῶν ὑπηρεσίαν.

Πρὸς τοὺς εἰρημένους προτείνεται καὶ ἡ ἐξῆς γνώμη ὅτι πρὸς ἄσκησιν τούτων πρέπει νὰ ἰδρυθῆ διδασκαλεῖον, ἐν ᾧ θὰ διδάσκωνται οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λειτουργοὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐντὸς πλήρους ἑξαμήνου παιδαγωγικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ μαθήματα καὶ θὰ ἀσκῶνται πρακτικῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν. Εἰς τὰς ἀσκήσεις ταύτας νὰ καλῶνται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶς Ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τμήματα οἱ σχολάρχαι καὶ οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι, γινομένης οὕτω τῆς ἐκλογῆς, ὥστε νὰ μὴ προσκόπη ἡ λειτουργία τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἐν οἷς εἶνε διωρισμένοι οἱ καλούμενοι πρὸς ἄσκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἑξαμήνου νὰ ἐξετάζωνται καὶ οἱ εὐδοκίμοι νὰ λαμβάνωσι νέον δίπλωμα, οὗτοι δὲ μόνον νὰ ἀναδιωρίζωνται καὶ μόνον ἐν ὀρισμέναις διὰ νόμου περιπτώσεσι νὰ ἀπολύωνται.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἡ ἴδρυσις τοιοῦτου εἰδικοῦ διδασκαλεῖου εἶναι δυσκατόρθωτος, ἂν μὴ ἀδύνατος, καὶ ἡ πρόσκλησις ὀρισμένου ἀριθμοῦ διδασκάλων πρὸς παιδαγωγικὴν ἄσκησιν εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἄνευ διαταραχῆς τῆς κανονικῆς καὶ ἐρρῦθμου τῶν σχολείων πορείας.

Ἐσαύτως καὶ ἑτέρα τις προτεινομένη γνώμη φαίνεται ἡμῖν ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἐν τῇ ἐφαρμογῇ. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ ἐξῆς: Οἱ ἐν ἐνεργείᾳ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι οἱ ἔχοντες ὑπηρεσίαν βραχυτέραν τῶν 15 ἐτῶν καὶ οἱ βουλόμενοι ἐκ τῶν λοιπῶν νὰ τοποθετῶνται ἐκ περιτροπῆς εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα νὰ ῥυθμίζωνται δὲ τὰ ὁρολόγια τῶν προγραμμάτων οὕτως, ὥστε νὰ δύνανται καὶ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἀνελλιπῶς νὰ παρακολουθῶσιν ἐπὶ ἐν ἔτος τοῦλάχιστον καὶ εἰς τὰ μαθήματα τοῦ προτύπου γυμνασίου ἡμέραν παρ' ἡμέραν νὰ παρίστανται εἰς τὰς διαφόρους τάξεις αὐτοῦ διανεμόμενοι· καὶ νὰ διδάσκωσιν ἐν αὐτῷ ἅπαντα τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων τοῦ κλάδου τῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διευθυντοῦ ἢ ὑποδιευθυντοῦ ἢ τοῦ ἀρμοδίου τῆς τάξεως καθηγητοῦ. Ἴσως τὸ μέτρον τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως φανῆ εἰς τινὰς ἄριστον καὶ ἀγαθὸν νὰ ἀποφέρῃ ἀποτελέσματα δυνάμενον· ἀλλ' ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κατορθώσῃ ἐλα τὰυτὰ ὁ διδάσκαλος ὁ ὢν ὑπόχρεως νὰ διδάσκῃ 5 ὥρας καθ' ἐκάστην ἐν τῷ σχολείῳ, ἐκτὸς ἂν ἀμελή τῶν διδασκαλικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐπὶ ἀνεπανορθώτῃ ζημίᾳ τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις παιδευομένης νεότητος τῆς πάλεως τῶν Ἀθηναίων.

Καὶ ἄλλο μέτρον ἄριστον μὲν, ἀλλὰ μέλλον νὰ προσκρούσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ δι' ἑλλειψιν τῶν καταλλήλων προσώπων, εἶναι τὸ ἐξῆς:

Νὰ διορισθῶσι μόνιμοι, εἰδικοί πεπειραμένοι ἠθικοῦ καὶ σταθεροῦ χαρακτήρος ἐπιθεωρηταί, οἱ ὅποιοι οὐ μόνον νὰ ἐποπτεύωσι τὸ διδα-

κτικῶν προσωπικῶν τῶν ἐν λόγῳ σχολείων ἀλλὰ καὶ νὰ καθοδηγῶσιν αὐτὸ εἰς τὸ ἔργον του, νὰ διδάσκωσιν ἔστιν ὅτε ἐν ἐκάστῳ τῆς δικαιοδοσίας τῶν σχολείῳ ὑποδειγματικῶς καὶ νὰ συγκαλῶσι κατὰ τὰς διακοπὰς ἐν τῇ ἑδρᾷ αὐτῶν τοπικὰ παιδαγωγικὰ συνέδρια πρὸς συζήτησιν ἐπὶ παιδαγωγικῶν καὶ σχολικῶν ζητημάτων. Ἐρωτῶμεν πόσο εἶναι σήμερον ἐν Ἑλλάδι οἱ δυνάμενοι νὰ ἀναλάβωσι καὶ ἐπιτυχῶς διδάξωσι τὸ δυσχερέστατον ἔργον τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ διδασκαλικοῦ προσωπικοῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως; Πάντως οἱ ὑπάρχοντες δὲν εἶναι ἄρκετοί. Διότι οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως πρέπει νὰ εἶναι ἄνδρες δεδοκιμασμένης παιδαγωγικῆς ἱκανότητος, κεκτημένοι μεγάλην ἐμπειρίαν τοῦ ἔργου, οὕτως θὰ ταχθῶσιν ἐπιθεωρηταί, καὶ ἐμπνέοντες πρώτιστα πάντων εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐπιθεωρούμενους καθηγητὰς καὶ διδασκάλους καὶ εἶτα εἰς τὸ κοινὸν τὴν ἐμπιστοσύνην, ὅτι πᾶσα συμβουλή, παραίνεσις ἢ γνώμη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι μακρὰς πείρας καὶ ἐμδουθῶν μελετῶν ἀπόρροια. Διότι ἀληθῶς μόνον τοιοῦτοι ἐπιθεωρηταί, «οἱ καὶ τοῖς βίοις εἰσὶν ἀδιάβλητοι καὶ ταῖς τρέπουσι ἀνεπίληπτοι καὶ ταῖς ἐμπειρίαις ἄριστοι», δύνανται νὰ ἐπιτελέσωσι σοβαρῶς τὸ βαρὺ τῆς ἐπιθεωρήσεως καθήκον παραινοῦντες πατρικῶς, προτρέποντες, ἐνθουσιάζοντες, ἐνθαρρύνοντες τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν διδασκάλους καὶ καθηγητὰς, καὶ διοργανοῦντες ἐν τῇ ἑδρᾷ τῶν κατὰ καιροὺς ἐκπαιδευτικῶν συνέδρια πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπίλυσιν διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐν γένει ἐκπαιδεύσεως, κ.τ.λ.

Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν σχετικὴ τις βελτίωσις δύναται νὰ ἐπέλθῃ, λαμβανομένων τῶν ἐξῆς μέτρων:

1) Νὰ δοθῇ μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν σχολάρχων καὶ γυμνασιάρχων. Οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν δοκιμοτάτων, δυνάμενοι ἐκ τῆς νεημοσύνης καὶ τῆς διδασκτικῆς ἐμπειρίας αὐτῶν νὰ καθοδηγῶσιν εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν τοὺς στερουμένους παιδαγωγικῆς μορφώσεως παλαιούς διδασκάλους.

2) Νὰ ἰδρυθῶσι κατὰ τόπους διδασκαλικοὶ σύλλογοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γυμνασιάρχου, ὧν σκοπὸς κυριώτατος νὰ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ βελτίωσις τῶν μελῶν διὰ διαλέξεων, ανακοινώσεων κ. τ. λ. καὶ διοργανώσεως τοπικῶν ἐκπαιδευτικῶν συνεδρίων ἐν τῇ πόλει ἐν ᾗ τὸ γυμνάσιον λειτουργεῖ.

3) Ἐπὶ δύο τρία κατὰ σειράν ἔτη νὰ γίνωνται κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς πρακτικὰ παιδαγωγικὰ ἀσκήσεις ἐν Ἀθήναις διαρκούσαι περὶ τὰς 40 τοῦλάχιστον ἡμέρας.

4) Νὰ ἐκδίδηται παιδαγωγικὸν περιοδικὸν ἅπαρ τοῦλάχιστον τοῦ μῆνός διαπάνη καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐν ᾗ πρέπει νὰ καταχωρίζωνται τοῦτο μὲν πάντες οἱ νόμοι καὶ πᾶσα οἱ ὑπουργικὰ ἐγκύκλια, στατιστικοὶ πίνακες καὶ διατάξεις περὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τῶν σχολείων τοῦ Κράτους, τοῦτο δὲ παιδαγωγικὰ καὶ ἄλλαι διατριβαί, δι' ὧν σκοπεῖται ἢ ἐκ παντὸς τρόπου μετάδοσις καὶ με-

τοχέτευσις εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα παντὸς χρησίμου καὶ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἡ ἐπιστήμη καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ γνώσεις τῶν ἄλλων σοφῶν ἐθνῶν εἰς φῶς ἀναφέρουσιν.

Αὗται λοιπὸν εἶναι, ἀξιότιμοι κύριοι, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αἱ προτεινόμεναι γνῶμαι πρὸς βελτίωσιν τῆς παιδευτικῆς μορφώσεως τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Πάντες συνιστῶσι καὶ διακαῶς εὐχονται τὴν ὡς εἶδόν τε ταχίστην λήψιν περισελεμμένων καὶ συντόνων μέτρων ὑπὸ τῆς πολιτείας πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης. Εἰς τὰς ἐξῆς δὲ κεφαλαιώδεις προτάσεις δύνανται νὰ περιληφθῶσι τὰ ζητήματα, ἅτινα σήμερον ὑποβάλλονται ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην κρίσιν τοῦ προεδρίου.

Α'. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων λειτουργῶν τῆς μ. ἐκπαιδεύσεως.

1) Νὰ παρέχεται εἰς αὐτοὺς πρὸ τῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως ἀρτία καὶ θαψιλῆς ἐπιστημονικὴ μόρφωσις.

2) Νὰ τυγχάνωσιν οὗτοι πρὸς τὴν εἰδικὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν καὶ παιδαγωγικῆς θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς τοιαύτης.

3) Ἡ τε θεωρητικὴ καὶ ἡ πρακτικὴ παιδαγωγικὴ μόρφωσις νὰ παρέχεται μετὰ τὸ πέρας τῶν εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἰδρυθησομένῃ προτύπῳ γυμνασίῳ περιλαμβανόντι ἐν αὐτῇ καὶ πλήρως Ἑλληνικὸν σχολεῖον.

4) Ὁ διευθυντὴς καὶ οἱ λοιποὶ εἰδικοί καθηγηταὶ τοῦ προτύπου τούτου γυμνασίου θὰ ἀποτελῶσι καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου. Πάντες οὗτοι πρέπει νὰ ἔχωσι μεμαρτυρημένην παιδαγωγικὴν μόρφωσιν ἵνα δύνωνται μετὰ λόγου νὰ καθοδηγῶσι τοὺς νεαροὺς διδασκάλους εἰς τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

5) Ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῶν μελλόντων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν θὰ τελῆται ὡς ἐξῆς: Μετὰ τὸ πέρας τῶν διδακτορικῶν αὐτῶν ἐξετάσεων θὰ ἀσκῶνται ἐπὶ ἓν ἔτος θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἐν προτύπῳ γυμνασίῳ, μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὁποῦ ἐπὶ τῇ βῆσει πιστοποιητικοῦ τοῦ διευθυντοῦ περὶ τῆς ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ἐπιδειχθείσης ἐπιμελείας καὶ προκοπῆς αὐτῶν θὰ διορίζωνται ὡς τριτοβάθμιοι ἑλληνοδιδασκάλοι.

6) Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτῶν ὡς τριτοβαθμίων ἑλληνοδιδασκάλων θὰ ἀποκτώσιν οὗτοι τὸ δικαίωμα νὰ προσέλθωσιν εἰς πρακτικὰς παιδαγωγικὰς ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπείας ἐπιζωμένης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, καὶ ἡς μέλη μὲν θὰ εἶναι εἰδικοί καθηγηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς, πρόεδρος δὲ ὁ διευθυντὴς τοῦ προτύπου γυμνασίου. Τοῦ δικαιώματος τούτου δύνανται νὰ ποιήσωνται χρῆσιν μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ τρίτου ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτῶν ἔτους.

7) Ὁ ὑποστάς εὐδοκίμως καὶ τὰς πρακτικὰς ταύτας ἐξετάσεις ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα τῆς εἰς καθηγητὴν γυμνασίου προαγωγῆς του καὶ τῆς μονιμότητος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Β'. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ νῦν διδάσκον προσωπικὸν τὸ στερούμενον παιδαγωγικῆς μορφώσεως.

1) Νὰ συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ λεπτομερεῖς καὶ διασφαρητικαὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τούτου ὁδηγίαι.

2) Νὰ ἐκδίδηται παιδαγωγικὸν περιοδικὸν ἀπαξ τοῦλάχιστον τοῦ μηνῶς ὑπὸ τῶν Καθηγητῶν τοῦ προτύπου γυμνασίου δαπάνῃ καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐν ᾧ πρέπει νὰ καταχωρίζωνται τοῦτο μὲν πάντες οἱ νόμοι καὶ πᾶσαι αἱ ὑπουργικαὶ ἐγκύκλιοι, στατιστικαὶ πίνακες καὶ διατάξεις περὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τῶν σχολείων ἐν γένει, τοῦτο δὲ παιδαγωγικὰ καὶ ἄλλα διατριβαί, δι' ὧν σκοπεῖται ἡ πάντῳ τρόπῳ μετάδοσις καὶ μετοχέτευσις εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα καὶ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἡ ἐπιστήμη καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ γνώσεις τῶν ἄλλων σοφῶν εἰς τὸ φῶς ἀναφέρουσιν.

3) Νὰ διοργανῶνται ἀπαξ τοῦ ἔτους τοῦλάχιστον τοπικὰ ἐκπαιδευτικὰ συνέδρια ἐν τῇ πόλει ἐν ἣ τὸ γυμνάσιον λειτουργεῖ καὶ ὧν κυριώτατος σκοπὸς ἔσται ἡ ἀνακοίνωσις τῶν παρατηρήσεων τῆς πείρας τῶν διδασκάλων ἐν τῇ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ ὑπόδειξις μέτρων συντελεστικῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς καθόλου παιδευτικῆς ἐργασίας.

4) Νὰ γίνωνται κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς πρακτικαὶ παιδαγωγικαὶ ἀσκήσεις ἐν Ἀθήναις διαρκοῦσαι 40 τοῦλάχιστον ἡμέρας. Οἱ μετέχοντες τούτων καὶ λαμβάνοντες ἀποδείξεις τῶν διευθυνόντων ταύτας καθηγητῶν θὰ προάγονται κατὰ προτίμησιν.

5) Νὰ μεταφρασθῇ ἐγκριτοῦν σύγγραμμα παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς.

Γ'. Πρὸς τούτοις τὸ συνέδριον νομίζομεν ὅτι δύνανται νὰ ἐκφράσῃ καὶ τὰς ἀκολούθους εὐχάς :

1) Νὰ μονιμοποιηθῇ διὰ νόμου ὑπὸ τῆς πολιτείας ἡ θέσις τῶν λειτουργῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ἀξήθη ἀναλόγως τῶν σημερινῶν ἀναγκῶν ἡ μισθοδοσία αὐτῶν πρὸς ἀνύψωσιν τῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ τῆς ἀξιοπρεπεστερίας αὐτῶν συντηρήσεως.

2) Νὰ κανονισθῶσιν αἱ ὥραι τῆς διδασκαλίας τῶν καθηγητῶν οὕτως, ὥστε αὗται οὔτε ὀλιγώτερα νὰ εἶναι τῶν 18 καθ' ἑβδομάδα, οὔτε νὰ ὑπερβαίνωσι τὰς 24. Τῶν δὲ διευθυντῶν οὔτε ὀλιγώτερα τῶν 12 οὔτε πλείονες τῶν 16.

3) Νὰ συστηθῇ ἑπταμελὲς ἐκ καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας ἀνώτερον ἐποπτικὸν συμβούλιον. Τὸ συμβούλιον τοῦτο θὰ ἐκλέγεται κατὰ τριετίαν ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ἄνευ προηγουμένης δὲ γνωμοδοτήσεως τοῦ συμβουλίου τοῦτου ὁ ὕπουργός νὰ μὴ δικαιούται νὰ προβαίῃ εἰς οὐδεμίαν μετὰθεσιν ἢ ἀπόλυσιν διδασκάλου ἢ καθηγητοῦ.

Περὶ τῶν ζητημάτων τούτων συνήλθομεν σήμερον ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ἐκ πάσης Ἑλληνικῆς γῆς νὰ ἀνταλλάξωμεν τὰς γνώμας ἡμῶν περὶ τῆς ἐξευρέσεως τῶν καταλληλοτέρων μέσων, δι' ὧν θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐκπλήρωσις μιᾶς σπουδαίας ἐλλείψεως τῆς μέσης παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως. Δὲν ἀρνούμεθα, ἀξιότιμοι κύριοι συναδελφοί, ὅτι ἡ ὑπὸ πολλῶν ὁμολογουμένη οὐχὶ λίαν εὐχάριστος κατάστασις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως παρ' ἡμῖν προήλθε καὶ ἐξ ἄλλων σπουδαίων ὡσαύτως αἰτίων, ὧν τὸ σπουδαιότατον εἶναι καὶ ἡ μὴ λήψις ὑπὸ τῆς πολιτείας μέτρων πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ μονιμοποίησιν τῆς θέσεως τοῦ λειτουργοῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Εἰς τὴν ἄρσιν δὲ τῶν αἰτίων τῆς καταστάσεως ταύτης εὐχόμεθα νὰ συντελέσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς Κυβερνήσεως ἡ πεφωτισμένη καὶ εἰλικρινὴς συνδρομὴ κρατυνομένη ὑφ' ἑλῆς τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡμῶν τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἢ ἐπιμέλεια καὶ ὁ ζήλος πρὸς ἀπόκτησιν ἐπιστημονικῆς δυνάμεως καὶ παιδαγωγικῆς γνώσεως. Πρέπει κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους νὰ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι καὶ παιδευταὶ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ἔχομεν βαρυτάτην ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν καὶ ὑψίστην τῆς πατρίδος ἐντολὴν νὰ μορφώσωμεν καὶ διαπλάσωμεν τὴν νέαν ἑλληνικὴν γενεάν μετὰ ἀδρῶν καὶ γενναίων φρονημάτων, μετὰ ἠθικοῦ καὶ ὑψηλοῦ χαρακτήρος, πνευματικῶς ἰσχυρὰν καὶ δυναμένην νὰ φέρῃ τὴν βαρεῖαν τῆς ἐπιστήμης πανοπλίαν καὶ πρὸς τοῦτοις νὰ ὑπεκκαύσωμεν ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῆς τὸν πρὸς τὰ πάτρια ζῆλον, ἵνα καταστῇ αὕτη ἑκαστὴ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἀναπτύξῃ τὰς εὐγενεστάτας τοῦ ἔθνους δυνάμεις, νὰ διαπράξῃ ἔργα ἀντάξια τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Δ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ

Καθηγ. τῆς ἐν Σμύρῃν Ἑδαγγελικῆς Σχολῆς
καὶ τοῦ Κέντρου Παρθενωγαγοῦ.

Ἡ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΓΩΓΗ¹

Εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα Κράτη μεγάλη σήμερον καταβάλλεται φροντίς πρὸς βελτίωσιν καὶ γενίκευσιν τῆς γυναικείας παιδεύσεως. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τῆς χειραφετήσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ὑπερβολῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐνίστη ἀγεῖ ὁ ζήλος τῶν ὑποκινητῶν καὶ ὑπερασπιστῶν τῆς, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι διερχόμεθα περίοδον μεταβολῆς ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς εἰς τὴν κοινωνίαν. Καθ' ἑλληνικὴν εὐρώπην, εἰς χώρας τινὰς περισσώτερον, εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον, ἡ γυνὴ λαμβάνει μέρος ἐνεργώτερον ἢ ἄλλοτε εἰς τὴν ἀλήν τοῦ βίου, συναγωνιζομένη πολλάκις πρὸς τοὺς ἀνδρας εἰς στάδια βιοποριστικά, τὰ ὅποια ἄλλοτε ἦσαν κλειστά δι' αὐτήν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἐντὸς τῆς αἰτίας ἀυτῆς ἐπεκτείνεται ὁ ὄριζον τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς. Ὡς συνέπεια τούτου ἐπέρχεται ἡ μεταρρυθμίσις τῆς γυναικείας παιδεύσεως εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀνυψωθῇ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῆς γυναικὸς εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνδρός, ἢ καθὼς διετυπώθη τὸ ζήτημα εἰς τὴν Γαλλικὴν βουλὴν, «νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀνισότης ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν».

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ ἐκπαίδευσις τῶν θηλέων, — ἰδίως ἡ μέση ἐκπαίδευσις. Ὁ σχετικὸς νόμος ἐπεψηφίσθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1880. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1900 ἰδρύθησαν τεσσαράκοντα λύκεια καὶ εἴκοσι ὀκτὼ σχολεῖα κορασίων. Καὶ εἰς μὲν τὰ λύκεια ἐφοίτων 8131 κοράσια εἰς δὲ τὰ σχολεῖα 3563. Τὸ πρόγραμμα τῆς εἰς τὰ λύκεια διδασκαλίας περιλαμβάνει :

- 1). Ἠθικὰ (leçons de Morale).
- 2). Τὴν Γαλλικὴν καὶ τουλάχιστον μίαν ἐτι ξένην γλῶσσαν.
- 3). Ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων φιλολογιῶν.
- 4). Τὴν Γεωγραφίαν.
- 5). Ἱστορίαν τῆς Γαλλίας καὶ γενικὴν ἐν συνόψει Ἱστορίαν.
- 6). Μαθηματικά, φυσικὴν καὶ φυσικὴν Ἱστορίαν.
- 7). Ὑγιεινὴν.
- 8). Οἰκιακὴν οἰκονομίαν, ῥαπτικὴν κλ.
- 9). Γνώσεις τοῦ κοινῶ δικαίου.

1. Ἡ μελέτη αὕτη ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ Τμήμα τῆς Γυναικείας Ἀγωγῆς τοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.

Υπάρχουν, ἐννοεῖται, οἱ θεωροῦντες τὰ προγράμματα καὶ τῆς μέσης καὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ὡς ὑπὲρ τὸ δέον ἐξωγκωμένα νομίζοντες περιττήν, ἂν ἔχι ἐπιβλαβή, τὴν μετάδοσιν τόσων γνώσεων εἰς νεανίδας, τῶν ὁποίων, λέγουσιν, ἡ ἀποστολὴ εἶναι νὰ γείνουν καλὰ σύζυγοι καὶ καλὰ μητέρες. Πολλοὶ κατακρίνουν τὴν ἔλλειψιν θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν ἀναπλήρωσιν αὐτῆς διὰ τῶν διδαγμάτων τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὅπως δὴποτε, δὲν ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ κρίνωμεν διὰ τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν Γαλλίαν. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν ἐκείθεν ἀξίων μιμήσεως καὶ νὰ παραλείψωμεν τὰ μὴ προσταρμζόμενα εἰς τὰ ἡθῆ, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἠθικὰς ἡμῶν παραδόσεις.

Ὁρθοτάτας ἐνίοτε παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γυναικείας παιδείσεως καὶ ἀγωγῆς εὐρίσκωμεν εἰς σύγγραμμα Γάλλου συγγραφέως, ἔχι εἰς ἐπαγγέλλματος παιδαγωγοῦ, τοῦ Marcel Pevrot, ὁ ὁποῖος μάλιστα γράφει συνήθως μυθιστορήματα, οὐδαμῶς κατάλληλα διὰ παρθεναγωγεία. Ὑπὸ τὸν τύπον ἐπιστολῶν πρὸς ἀνεψιάν του, (Lettres à Françoise), τῆς ὁποίας παρακολουθεῖ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐκφέρει γνώμας ἀξίας τῆς μελέτης τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Οὕτω π.χ. λέγει, ὅτι «οὐδεμία παιδεύσις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς καρποφόρος, ἐὰν δὲν ἔχη τὰς ρίζας τῆς εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὰς παραδόσεις, εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους». Πρὸς τὸν βαρυσήμαντον τοῦτον ἀφορισμὸν συμφωνεῖ καὶ ἡ εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου διατύπωσις τοῦ πρὸς συζήτησιν θέματος τῆς γυναικείας παιδείσεως.

Τὴν ἀνατροπὴν κορασίου παραβάλλει ὁ Γάλλος συγγραφεὺς πρὸς τὴν καλλιέργειαν ροδακινέας. Περιγράφει ἐν πρώτοις τὰς τρεῖς περιόδους τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ δένδρου: τὸν ἐμβολιασμὸν, τὴν μεταφύτευσιν καὶ τελευταῖον τὸ κλάδευμα. «Αἱ τρεῖς αὗται περίοδοι, λέγει, ὁμοιάζουσιν πρὸς τὰς τρεῖς περιόδους τῆς διαπλάσεως τοῦ μαθητοῦ ἢ τῆς «μαθητρίας». Ἡ πρώτη περίοδος, ὅτε τὸ νέον εἰσέτι φυτὸν ἐμβολιάζεται, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἡ δύσκολος περίοδος τῆς μεταφύτεσεως πρὸς τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν, ἡ δὲ τρίτη περίοδος, ὅτε τὸ ἀκμαῖον πλέον δένδρον ἀρχίζει νὰ ἀναπνέῃ, νὰ ἀνθίξῃ καὶ νὰ φέρῃ καρπὸς ὑπὸ τὰ προσεκτικὰ εἰσέτι βλέμματα τοῦ κηπουροῦ, παραλλήλῃς γίνεται πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν. «Ἐννοεῖς, ἐξ ακολουθεῖ λέγον πρὸς τὴν ἀνεψιάν του, ὅτι διὰ τὴν μαθητρίαν καθὼς καὶ διὰ τὴν ροδακινέαν ἡ δυσκολωτέρα τῶν τριῶν τούτων περιόδων εἶναι ἡ δευτέρα. Τότε ἐκδηλοῦται προπάντων ἡ τάσις πρὸς αὐξήσιν, ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἡ τάσις καὶ ἡ ὁρμὴ δὲν ἀρκοῦν μόναι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς ζωῆς. Τότε ἀπαιτεῖται ἡ μεγαλύτερα φροντίς καὶ ἡ ἐπιμελεστέρα καλλιέργεια. Ἡ μορφωτικὴ ὅμως αὕτη καλλιέργεια δύναται ν' ἀποβῆ θανατηφόρος, ἐὰν παρεμποδίσῃ

τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν, ἐπιφέρουσα ἢ τὴν παρὰ φύσιν αὐξήσιν ἢ τὸν ἠμαρασμὸν. Διὰ τοῦτο ἐν τῶν τριῶν περιόδων τῆς παιδείσεως ἡ μέση εἶναι ἐκείνη τῆς ὁποίας συχνότερον ἐπιζητεῖται ἢ μεταρρυθμίσις εἰς ἄλλα τὰ ἔθνη. Πανταχοῦ ἡ μέση προπάντων ἐκπαίδευσις θεωρεῖται ὡς ἐπιδεκτικὴ βελτιώσεων.»

Εἰς τὸν κλάδον τῆς στοιχειώδους παιδείσεως ἀνομολογεῖ ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη ἡ πρόοδος ἦτο τόση, ὥστε ἡ παρούσα κατάσταση αὐτῆς δὲν συγκρίνεται πρὸς τὸ παρελθόν. «Εἰς τὴν ἐσχόλην,» λέγει, ἔπου διέρχομαι μὴνάς τινας, ἐπισκέπτομαι συχνάκις, μετὴν ἄδειαν τοῦ διδασκάλου, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τοῦ γειτονικοῦ μου χωρίου. Μικρὰ παιδία καὶ τῶν δύο φύλων ἀπολαμβάνουν ὅμοι ἐκεῖ τὴν παροχὴν τοῦ σχολικοῦ μάννα. Τὰ βλέπω καὶ θαυμάζω τὴν μέθοδον μετὴν ὁποίαν διδάσκειται εἰς αὐτὰ ἡ ἀνάγνωσις, ἡ γραφή, ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ γεωγραφία. Εἰς τὸν καιρὸν μου δὲν ὑπῆρχε ἰδιαίτη εὐφυῆς καὶ πρακτικὴ μέθοδος. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, διδάσκων εἰς τὰ παιδία τὴν ἀνάγνωσιν, συνέλαβε πρῶτος τὴν ἰδέαν νὰ τὰ κάμη ἐνὰ προφέρουν τὸ Ρ ρρρ καὶ τὸ Φ φφφ, ἦτο κατ' ἐμὲ ἄνθρωπος μεγαλοφυῆς. Ἐπίσης καὶ ὁ ἄλλος, ὁ ὁποῖος ἐφαντάσθη νὰ διδάξῃ τὴν γεωγραφίαν σχεδιάζων κατ' ἀρχὰς μετὰ κίμωναν ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος τὴν αἰθουσαν τῆς παραδόσεως, μετὰ τὰ ἐδωλιά της, μετὴν τράπεζαν τοῦ διδασκάλου, — καὶ ἔπειτα περίεξ τοῦ σχεδίου τούτου ἐσχεδίασε τὸ σχολεῖον ἐλόκληρον καὶ κατόπιν τὸν κηπὸν του καὶ τὰς ὁδοὺς τοῦ χωρίου!... Ἐὰν ἐγνώριζα τὰ ὀνόματά των, ἤθελα κινήσει πάντα λίθον διὰ νὰ ἀνεγερθεῖν καὶ τῶν δύο οἱ ἀνδριάντες».

Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπερβολὰς τῶν σχολικῶν προγραμμάτων. Ὁ παιδικὸς νοῦς, λέγει, δὲν ἀντέχει εἰς πολὺ ὄγκον ἔντασιν καὶ ἐργασίαν. Καταδικάζει ὅχι μόνον ὡς ἐπιβλαβὲς ἀλλὰ καὶ ὡς περιττὸν τὸ νὰ ὑποβάλλωνται τὰ παιδία εἰς διανοητικὴν κόπωσιν 13 ὥρων ἢ 10, ἔστω καὶ 8 ἢ 7· διότι κατ' αὐτὸν ὁ ἐγκέφαλός των δὲν ἀνθίσταται εἰς καθημερινὴν ἐργασίαν ὑπερβαίνουσαν τὰς τρεῖς ὥρας. Ἄλλως ἡ μνήμη των δὲν διατηρεῖ ὅσα διὰ τῆς βίας ἐπισωρεύομεν εἰς τὴν διάνοιάν των. Τὸ πρόγραμμα τῶν γνώσεων ὅσας πρέπει νὰ ἔχη τὴν διάνοιάν των. Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθήσεων ὅσας ἢ διδάξωμεν πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθήσεων ὅσας ἢ διδάξωμεν εἰς τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔστω ἔχη δεκαπέντε ἐτῶν ἡλικίαν. Τί δὲ πρέπει νὰ περιέχῃ τὸ πρόγραμμα τοῦτο, παρεκτὸς τῶν ἀναποφεύκτων στοιχείων γνώσεων; «Ὀλίγην ἱστορίαν τῆς καλλιτεχνίας, τοὺς διαφωτισμοὺς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸν ὄργανισμὸν τῆς συγχοῦρου πολιτείας, τὴν συνήθη ὕμειν.» . . Αὐτὰ θεωρεῖ ὁ συγγραφεὺς ὡς ἐφ' ἴκανά καλῶς ἀνατεθραμμένης νέας, ὡς συμπλήρωμα τῶν γνώσεων

ἕως θὰ διδαχθῇ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς στοιχειώδους παιδεί-
σεως ἢ ἀνεψιά του.

Ἄς στρέψωμεν τώρα τὸ βλέμμα εἰς ἄλλο κράτος ἐκ τῶν μάλλον
ἀνεπτυγμένων καὶ προοδευτικῶν, τὴν Σουηδίαν. Ἐκεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ
τὸ Σχολεῖον συνδέονται ἀνάκλιτον στενῶς. Τοῦτο δέ, ὡς ἐκ τῶν ἀποτελε-
σμάτων φαίνεται, οὐδὲν ἐμπόδιον ἔφερεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξά-
πλωσιν τῆς παιδείας. Ἐξ ἐναντίας, ἡ ἀποκτηθεῖσα πρόοδος ἀποδίδεται
κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν σύμπραξιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐν γένει
εὐπαιδευτοῦ Λουθηρανικοῦ κλήρου. Ἐκεῖ ὁ ἐφημέριος εἶναι δικαιοματι-
κῶς ὁ πρόεδρος τῆς σχολικῆς ἐφορείας ἐκάστης ἐνορίας. Καὶ εἰς μὲν τὰ
Λύκεια ἢ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐκ τῶν ὥρων τῆς διδασκα-
λίας ἀφιερῶνται 33 τοῖς ἑκατὸν εἰς τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα, τὴν
Σουηδικὴν γλῶσσαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν 24 τοῖς ἑκα-
τὸν εἰς ξένας γλώσσας, τὴν Γαλλικὴν ἢ τὴν Γερμανικὴν, ἢ καὶ τὴν Ἀγ-
γλικὴν κατ' ἐκλογὴν 15 τοῖς ἑκατὸν εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυ-
σικὰς ἐπιστήμας καὶ 28 τοῖς ἑκατὸν εἰς τὴν καλλιγραφίαν, τὴν ἰχνο-
γραφίαν, τὴν ᾠδικήν, τὴν γυμναστικὴν καὶ τὰ ἐργόχειρα. Διδάσκον-
ται δὲ προσέτι οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς μαγειρικῆς, τῆς οἰκια-
κῆς οἰκονομίας καὶ τῆς οἰκιακῆς ὑγιεινῆς. Δύναμαι ἐξ αὐτοψίας νὰ
προσθέσω ὅτι εἰς μὲν τὴν μαγειρικὴν δὲν διδάσκεται μόνη ἢ κατασκευὴ
φαγητῶν ἢ γλυκυσμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ θρεπτικὰ συστατικὰ ἐκάστης
μαγειρευομένης ὕλης καὶ ἡ πληρωθεῖσα τιμὴ, ὥστε διὰ τῆς διαίτησεως
τοῦ ὅλου ποσοῦ γίνεται φανερὰ ἢ δι' ἐκάστην μερίδα δαπάνη. Εἰς δὲ
τὴν γυμναστικὴν περιλαμβάνεται καὶ ἡ κολυμβητικὴ, εἰς τὴν ὁποίαν
εἶδα παιδία καὶ τῶν δύο φύλων διδασκόμενα τὰς μεθόδους διὰ τῶν
ὁποίων δύνανται νὰ σώσουν τοὺς πνιγομένους ἢ τοιαύτη πρακτικὴ δι-
δασκαλία παρέχεται ἰδίως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Τοῦ πλήρους δημοτικοῦ σχολείου εἰς τὴν Σουηδίαν ἡ διάρκεια εἶναι
ἑξαετής, τὸ δὲ πρόγραμμά του περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς:

Θρησκευτικὰ. Διηγήσεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης.
Μικρὰ κατ' ἑξῆς ψαλμοὶ κατ' ἐκλογὴν. Ἀναγνώσεις ἐκ τοῦ ἱεροῦ
Εὐαγγελίου. — Σουηδικὴ γλῶσσα. Ἀναγνώσεις καὶ γραφὴ. Συνθέσεις ἐπὶ
τῶν ἀναγνωσθέντων καὶ περιγραφαὶ σύντομοι ὀρθογραφία καὶ ὀλίγη
γραμματικὴ. — Ἀριθμητικὴ. Αἱ τέσσαρες πράξεις, κλάσματα καὶ προβλή-
ματα εὐκόλα. — Γεωμετρία. Στοιχειώδης. — Γεωγραφία. Γνώσεις γενικαί
τῆς φυσικῆς γεωγραφίας, λεπτομερέστεραι τῆς Σουηδίας καὶ συνοπτικαί
τῶν κυριωτέρων πολιτισμένων κρατῶν. — Ἱστορία. Ἐπεισόδια κατ' ἐκλο-
γὴν τῆς Σουηδικῆς ἱστορίας. — Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι. Ἀνθρωπολογία τὸ
σῶμα αἰ κυριώτεραι λειτουργίαι του, ἡ ὑγιεινὴ του, μαθήματα περὶ
φυσικῶν φαινομένων, τὰ οὐράνια σώματα κ.τ.λ.

Εἰς ταῦτα προστίθενται: Στοιχειώδης ἰχνογραφία, ᾠδὴ καὶ γυμναστικὴ

ἀνόργανος καὶ κηπουρικὴ—προσέτι δὲ χειρτεχνία (σλόϊδ) διὰ τὰ ἄρ-
ρενα καὶ τὰ θήλεα, διὰ δὲ τὰ κοράσια ἢ οἰκιακὴ οἰκονομία.

Τὰ αὐτὰ περίπου καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου σύστημα διδάσκονται
καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Δανίας, ἔπου ἐθαύμασα ἔσον καὶ εἰς τὴν Γαλ-
λιαν καὶ τὴν Σουηδίαν τὰς συντελεσθεῖσας προόδους εἰς τὰ τῆς δημο-
σίας καὶ ἰδίως τῆς γυναικείας παιδείσεως.

Ἐκθέτων τὰς ἐκείθεν ἀποκομισθεῖσας ἐντυπώσεις μου, δὲν προτί-
θεμαι ποσῶς νὰ διαγράψω πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων εἰσακτέων εἰς
τὰ Ἑλληνικὰ παρθεναγωγεῖα. Συναισθάνομαι τὴν πρὸς τοῦτο ἀναρμο-
διότητά μου. Ἐὰν ἐκ τῶν ἀμεθόδως διατυπωμένων ἀντιλήψεών μου
δοθῇ ἀφορμὴ σκέψεων εἰς τοὺς διευθύνοντας τὰ ἐντὸς τοῦ Κράτους καὶ
πέραν τῶν συνόρων τοῦ Ἑλληνικοῦ παρθεναγωγεῖα, ἐὰν μεθόδός τις ἢ
διδασκαλία ἐξ ἔσων ἀνέφερα κριθῇ ἀξία μιμήσεως ἢ ἐφαρμογῆς, θὰ
λογισθῶ εὐτυχὴς ὅτι συνετέλεσα ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, εἰς τὴν ἀνα-
κίνησιν τοῦ ζητήματος τῆς γυναικείας παιδείσεως. Ἄλλως, ὡς πρὸς
τὴν μέσην γυναικείαν ἐκπαίδευσιν δυνάμεθα νὰ καυχώμεθα ὅτι ἐθεμε-
λίωσεν αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς πολὺ πρότερον τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων Εὐρω-
παϊκῶν Κρατῶν. Ἡ Φιλελευθερικὴ Ἐταιρεία ἀπὸ τοῦ 1837 ἀνή-
γειρε τὸ Ἀρσάκειον, ἔπου τρεῖς ἤδη γενεαὶ Ἑλληνίδων ἐξεπαιδευθη-
σαν. Αὐτὸ καὶ τὸ Ζάππειον, τὸ ἀπὸ τοῦ 1875 λειτουργοῦν εἰς Κων-
σταντινούπολιν, καὶ τὰ τόσα ἄλλα παρθεναγωγεῖα ἐντὸς καὶ πέραν τῶν
συνόρων τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου μαρτυροῦν τὸν ζῆλον τοῦ ἔθνους
ἡμῶν ὑπὲρ τῆς μέσης γυναικείας παιδείσεως. Ἀλλὰ οἱ διευθύνοντες καὶ
ἡμῶν οὐκ εὐχόμεθα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναπαύονται εἰς τὴν ἤδη ἀπο-
κτηθεῖσαν πρόοδον. Μὴ λησμονώμεν τὴν παραδολὴν τῆς βροδαικίνας
καὶ τὰς παρουσιαζομένας δυσχερείας κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς
καλλιέργειας τῆς. Τὸ στάδιον τῶν βελτιώσεων καὶ τῶν μεταρρυθμί-
σεων μένει πάντοτε ἀνοικτὸν.

Ἄλλ' ἡ βάσις τῆς γυναικείας παιδείσεως εἶναι τὰ δημοτικὰ σχο-
λεῖα. Εἰς αὐτὰ καὶ μόνον ἡ μεγίστη μερὶς τῶν Ἑλληνίδων διδάσκεται
τὰς στοιχειώδεις γνώσεις, μὲ τὰς ἑσπείας θὰ εἰσελθῇ εἰς τὸ στάδιον τοῦ
πρακτικοῦ βίου. Αὐτὰ πρὸ πάντων ἀνάγκη νὰ βελτιώσωμεν. Καὶ νὰ
τὰ πολλαπλασιάσωμεν ἀνάγκη, καθόσον ἀριθμητικῶς μένομεν εἰσεῖτι,
ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, δυσαναλόγως ὀπίσω.

Κατὰ τοὺς πίνακας, οἱ ὅποιοι καταστρώθησαν εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦ
Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων στα-
τιστικῶν, τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀνήρχε-
το, τὸ 1900, εἰς 1.235,000 περίπου. Ἐπὶ γυναικείου πληθυσμοῦ 1,235,000
ἐφοίτων εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ δημοτικὰ σχολεῖα 45,655 μαθή-
τριαι, ἤτοι σχεδὸν 37 ἐπὶ τοῖς χιλίοις. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν κοι-
νῶς ἐπικρατούσαν ἀναλογίαν, κατὰ τὴν ἑσπείαν ἐπὶ 1000 κατοίκων

170 περίπου ἔχουν τὴν ἡλικίαν τῶν ὑποχρεωμένων νὰ φοιτοῦν εἰς δημοτικά σχολεῖα, εὐρίσκωμεν ὅτι αἱ μαθήτριά τῶν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν σχολείων ἔπρεπε νὰ εἶναι 206 χιλ. Ὡστε ἑκατὸν ἐξήκοντα περίπου χιλιάδες Ἑλληνίδων στεροῦνται παιδείσεως! Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ αἱ ἀνατρεφόμεναι κατ' οἶκον. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἤθελε μεταβάλλει: μεγάλως τὴν ἀναλογία τῶν ἀγραμμάτων.

Δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ὑστέρησις ὡς πρὸς τὴν γυναικείαν ἐκπαίδευσιν καταδιβάξει τὴν θέσιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος εἰς τὴν κλίμακα τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ὀλικὴ ἀναλογία τῶν φοιτῶντων εἰς δημοτικά σχολεῖα κατὰ τὸ 1900 ἦτο 81 τοὶς χιλίοις. Ἐὰν ἐχωρίζετο ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἀρρένων, ἡ ἀναλογία θὰ ἦτο οὐσιωδῶς ὑψηλοτέρα, διότι ἡ φοιτήσις αὐτῶν εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά δημοτικά σχολεῖα ἀνήρχετο εἰς 153,000 ἦτοι εἰς 114 ἐπὶ χιλίων ἀρρένων κατοίκων, ὥστε ἐκ τῶν 223,000 Ἑλληνοπαίδων, ἔσα θὰ ἔπρεπε νὰ φοιτοῦν εἰς δημοτικά σχολεῖα μόνον 70,000 ἐστεροῦντο τὸ 1900 δημοτικῆς παιδείσεως. Ἐξ αὐτῶν μάλιστα πρέπει ν' ἀφαιρέσωμεν 12000 παιδῶν φοιτῶντας εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ ἄλλα κράτη περιλαμβάνονται: εἰς τὰ ἐξάταξια δημοτικά σχολεῖα, καὶ 2000 περίπου ἀκόμη φοιτῶντας εἰς σχολὰς ἀπόρων παιδῶν ἢ τροφίμους ὀφρανοτροφείων κτλ. ὥστε οἱ στεροῦμενοι παιδείσεως ἀρρένες Ἑλληνοπαῖδες περιορίζονται ἀληθῶς εἰς 56 χιλ. ἀντὶ τῶν 160 χιλ. κορασίων.

Δὲν δυνάμεθα νὰ καταρτίσωμεν τοιοῦτους ὑπολογισμοὺς διὰ τοὺς ἐκτὸς τοῦ Βασιλείου Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄλλα Ἀνατολικά κράτη παρατηρεῖται ἡ τοιαύτη δυσαναλογία μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων κατὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν. Ἡ Σερβία κατὰ τὸ 1898 εἶχεν εἰς τὰ δημοτικά τῆς σχολεῖα 71,765 ἀρρένας καὶ 14,122 κοράσια. Ἡ Ρουμανία κατὰ τὸ 1897 ἀρρένας 235,458 καὶ 63,625 κοράσια. Ἡ Βουλγαρία κατὰ τὸ 1899 εἶχεν εἰς τὰ ἔθνη (δηλαδὴ εἰς τὰ Βουλγαρικά τῆς) σχολεῖα 173,175 ἀρρένας καὶ 70,934 κοράσια.

Ἀλλ' ἀντὶ νὰ εὐρίσκωμεν παρηγορίαν εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους, ἂν ἀπενίξωμεν πάντοτε πρὸς τὰ ἔθνη ὅπου ὁ πολιτισμὸς ἀμύζει, προσπαθοῦντες πρὸς ἐκεῖνα βαθμηδὸν νὰ ἐξισωθῶμεν. Εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης κράτη παρατηρεῖται ἰσότης εἰς τὴν φοιτήσιν τῶν δύο φύλων. Ἡ Σουηδία κατὰ τὸ 1893 παρουσιάζει ἀριθμὸν 399,027 ἀρρένων καὶ 386,910 θηλέων. Εἰς τινὰ μάλιστα κράτη ὑπερέχει ὁ ἀριθμὸς τῶν θηλέων. Ἡ Ἑλβετία κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἶχεν εἰς τὰ δημοτικά τῆς σχολεῖα μαθητὰς 234,705 καὶ 235,115 μαθητρίδας, ἡ δὲ Σαξονία, κατὰ τὸ 1894, 301,765 ἀρρένας καὶ 314,043 κοράσια.

Ἀνάγκη λοιπὸν σκέψεως, καὶ σκέψεως σοβαρᾶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ μὴ ἀνατρέφονται καὶ ἐφεξῆς τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ μητέρας

ἀγραμμάτων καὶ ἀμορφῶτων. Τὸ πρᾶγμα ἔχει βεβαίως τὰς δυσκολίας του, ἀλλὰ δυσκολίας ὄχι ἀνυπερβλήτους.

Τὴν κυριωτέραν δυσκολίαν παρέχει τὸ οἰκονομικὸν μέρος τοῦ ζητήματος. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων καὶ ἡ μισθοδοσία προσθέτου προσωπικοῦ διδασκαλικοῦ συνεπάγονται δαπάνας, τῶν ὁποίων τὸ βάρος, ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις, οὔτε τὸ δημόσιον οὔτε οἱ δημοῦθι ἠδύναντο εὐκόλως ν' ἀναλάβουν. Ἡ εὐχερεστερά καὶ οἰκονομικωτέρα λύσις τοῦ προβλήματος θὰ ἦτο ἡ παραδοχὴ τοῦ συστήματος τῆς κοινῆς φοιτήσεως ἀρρένων καὶ θηλέων εἰς τὰ δημοτικά σχολεῖα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τοὺς ἀντιπάλους του καθόσον ἀφορᾷ τὴν μέσσην καὶ τὴν πανεπιστημιακὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ἐπικρατεῖ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς καὶ εἰσάγεται βαθμηδὸν εἰς τὰς πλείστας ἐπικρατείας τῆς Εὐρώπης. Ὡς πρὸς ἡμᾶς, διάφοροι λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν βαθμιαίαν καὶ ὑπὸ βροῦς παραδοχὴν του, λαμβανομένων ὅπ' ὅσων τῶν ἐπικρατούντων εἰσέτι ἦθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τῆς προϊούσης μεταβολῆς των, — μεταβολῆς τῆς ὁποίας ἠδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν πολλὰ παραδείγματα, μαρτυροῦντα τὴν ὁλονὴν προβαίνουσαν ἐξημέρωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν πρώτοις, νομίζομεν ὅτι ἡ κοινὴ φοιτήσις δεόν νὰ ἐφαρμοσθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς μόνας τὰς μεγαλειτέρας πόλεις, ἢ καὶ τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδίως τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀποκτηθεῖσαν οὕτω πείραν νὰ ἐπεκταθῇ περαιτέρω ἢ ἐφαρμογῇ τοῦ συστήματος.

Δεύτερον, νὰ ὀρισθῇ ὅτι ἡ ἡλικία τῶν φοιτῶντων παιδίων τῶν δύο φύλων δὲν θὰ ὑπερβαίῃ τὸ δέκατον ἔτος.

Τρίτον, ἡ διδασκαλία νὰ εἶναι ὁμοίμορφος διὰ τὰ δύο φύλα, ἀλλὰ νὰ διδάσκονται χωριστὰ τὰ κοράσια τὴν ραπτικήν, τὴν μαγειρικὴν καὶ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν.

Τέταρτον, εἰς τὰ σχολεῖα κοινῆς φοιτήσεως νὰ ἀνατεθῇ ἡ διδασκαλία εἰς διδασκαλίστας καὶ ὄχι εἰς δημοδιδασκάλους. Ἀληθές ὅτι: εἰς τὰς ἐπαρχίας αἱ διδασκάλισσαι ὑπόκεινται ἐνίοτε εἰς ἐνοχλήσεις καὶ δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἐξέθεσεν εὐγλώττως ἡ Κα Μπουκουβάλα,¹ ἀλλ' ἐκφράζω καὶ πάλιν τὴν αἰσιδοξὸν πεποίθησιν ὅτι: τὰ τοιαῦτα εἶναι παροδικά. Ἀλλως, ἡ προτίμησις τῶν γυναικῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν μικρῶν παιδίων γενικαῦται πανταχοῦ. Ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἴτε ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν εἴτε διὰ λόγους ἐκπαιδευτικῶν, οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀντικαθίστανται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον

1. Ἴδε τὸ ἄρθρον τῆς ἐν τῇ Ἐπιστηρίδι τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως 1901—1902.

ὑπὸ διδασκαλισσῶν. Ἡ καὶ εἰς τῆς Δανίας ἐπίσης τὰ πλείστα σχολεῖα, ἕνεκα λόγων οἰκονομίας, εἰσῆχθη καὶ ἐπικρατεῖ ἡ μικτὴ φοίτησις.

Ἀλλὰ, ἐνταῦθα παρουσιάζεται δευτέρα διπλὴ δυσκολία: ἡ μόρφωσις ἱκανοῦ ἀριθμοῦ δημοδιδασκαλισσῶν καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν διδασκάλων, ὅσους θ' ἀντικαταστήσουν βαθμηδὸν αἱ θήλειαι συνάδελφοὶ τῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν φαίνεται ὡς πρόβλημα μὴ ἐπιδεκτικὸν εὐκόλου λύσεως ἂν, πράγματι, ἡ παραγωγή τῶν διδασκαλείων δὲν ἐπαρκεῖ εἰσέτι εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὸ δὲ πρῶτον ἐξοικονομεῖται ἐὰν (καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ Ἀρσάκειον δὲν δύναται ν' αὐξήσῃ τὴν ἑτησίαν παραγωγὴν τῶν διδασκαλισσῶν), ἐὰν ἐν τῇ δύο τῶν διδασκαλείων ἀρρένων μετατραποῦν εἰς διδασκαλεῖα θηλέων. Ἄλλως, «ἡ ζήτησις κανονίζει τὴν παραγωγὴν», κατὰ τὸ ἀξίωμα τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πᾶσα ἐνδεχομένη ἀνωμαλία θὰ εἶναι παροδική. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἰσορροπία θὰ ἔλθῃ ἀπ' ἑαυτῆς, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου.

Συνοφίζω τὰ λεχθέντα τολμῶ νὰ τὰ διατυπώσω διὰ τῶν ἐξῆς προτάσεων, αἱ ὅποια ἀνάγονται ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ Συνεδρίου, καθ' ὃ ἀφορῶσαι καὶ εἰς τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῆς στοιχειώδους τῶν θηλέων ἐκπαιδεύσεως. Αἱ προτάσεις αὗται, καὶ ἂν τὰς υἱοθετήσῃ ἡ ὀλομέλεια τοῦ συνεδρίου, μένουσιν ἀπλᾶ εὐχαί ἐνόςῃ δὲν δοθῇ εἰς αὐτὰς νομοθετικὸν κύρος.

«Α'. Εἰς τὰ κοινὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν πολυανθρωποτέρων πόλεων καὶ κωμοπόλεων καθιεροῦται ἡ μικτὴ φοίτησις ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένης ἡλικίας ἐξ ἕως δέκα ἐτῶν.

«Β'. Ἡ διεύθυνσις τῶν τοιούτων κοινῶν σχολείων (τετραετοῦς φοιτήσεως) καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία ἀνατίθεται ἀποκλειστικῶς εἰς διδασκαλίσσας.

«Γ'. Ἐν ἡ περιπτώσει καθιερωθῇ διὰ νεωτέρου νόμου, ὡς ὑποχρεωτικῆς, ἡ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοίτησις ἂν τῆς ἡλικίας τῶν δέκα ἐτῶν, διατάσσεται ἡ διδασκαλία κατὰ φύλον μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ δεκάτου ἔτους.

«Δ'. Εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μικτῆς φοιτήσεως ἡ διδασκαλία καὶ τῶν δύο φύλων ρυθμίζεται ἐν γένει ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον. Διὰ δὲ τὰ κωράσια δίδεται ἰδιάζουσα σημασία εἰς τὴν διδασκαλίαν μαθημάτων σκοποῦντων τὴν ἀπὸ τῆς τρυφεράς ἐτι ἡλικίας μόρφωσιν τῆς μελλούσης χρηστῆς καὶ ἐμπείρου οἰκοδεσποίνης».

Χρηστῆς καὶ ἐμπείρου! Πρὸ πάντων χρηστῆς! Διότι ἡ ἠθικὴ διάπλασις τῶν παιδῶν, θηλέων ὅσων καὶ ἀρρένων, δέον ν' ἀποτελῇ τὴν κυρίαν μέριμναν, τὸν κατ' ἐξοχὴν σκοπὸν καὶ τῶν γονέων καὶ ἐκείνων

1. "Revue pédagogique" τῆς 15 Δεκεμβρίου 1903 σελ. 520.

εἰς τοὺς ὁποίους ἡ πατρὶς ἀνέθεσε τὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων τῆς. Ἡ ἐκπαιδεύσις δὲν ἀρκεῖ οὔτε ὠφελεῖ ἐὰν λείπῃ ἡ ἄγωγή. Τῆς δὲ ἀτελοῦς ἡ ἐλαττωματικῆς ἀγωγῆς τὴν εὐθύνην δὲν φέρουν μόνοι οἱ γονεῖς, τὴν φέρουν καὶ οἱ διδάσκαλοι! Αὐτοὶ γνωρίζουν ἐξ ἐπαγγέλματος ὅσα οἱ πολλοὶ τῶν γονέων ἀγνοοῦν, καθόσον δὲν τὰ ἐδιδάχθησαν. Αὐτοὶ εἶνε οἱ ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς πολιτείας. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τοῦ διδασκάλου: ἔτι τὸ ἔργον τοῦ δὲν περιορίζεται εἰς μόνην τῆς παιδικῆς διανοίας τὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τῆς παιδικῆς ψυχῆς τὴν ἀνάπτυξιν. «Διδάσκοντες μόνον τὸ Ἄλφα Βῆτα, λέγει ἕξοχος παιδαγωγὸς Ἀμερικανός, ἡ τὸν πίνακα τοῦ Πυθαγόρα, δὲν μετερχόμεθα ἐπάγγελμα πολὺ ὑψηλόν. Ἄλλ' εἶναι ἔργον ἱερόν, εἶναι ἀποστολὴ ὑψίστης σημασίας τὸ νὰ περιορίζωμεν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος τὰς ταπεινάς ὁρμὰς τῆς φύσεως καὶ νὰ ἐνισχύωμεν τὴν συνείσθησιν τῆς χρηστότητος καὶ τοῦ καθήκοντος. Διότι ἐκ τῆς σχετικῆς ἀναλογίας τῶν τοιούτων ἀντιθέτων τάσεων ἐξαρτᾶται ἐὰν ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς θὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀγγέλου ἢ τοῦ κτήνους».

Δ. ΒΙΚΚΛΑΣ

ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἐπόμνημα ὑποβλήθη ἐν τῷ τμήμα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ἰου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

Κύριε πρόεδρε,

Τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων τάχαθ' ἀποτελέσματα διὰ μεγάλων ἐξήρασαν λόγων ἢ τε ἔγκριτος ἀρχαιότης καὶ οἱ νεώτεροι.

Ὁ θεῖος Πλάτων εἶπεν, ὅτι πλείω ἕκαστα γίγνεται καὶ κάλλιον καὶ ῥᾶον, ἔταν εὖ ἐν κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ, σχολὴν τῶν ἄλλων ἔργων, πρῶτη (πολιτ. β'. 11, σ).

Ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς τινὰ πάντα εἰδέναι φάσκοντα καὶ πολυμάθειαν ὑπισχνούμενον, ἐτύχχανε δ' εἰς Ἀκαδήμειαν συγκρατιῶν αὐτῷ, ἐπιστάς χωρὶν πεφυτευμένω, ἤρετο αὐτόν, εἰ δοκεῖ σοι ὁ γεωργὸς ἀμελεῖσαι μὴ καταφυτεύσας πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλὰ διαλείμματα μεταξὺ τῶν δένδρων καταλιπὼν τοῦ δ' εἰπόντος· καὶ μὴν εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησεν, οὐδὲν ἂν τούτων ἐπέβίω, ἀλλ' ὑπ' ἀλλήλων ἀπώλετο· εἶτα, ἔφη, σὺ ἐν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ οὐδὲ μικρὸν τόπον καταλιπὼν, ἀλλ' ἀεὶ ἄλλοις μαθήμασι σωρεύων οἶε τινὰ καρπὸν ἐξ αὐτῶν δρέψασθαι·

Καὶ κωμικός δέ τις ὅτι πολὺ κρείττον ἔστιν ἐν καλῶς μαθηθέναι, ἢ πολλὰ φαύλως περιδεληθῆαι πράγματα· non multa sed multum εἶπε καὶ ὁ Μελάγχθων.

Ὅτι δὲ κοτύλη γνώσεως ἦνε κρείττων μεδίμων ὄλων γνώσεων βεβαίαι· καὶ ἡ παιδαγωγικὴ διακηρύττουσα, ὅτι ἡ ἐντεταμένη εἰδολογικὴ δύναμις τῆς μορφώσεως ἀπείρως ἰσχυροτέρα εἶνε ἢ ἐκτενεστάτη γνώσις, οὐκ ὀλίγον δ' ὡσαύτως καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ, ἀναλαβὼν νὰ πραγματευθῶ τὸ περὶ τῆς μορφώσεως τῶν λειτουργῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως σπουδαιότατον ζήτημα, ἔπερ προέβαλε τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ τὸ Ἀ' Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον, ἀνευρίσκω, ὅτι κρείττων θὰ καταστῇ αὕτη διὰ τῆς εἰδικωτέρας μάλιστα ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς αὐτῶν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἄν τὴν πραγματικὴν βελτίωσιν τῶν λειτουργῶν τούτων ἠθέλωμεν ἐπιδιώξει διὰ μόνης τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, καταλείπομεν δ' ὡς νῦν ἔχει τὸν ἄλλον ἐπιστημονικὸν καταρτισμὸν αὐτῶν, θὰ ἠστοχοῦμεν πάντως, διότι· «οὔτε τέχνη, οὔτε σοφίη ἐφικτόν, ἢν μὴ μάθησις».

Καὶ περιώνυμος δὲ Γάλλος φιλόσοφος, ὁ Alfred Fouillée ἐν νεωτάτῳ συγγράμματι αὐτοῦ (les etudes classiques et la Democratie) ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ διδάσκαλοι τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εὐδοκίμως θὰ ἀσκῶσι τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ἔργον καὶ εὐκαρπος καὶ εὐχυμος θὰ ἀποβαίη ἡ διδασκαλία αὐτῶν, ἂν ἀρτιωτέρα καὶ ὑψηλοτέρα καὶ ἢ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παιδεύσις αὐτῶν καταστῇ.

Ἀναγκαιότατον λοιπὸν εἶνε ἔτι διαχυεστέρα νὰ γένηται ἡ πηγὴ τῶν μορφωτῶν τῆς Ἑλληνίδος νεότητος, ὅπως οὗτοι τελείως κάτοχοι τοῦ ἔργου ἀποδῶσι καὶ τὴν πρῶτην καὶ θεμελιώδη προσκτήσωνται· ἀρετὴν, ἣν καὶ ὁ πᾶνυ Περικλῆς, πρὸς μετάδοσιν ἀπήγει, τ. ἔ. τὴν μάθησιν, τὴν βαθεῖαν τῶν μεταδοτέων γνώσεων ἐπίγνωσιν, δι' ἣς μόνης ὁ διδάσκων καιρίως περὶ ἕκαστου λέγει καὶ «καθικνεῖται τῆς διανοίας τοῦ ἀκούοντος».

Ὅσα ἢ πηγὴ τοιοῦτος καὶ ὁ ῥύαξ λέγουσι καὶ οἱ παροϊμαζόμενοι καὶ Ἰάπων δὲ τῆς παιδείας ὑπουργὸς εἶπεν, ὅτι μόνον ἂν ἡ πηγὴ, τὸ διδασκαλεῖον, εἶναι καθαρὰ καὶ διαυγές, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς πηγάζον ὕδωρ, θὰ εἶνε καθαρὸν καὶ διαυγές, ζωογόνον στοιχεῖον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας ἐνὸς ἔθνους.

Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ φιλοπρόδοι τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας ὑπουργοὶ μεγαλοφρονότατα διεκήρυξαν, ὅτι θὰ ἀνυψωθῇ ἡ παρ' ἡμῖν μέση ἐκπαίδευσις, ἂν ἐξυψωθῇ εἰς ἀληθῆς ἀνώτερον διδασκαλεῖον καὶ τὸ ἐκτρέφον τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς ἡμέτερον Πανεπιστήμιον.

Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἐκ τε τῆς πείρας ἡμῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων προαγόμενοι, λέγομεν ὅτι μόνη ἢ ἀρτία καὶ ὑγιής ἐκπαίδευσις, μόνη ἢ προσήκουσα μὲρφοσις τῶν λειτουργῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ θὰ προσπορίσῃ τῷ ἔθνει κραταίους πράγματι ἐθνικοὺς στυλοβάτας, διδασκάλους ἀδιαφιλονικίτου κύρους καὶ ἱκανοὺς νὰ ἀναπλάσωσι θερησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ ἐθνικῶς τὴν τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἔθνους ἀπατελοῦσαν ἡγέτιν τάξιν.

Τὰ πράγματα καὶ σαφῆ καὶ γνώριμα εἶνε, ἢ ὥστε πολλῶν νὰ δέωνται· ἀποδείξεων.

Ἄλλ' ἵνα ἐπιτελεσθῇ ὁ τελειότερος οὗτος καταρτισμὸς, ἢ ἑλληνικὴ πολιτεία ὀφείλει μικρὸν τι βελύτερον νὰ βάλῃ τὴν ἀξίτην εἰς τοῦ ἀνωτάτου ἔθνικοῦ ἡμῶν ἐκπαιδευτηρίου τὰ πράγματα καὶ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν σχολὴν αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς ἐν αὐταῖς μεθοδικωτέρας, συστηματικωτέρας ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας ἀνώτερα διδασκαλεῖα τελειότερας εἰδικῆς παιδεύσεως, νὰ ἐπεκτείνῃ δὲ καὶ τὸν καταμερισμὸν, τὸν τόσον ἐνδαικνύμενον ἐν τοῖς ἔργοις, καὶ εἰς τὸ φιλολογικὸν τμήμα, ὡς πρό τινος ἔπραξε καὶ διὰ τὸ φυσικομαθηματικὸν τμήμα.

Τὸν καταμερισμὸν τῆς πολυδαδάλου καὶ πολυσχιδοῦς φιλολογικῆς

ἐπιστήμης εἰς εἰδικώτερα τμήματα καὶ λόγοι παιδαγωγικοὶ καὶ ὑγιεινοὶ ἰσχυρῶς ἐπιβάλλουσιν.

Μετὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν, ἣν ἔλαβον σήμερον τὰ μαθήματα τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος, ὁ φοιτητὴς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀδιέξοδον περιάγεται, ὡς πρὸς τε τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν μελέτην αὐτῶν, διότι καὶ ἂν τὴν ἡμέραν ἔλην ἀναλίσκη εἰς τὸ πρῶτον, ἔλλειπει αὐτῷ ὁ ἀναγκαῖος χρόνος πρὸς τοῦτο, καὶ διὰ τὴν κατ' ἀνάγκην δὲ σύγκρουσιν πολλάκις τῶν ὥρων καθηγητῶν τινῶν ἀπορεῖ τίνος ἐξ αὐτῶν τὸ μάθημα νὰ ἀκροάσῃται, τὸ μὲν διότι ὡς σῶμα φυσικὸν καὶ ὁ φοιτητὴς ἀδυνατεῖ δύο συγχρόνως διαφόρους νὰ καταλάβῃ χώρους, τὸ δὲ διότι, παρὰ πάντων τῶν καθηγητῶν ὀφείλει νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαῖας ἀκροάσεως ἀποδείξεις.

Πλὴν τούτου δὲ καὶ ἀσύνδετα δυστυχῶς πολλάκις νὰ μανθάνῃ ἀναγκάζεται ὁ φοιτητὴς διὰ τὴν μὴ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ πολλάκις εἰς αὐτὸν μεταδόναι τούτων ἢ ἐκεῖνων τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων.

Τὰ πράγματα ταῦτα καὶ ὑπὸ τοσοῦτων ἄλλων ἐλέγχθησαν καὶ πρὸ μικροῦ δὲ ἐτεκμηρίωσε τὸ ἄλυτον καταστάν ζήτημα τῆς γυμναστικῆς διδασκαλίας τῶν φοιτητῶν.

Διὰ τε λοιπὸν ταῦτα καὶ διότι «κρεῖττόν που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι», εἰσηγήμεθα, ὅπως τὸ φιλολογικὸν τμήμα εἰς δύο διακριτῆς εἰδικὰ τμήματα, τὸ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τὸ ἱστορικόν, ἐρισθῶσι δὲ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων καθηγητῶν τὰ μαθήματα ἑκατέρου τμήματος καὶ ὁ χρόνος τῆς διαρκείας καὶ τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν πρὸς ἐντελῆ καταρτισμὸν καὶ τῶν τμημάτων τούτων εἰς διδασκαλεῖα εἰδικῆς μεθοδικῆς ἐπιστημονικῆς παιδείσεως τῶν φοιτητῶν εἰς αὐτά.

Ὅπως δὲ μὴ ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τούτου προέλθῃ ἡ μονομερῆς εἰδολογικὴ μόρφωσις, ἀνυσιμώτατον νομίζομεν ἑκάτερον τῶν τμημάτων τούτων πλὴν τῆς ἀδρομεροῦς εἰδικῆς μορφώσεως καὶ γενικῆν τινα, φιλολογικὴν πάντοτε, νὰ παρέχῃ παιδεύουσιν.

Διὰ τῆς τοιαύτης οὐχὶ χαλεπῆς διαρρυθμίσεως ἀδαμαντίνως πεποιθήμεν, ὅτι οὐ μόνον θὰ κρατυνηθῇ ἡ σπουδὴ τῶν εἰδικῶν μαθημάτων ἑκατέρου τμήματος καὶ πλεῖστα πνευματικὰ ἐφόδια θὰ κτῶνται οἱ φοιτηταὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ φοίτησις ἀνελλιπῆς θὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὰ μαθήματα καὶ τὰ φροντιστήρια δέ, δι' ὧν κἀλλιστα δύναται νὰ χειραγωγῆται ἡ ἑλληνικὴ νεότης, ἵνα ἐνθους ζήτησιν τὴν ἀλήθειαν, βαθύτερον ἐξετάσῃ τὰ πράγματα καὶ κατ' ἔλου ἐπιρρωσθῇ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς.

Καί, εὐεργετικώτατος θὰ ἀπορῇ ὁ διχασμὸς οὗτος, διότι οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ θὰ δυναθῶσι νὰ εἰδικεύσῃσι καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν ἐπὶ κλάδου τῆς ἰδίας ἐπιστήμης ἔτι εἰδικωτέρου καὶ θαυμάσιον ἄξιον τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους.

Θὰ ἀναδειχθῶσι δὲ καὶ αἱ ἰσοφύται καὶ ἡ νῦν ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν μαθημάτων ἀσφυκτιῶσα καὶ ἀποπνιγομένη βαθυτέρα μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς παλαιογραφίας, τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν γεωγραφίας θὰ ἀνεύρῃ πλείονας τοὺς ἐμβριθεῖς ἐρευνητάς, τοὺς θεράποντας καὶ τοὺς μύστας.

Οἱ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας σπουδασταὶ θὰ μανθάνωσιν εὐρύτερον τὴν λατινικὴν, πάσας τὰς φάσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρμηνεῖαν τῶν φαινομένων αὐτῆς καὶ πρὸς πολλοὺς δ' ἄλλοις εὐνοήτοις θὰ καταστῶσι καὶ ἱκανώτεροι εἰς ἀπόδοσιν ἀπικριβωτούτων, ἀλλ' ἔφεσις ὑπάρχῃ ὕστερον καὶ πρὸς προσήκοντως ὑπεκκλιόμενας εὐρύτερας ἐρεῦνας μέρους τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθείσης ἐπιστήμης, θὰ ἐπιλαμβάνωσι ταχέως τὰ ἐκ τῆς βελτιώσεως ταύτης ἀγλαόκαρπα καὶ γενναϊότερα ἀποτελέσματα.

Πολλοὶ Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ ἱστορικοὶ μετὰ ζήλου θὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς εἰδικὰς ἐπιστημονικὰς περὶ τῶν πατρίων ἀσχολίας καὶ ἐν ἀμίλλῃ ἀρετῆς θὰ λαμπρύνωσι τὴν γνησίαν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ ζητῶμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες μετὰ ὑπεροχδοχοντακτῆ ἐλευθερον βίον καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πατρίοις παρὰ τῶν ξένων τὴν ἡμετέραν τελειώσιν, θὰ καταναγκάσωμεν τοὺς ἄλλοθενεῖς, ὡς ἄλλοτε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς Ῥωμαίους, παρ' ἡμῶν, κἀλλιστα νὰ παιδεύωνται ταῦτα.

Ἄλλ' ἡ εἰδικὴ αὕτη παιδείσεως δὲν θὰ καταστήσῃ μόνον ζωηροτέραν ἐστὶν πνευματικὸν φωτὸς τὸ ἔθνικόν ἡμῶν Πανεπιστήμιον, ἀλλὰ καὶ θὰ προσδώσῃ, ὡς καὶ ἀρχόμενοι εἶπομεν, τοῖς μέλλουσι διδασκάλοις βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῶν διδακτέων, ἥτις εἶνε sine qua non, θὰ ἔχῃ, λέγω, ἄριστα ἀποτελέσματα καὶ εἰς τὸ ἐν τῷ μέλλοντι διδακτικὸν ἔργον αὐτῶν.

Ὁ διδάσκων, λέγει ἡ παιδαγωγικὴ διδάσκει μετὰ νοημοσύνης καὶ χάριτος, ἂν γινώσκῃ πλείω ἢ ὅσα διδάσκει, καὶ ὅτι βάσιμος γνῶσις εἶνε τρόπος τὰ μάλιστα ἐξυψῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ διδάσκοντος πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ μαθητοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διδασκαλίαν εἶνε καὶ τέχνη, ἀπαραίτητος ἐλέγχεται καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ παιδαγωγικὴ μόρφωσις οὐ μόνον τῶν φοιτητῶν τῶν τμημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ τῆς θεολογικῆς δὲ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν εἰδικῶν λειτουργῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, περὶ ὧν λέγομεν ἐν ἑτέρῳ ἡμῶν ὑπομνήματι.

Ἡ παιδαγωγικὴ αὕτη μόρφωσις θὰ παρόσχη αὐτοῖς τὰς σωτηρίας μεθόδους τῆς νεωτέρας διδακτικῆς, θὰ διδάξῃ ἵνα διαπλάττωσιν τὴν διάνοικιν τῶν ἑλληνοπαίδων, ἵνα ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ καὶ εὐ-

στόχως μεταδίδωσι τὰ διδασκόμενα καὶ μὴ υπερπληρῶσι πρὸς βλάβην τῆς ὅλης ἁρμονικῆς μορφώσεως τὰς κεφαλὰς τῶν νέων, ἵνα θεραπεύωσιν ὡς πλείστον τὴν ζωοποιὸν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ ταχύτεραν καὶ ἀσφαλεστέραν καθιστῶσι τὴν μάθησιν καὶ τῶν θεωρητικωτάτων, καὶ πρὸς τοῦτοις, ἵνα γινώσκωσιν, ὅτι πλὴν τῆς μαθήσεως καὶ τῆς διδασκατικῆς μεθόδου καὶ ἀγάπης, ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἔργον αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ μεθοδικὸς καὶ μεμορφωμένος διδάσκαλος. Δὲν θὰ μανθάνωσιν ἄρα οἱ παιδεύονται οὗτοι τοῦ ἔθνους, κατὰ τὸ πολλὰκις βρεθέν, ἐν πῖθῳ τὴν κεραμίαν, οὐδ' ἐπιπόνως, ὡς μέχρι τοῦδε, θὰ ἐπιδιδάσκωσι νὰ προσκτήσωνται τὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν, ἣν ἡ πολιτεία ἡμέτερος νὰ πορίσῃ αὐτοῖς.

Ἡ ἐπιτευχθῆ δ' ἱκανῶς ἡ πολυπόθητος αὐτῆ διδασκατικῆ ἐμπειρία, ἡ εὐμέθοδος διδασκαλία, ἂν οἱ φοιτηταὶ τῶν μνημονευθέντων τμημάτων καὶ τῆς θεολογικῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς φοιτήσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἄλλῃ εἰδικῇ παιδεύσει παιδεύωνται καὶ παιδαγωγικῶς καὶ ἀσκῶνται· δὲ καθ' ὑποχρέωσιν πρακτικῶς ἐν ἐκπαιδευτηρίῳ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὡς προτύπῳ προσηρτημένῳ ταῖς προμνημονευθεῖσαις σχολαῖς, εἰς τὰ μαθήματα μάλιστα τοῦ κλάδου αὐτῶν καὶ ἐξετάζονται πρακτικῶς τοιαύτην ἐξέτασιν ἐν ταῖς διδακτορικαῖς ἐξετάσεσι.

Οὕτω, κύριε πρόεδρε, καὶ τὸ διδακτορικὸν πτυχίον θὰ ὑπάρχῃ πραγματικὸν μαρτύριον τῆς πρὸς τὸ διδάσκειν ἱκανότητος τοῦ φέροντος αὐτό, καὶ θὰ παρασκευάσωμεν ταχέως τῇ τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων μέσῃ ἐκπαιδεύσει διδασκάλους εἰδικούς, ἐμπειροτάτους καὶ κρείττους τῶν νῦν καὶ συγγραφεῖς δὲ διδασκατικῶν βιβλίων ἐπιστημονικωτέρους καὶ εὐμεθόδους.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἄνωτέρω καὶ ἠαρρῶντες θὰ δυνάμεθα πλέον νὰ μεταρρυθμίσωμεν, τῷ νεωτέρῳ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἐπόμενοι πνεύματι, καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους θεραπεύοντες, ἐπὶ ὑγιεινῶν βάσεων τὴν μέσῃ ἡμῶν ἐκπαίδευσιν καὶ νὰ ἄρωμεν ἐξ αὐτῆς ἐλλείψεις πολυβρυλήτους καταστάσεως ἤδη, ἅς μετ' ἄλλους οὐ πρὸ πολλοῦ καὶ ὑπουργὸς τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας ὁ κ. Α. Εὐσταθίας ἀνωμολόγησε τῇ Α. Μ. τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν γράψας τάδε· «ἡ μέσῃ ἡμῶν ἐκπαίδευσιν οὐ μόνον διατελεῖ στάσιμος, ἐν ᾧ σημείῳ διατέλει πρὸ ἐξηκονταετίας ἐν τῇ Ἑσπερία καὶ ἰδίᾳ ἐν Βαυαρία, ἣς κυρίως ὁ ὄργανισμὸς ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτῆς, ἀλλ' ὑπὸ τινὰς ἐπιόψεις ὠπισθοδρομήσαμεν».

Ἐν Λευκωσίᾳ τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1903

Μίχαηλ Δ. Βολοκακῆς
γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου

ΠΕΡΙ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ¹

Ἡ διάδοσις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατέστη πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐν τῶν σπουδαιότερων μελημάτων τῶν πεπολιτισμένων Κρατῶν, τεινόντων διὰ διαφορῶν μέτρων νὰ φθάσωσι τὸν ἰδεώδη βαθμὸν, καθ' ὃν οὐδεὶς ἀγράμματος ἢ μᾶλλον οὐδεὶς ἐστερημένος τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως θὰ ὑπάρχῃ. Πρὸς τοῦτο, πάντα σχεδὸν τὰ εὐνομούμενα Κράτη κατιδόντα, τὴν ἀνάγκην ταύτην συναρμοζομένην ἀναποσπάστως καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν πρόσοδον τῶν πολιτῶν ἐν γένει, καθιέρωσαν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος περίπου αἰῶνος δωρεὰν καὶ ὑποχρεωτικὴν τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν.

Ἡ δωρεὰν παροχὴ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶναι ἢ κατ' ἐπίφασιν τοιαύτη, διότι κατ' οὐσίαν αἱ δι' αὐτὴν δαπάναι πληρώνονται ἐμμέσως πάλιν ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν πολιτῶν καταβαλλομένων ἐν γένει φόρων. Διὰ τοῦτο οἱ πλείστοι τῶν οἰκονομολόγων, ἐνεκεν ἰδίᾳ τῆς ἐνδεχομένης ἀνισότητος περὶ τὴν κατανομὴν φόρων καὶ δαπανῶν ἐπὶ ἐκάστου πολίτου, ἐπολέμησαν τὴν δωρεὰν παροχὴν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι πᾶσα ὑπηρεσία πρέπει νὰ πληρῶνται παρ' ἐκείνου, ὅστις τὴν καρποῦται, πρὸς δέ, ὅτι ἐκτιμᾶται περισσότερο ἐκεῖνο τὸ ὅποιον πληρώνει, παρ' ὅ,τι ἀπολαμβάνει τις δωρεὰν. Ἀπὸ τῶν Ἀρχῶν τούτων, φαίνεται, ὀρμώμενα τινὰ τῶν Κρατῶν παρεδέχθησαν οὐχὶ τὴν ἀπολύτως δωρεὰν παροχὴν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς τὸ Βέλγιον, ἡ Ἀγγλία, ἡ Πρωσία, ἡ Βαυαρία, ἡ Ἰαπωνία ἢ Σουηδία. Τοῦναντίον ἐν ἄλλοις, καὶ ταῖς πλείστοις, παρέχεται αὐτῇ ἀνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ δωρεὰν εἰς τοὺς πολίτας, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ρουμανίᾳ, Νορβηγίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Σκωτίᾳ, Σερβίᾳ καὶ σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀμερικὴν.

Παρ' ἡμῖν ἀμφότερα τὰ Συντάγματα καθιέρωσαν τὴν παροχὴν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δωρεὰν δι' ὁμοίου καὶ ἀμεταβλήτου ἄρθρου ἔχοντος ὡς ἑξῆς :

«Ἄρθρον 16. Ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσιν ἐνεργεῖται δαπάνῃ τοῦ Κράτους εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν συντρέχει καὶ τὸ Κράτος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν δήμων».

Διὰ τοῦ νόμου τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834 ἡ πληρωμὴ τοῦ μισθοῦ τῶν διδασκάλων ὡς καὶ τῶν διδασκτῶν ἀντιτίθετο εἰς τοὺς δήμους. Ἐκ-

1. Ἡ παρούσα μελέτη περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀνάγεται εἰς τὸ ὑπὸ τῆς διευθυνούσης ἐπιτροπῆς τοῦ ἰου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου προταθὲν θέμα «ἐπιτελεῖται διάδοσις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως» καὶ ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα.

των ἀνάγκη ἦτις ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ὃν οὐδεὶς γονεὺς διενόηθη νὰ ἀρνηθῆ ποτὲ εἰς αὐτὰ! Τοιαύτη τοῦ ζητήματος ἀντίληψις εἶναι ἀναγκαῖα ἐκ μέρους καὶ τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν πολιτῶν, ὅπως ἐκ μέρους τοῦ Κράτους εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἴδρυσις ἐπαρκῶν καὶ καταλλήλων Σχολείων μετ' ἀναλόγου καὶ καλοῦ προσωπικοῦ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει δύσκολον εἶναι ν' ἀποφανθῆ τις πότε ἐν κράτος εἶναι ὄριμον ὅπως ἐγκολπωθῆ τὸν θεσμὸν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἵνα ἐφαρμοσθῆ οὗτος ἀποτελεσματικῶς προϋποθέτει ἀπ' ἑνὸς μέρους τὸ ἦθος τῶν πολιτῶν καὶ ἀπ' ἑτέρου λειτουργίαν ἐπαρκῶν Σχολείων μετὰ καταλλήλου προσωπικοῦ, ἐν ᾧ πάλιν διὰ νὰ προαχθῶσι πάντα ταῦτα, ἐν τῶν κυρίων ἀπαιτουμένων εἶναι καὶ ἡ προὔπαρξις τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Βεβαίως εἰς κράτος, ὅπου δὲν ὑπάρχουσι Σχολεῖα, οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ κατωτάτου τούτου βαθμοῦ καὶ τοῦ ἀνωτάτου, καθ' ὃν εἰς ἕκαστον χωρίον ἢ συναϊκισμὸν δέον νὰ ὑπάρχῃ καὶ Σχολεῖον, ὑφίστανται πολλὰ διαβαθμίσεις, καθ' ἃς ἀναντιρρήτως δύναται νὰ λειτουργήσῃ, ὑπὸ τινος πάντοτε περιορισμοῦ, νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἡδὴ ἡ πρώτη ἐν Ἀστρείᾳ Ἐθνικῇ Συνέλευσις ἐψήφισε τὴν σύστασιν δημοτικῶν Σχολείων ἐν τῇ χώρᾳ μας, ἀλλ' ἡ πρώτη τοῦ Κράτους μας σοβαρὰ ἀπόπειρα πρὸς εἰσαγωγήν ἐν αὐτῇ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τότε κρατούσης ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀλληλοδιδασκατικῆς μεθόδου, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Καποδιστρίου διὰ τοῦ Διαγγέλματος τῆς 12 Ἰουλίου 1830. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἴχομεν Σχολεῖα ἐν Ἑλῳ 70 μὲ μαθητὰς 6721. Μέχρι τοῦ 1860 τὰ 70 σχολεῖα μας ἐπολλαπλασιάσθησαν εἰς 498, καὶ κατὰ τὸ 1868 ἀνήλθον εἰς 943 μὲ 55,397 μαθητὰς. Κατὰ δὲ τὸ 1869 ὑπῆρχον 1140 δημοτικὰ σχολεῖα μὲ 60,624 μαθητὰς, ἀξαναμένους βαθμηδὸν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συντελουμένης προόδου ἐν τῇ δημοτικῇ ἡμῶν ἐκπαιδεύσει. Δημοδιδασκαλοὶ δὲ ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν 1175 ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ διδασκαλείου τὸ ὅποιον ἴδρυσεν ὁ νόμος τοῦ 1834 (ἀρ. 65—69). Μετὰ τὴν κατάργησιν τούτου τὸ 1864 αἱ μὲν διδασκαλίαι ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ Ἀρσαλείου (Διάταγμα 11 Μαΐου 1867) αἱ δὲ δημοδιδασκαλοὶ διωρίζοντο κατόπιν ἐξετάσεων ἐνώπιον οἰκείας ἐπιτροπῆς (Διάταγμα 12 Σεπτεμβρίου 1872). Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1878 ὅτε διὰ τοῦ ΧΘ' τῆς 11 Ἰανουαρίου νόμου καὶ κατόπιν διὰ τοῦ νόμου ΩΝΘ' τῆς 6 Μαΐου 1886 συνέστησαν τὰ νέα διδασκαλεῖα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων διδακτικῶν μεθόδων καὶ συστημάτων.

Τὴν σήμερον ἐν τῇ χώρᾳ μας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πινάκων τοῦ 1900 (νεωτέρα στατιστικὴ δὲν ἐδημοσιεύθη) τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἔχομεν ἐπὶ πληθυσμοῦ ὑπολογιζομένου εἰς 2,600,000 τὰ ἑξῆς ἐξαχόμενα:

Διδασκάλους 4055.

Δημοτικὰ σχολεῖα (δημόσια) 3123.

Δημοτικὰ σχολεῖα (ιδιωτικά) 211.

Μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων (ιδιωτικῶν) 8170

Μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων (δημοσίων) κατὰ μὲν τὴν δημοσιευθεῖσαν τῇ 1900 τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας στατιστικὴν 189,745 ἐν Ἑλῳ, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν γενομένην, μήπω δημοσιευθεῖσαν (1902), ἔχομεν μαθητὰς μὲν 161,000, μαθητριάς δὲ 47,000, ἧτοι ἐν Ἑλῳ 208000

Μαθητὰς δὲ τῶν δύο κατωτέρων τάξεων τῶν ἐλληνικῶν σχολείων, αἵτινες δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνέχεια τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 12000

Ἦτοι ἐν Ἑλῳ ἔχομεν μαθητὰς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως (ἀμφότερων τῶν φύλων) 228,170, οἵτινες ὑπὸ τῶν δημοσιευθέντων στατιστικῶν πινάκων τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου τῆς Παιδείας φέρονται οὐχὶ ὡς μόνον ἐγγραφέντες, ἀλλ' ὡς φοιτῶντες καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ ἀπογραφή.

Εἰς τὰ Κράτη, ὅπου ἔντως ἰσχύει ὁ θεσμὸς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὅπου οἱ γονεῖς θεωροῦσιν ὡς ὑποχρέωσιν ἀπαραβάτων νὰ στέλλωσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ σχολεῖα, ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν τῶν δημ. σχολείων ἐπὶ τῶν κατοίκων εἶναι 166 ἐπὶ τοῖς χιλίοις.

Εἰς τὸν ὕπατον τοῦτον βαθμὸν ἐν τῇ διαδόσει τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, δι' οὗ κατορθοῦται οὐδεὶς ν' ἀπομένῃ ἀπαιδευτός, ἐφθασαν ἡ Σαξωνία καὶ ἡ Θουριγγία (πίναξ τῆς διαδόσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ Hickmann, 1898). Προσεγγίζουσι δὲ κατὰ σειρὰν ἡ Νορβηγία (164 ἐπὶ 1000 κατοίκων), ἡ Σουηδία (163), ἡ Πρωσσία (162), ἡ Δανία (150), ἡ Σκωτία (150), αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι (150), ἡ Βαυαρία (146).

Κατόπιν τούτων ἔρχονται ἡ Αὐστρία (135), ἡ Ἀγγλία (133), ἡ Γαλλία (130), ἡ Οὐγγαρία (125), Βέλγιον καὶ Ὀλλανδία (110) κλπ.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦτο ὑπολογίζεται ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων ἐκάστου Κράτους, μεταβαλλόμενον καὶ παρ' ἡμῶν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Κράτη κατὰ νομοῦς καὶ ἐπαρχίας ἀναλόγως τῆς τοπογραφικῆς θέσεως, τῆς ἀναπτύξεως ὡς καὶ τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας ἐν γένει τῶν κατοίκων.

Κατωτέρας βαθμίδας κατέχουσιν ἐν τῇ διαδόσει τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τὰ λοιπὰ Κράτη, ἐξ ὧν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ συναγωνιζόμενα πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐκ λεπτομερεστέρας ἐρεύνης ἔχομεν τὰ ἑξῆς ἐξαχόμενα:

Ἡ Ῥουμανία ἐπὶ πληθυσμοῦ 5 1/2 ἑκατομμυρίων ἀριθμεῖ κατὰ τοὺς στατιστικοὺς πίνακας τοὺς ὑποβληθέντας εἰς τὴν Διεθνή Ἐκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1900:

Διδασκάλους 5693.

Μαθητὰς 299000.

Ἦτοι ἐπὶ 1000 κατοίκων μαθηταὶ 54.

Ἡ Σερβία ἐπὶ 2,300,000 κατοίκων :

Δημοτικὰ σχολεῖα 1105.

Διδασκάλους 1921.

Μαθητὰς 85887.

Ἦτοι ἐπὶ 1000 κατοίκων μαθηταὶ 37.

Ἡ Βουλγαρία ἔχει κατὰ τοὺς πίνακας τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ οἰκείου Ὑπουργείου αὐτῆς ἐπὶ 3,500,000 κατοίκων :

Ἐθνικὰ δημοτικὰ σχολεῖα 2981.

Διδασκάλους 5900.

Μαθητὰς 244107.

Ἐκ τῶν ὁσίων ἐφοίτησαν μόνον 200,840, οἱ δὲ λοιποὶ 43267 ἀπεχώρησαν, οἱ πλείστοι ἀδικαιολογητῶς, ὥστε πρέπει ν' ἀφαιρεθῶσι ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 244,107. Ἦτοι ἐπὶ 1000 κατοίκων ἔχομεν πράγματι μαθητὰς 51.

Ὅταν ἡ Ἑλλάς ὑπερτερεῖ προφανῶς ἐν τῇ διαδόσει τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως τὰ λοιπὰ Ἀνατολικὰ Κράτη, ἤθελε δὲ κατέχει ἐν γένει ἀρκούντως ἐπίζηλον θέσιν, ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητριῶν δὲν ὑπελείπετο τόσον μεγάλως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, ἐν ᾧ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἔπρεπε νὰ εἶνε σχεδὸν ὁ αὐτός. Διότι ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἡμῶν ὑπολογιζομένου σήμερον εἰς 1,400,000 ἄρρενας κατοίκους καὶ εἰς 1,300,000 θήλειαις οἱ μὲν μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων (δημοσίων) ἀνέρχονται εἰς τὸν σεβαστὸν ἀριθμὸν 161,000, αἱ δὲ μαθήτριαι κατέρχονται εἰς τὸν ἀπελπιστικὸν ἀριθμὸν 47,000, πρὸς τὴν αὐξῆσιν τοῦ ὁποίου ἰδίᾳ δέον νὰ στραφῶμεν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Σχολείων ἡμῶν συμποσομένον εἰς 3123 (κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1900) βεβαίως δὲν εἶνε ἐπαρκῆς διὰ τὸν ἀνώτατον ἔρον τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως, εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη δέον νὰ φθάσῃ ὑπὸ καλῶς λειτουργοῦντα νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσεως, ὅτε ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν θὰ ἦτο διπλάσιος καὶ πλέον τοῦ σημερινοῦ. Ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπάρχοντα ἀριθμὸν μαθητῶν ἀνερχόμενον εἰς 208,000 (τῶν δημοσίων δημοτικῶν Σχολείων), ὁ ὁποῖος διαιρούμενος διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Σχολείων 3123 δίδει περίπου πηλίκον 66, τὰ σχολεῖα μὲν βεβαίως φαίνονται ἐπαρκῆ, ἐὰν λάθωμεν ὑπ' ὄψει τὸ σύνολον ἐν γένει τῶν μαθητῶν μας, (70 μαθηταὶ κατ' ἀνώτατον ἔρον δύνανται νὰ φοιτῶσιν εἰς ἐν σχολεῖον). Ἀλλὰ κατὰ δήμους καὶ χωρία ἢ συνοικισμοὺς κατανεμόμενα ταῦτα εἶναι βεβαίως ἀνεπαρκῆ, διότι εἰς ἄλλους μὲν δήμους ἢ συνοικισμοὺς εἶναι ὑπερπλήρη, εἰς ἄλλους δὲ δὲν λειτουργοῦσιν οὐδὲως τοιαῦτα καὶ εἰς ἄλλων τὰ σχολεῖα φοιτῶσιν ὀλίγιστοι μαθηταὶ.

Περὶ τοῦ ζητήματος ὁμοῦς τούτου καὶ διὰ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ σχολεῖα ὁ διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως K. Torraca ἔγραψεν ἐν ἐκθέσει περὶ ἧς καὶ κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ τὰ ἐξῆς: «Ἐχομεν ἐν ὅλῳ 44,538 σχολεῖα ἀλλ' εἰς τινὰ μὲν τούτων φοιτῶσι πλέον τοῦ δέοντος ἀριθμοῦ, εἰς τινὰ δὲ ὀλίγιστοι. Δὲν ὑπάρχει νομὸς ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν Σχολείων νὰ εἶναι ἀνεπαρκῆς (70 μαθηταὶ κατὰ σχολεῖον), εἰς πλείστους ὅμως τῶν δήμων εἶναι αὐτὸς ἀνεπαρκῆς.

Ἀλλ' ἵνα δυνηθῶμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι λειτουργεῖ καλῶς ὁ νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσεως, δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἐγγραφὴ τῶν ὑποχρεῶν νὰ γίνῃται ἀνελλιπῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ φοίτησις δέον νὰ ἦ τακτικωτάτη.

Ἐπίσημοι στατιστικαὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν Κρατῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐγγραφὴ εἶνε εὐκολωτέρα τῆς φοιτήσεως, διότι οἱ περισσότεροι τῶν γονέων πειθόμενοι εἰς τὸν νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσεως εὐκόλως πληροῦσι τὸν ἔρον τῆς ἐγγραφῆς, ἀλλ' ἔνεκα τοπικῶν ἐμποδίων ἢ λόγων οἰκονομικῶν, ἀναγομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας εἰς ἣν οἱ γονεῖς εἰσὶν ἀφιερωμένοι, ἀξυνατοῦσιν οὗτοι νὰ στέλλωσι τακτικὰ τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ Σχολεῖα.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ, εἰς μίαν ἐγκύκλιόν του τῆς 10 Ἰουλίου 1895 ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ ἐξῆς: «Ἡ σχολικὴ περίοδος ἀρχίζει ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν ἀργότερον καὶ τελειώνει ἐνωρίτερον τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων προθεσμιῶν. Αἰτίαι ἀφ' ἐνῶς σοβαραὶ καὶ λυπηραὶ, ἀφ' ἑτέρου ἀνάξει λόγου καὶ τιμωρητέαι συντελοῦσιν ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ σπαταλᾷ τὸ $\frac{1}{3}$ τὸ $\frac{1}{4}$ ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ $\frac{1}{2}$ τοῦ χρόνου τὸν ὁποῖον ὀφείλει εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τὸν ὁποῖον τὸ σχολεῖον ὀφείλει εἰς αὐτόν».

Ὁ δὲ Διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως ἐν Ἰταλίᾳ πάλιν K. Torraca εἰς ἀξισημεῖον ἔκθεσιν λεπτομερῆ καὶ ἀμερόληπτον, ἣν ὑπέβαλε τὸ 1897 πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας ὑπουργὸν ἀναγράφει ὡς ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπιθεωρητῶν ὅτι «ἐν πολλοῖς νομοῖς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὸν μὲν χειμῶνα εἶνε ἀσφυκτικῶς πλήρη, ἀπὸ τῆς ἀναξίσεως δὲ καὶ πέραν ἐντελῶς κενά».

ὑπάρχουσιν βεβαίως Κράτη, ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως, ἐν τοῖς ὁποίοις ἡ ὑποχρέωσις πρὸς φοίτησιν ἔχει διεισδύσει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν εἰς τὰ ἦθη τῶν πολιτῶν, ὥστε σπανιότατα ἐφαρμόζονται αἱ ποιναὶ τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσεως. Κατὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν οἰκείων ἐπιθεωρητῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπουσιῶν ἀνέρχεται ἐκεῖ εἰς 1—3% κατ' ἀνώτατον ἔρον ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν σχολικῶν ἡμερῶν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα παραδείγματα εἶνε τόσον σπάνια, τόσον ἀξιοθαύμαστα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἐλβετὸς συντάκτης τῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ περὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου, κατὰ τὴν τελευταίαν Διεθνή Ἐκθέσιν τῶν Παρισίων, ἀναφέρων ταῦτα ἐπιλέγει μετ' ἀποθαρρύνσεως διὰ τὴν πατρίδα του: «Πόσον εἴμεθα μακρὰν ἡμεῖς ἀκόμη τοῦ ἰδεώδους τούτου!»

Ἀναντιρρήτως καὶ ἡμεῖς εἴμεθα εἰσέτι μακρὰν τοῦ ἰδεώδους τούτου, τόσον μάλιστα μακρὰν ὥστε ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν στατιστικὴν ἐπίσημον πληροφορίαν. Ἰδοῦ μόνον τί γράφει ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων πρώην Λακωνικῆς καὶ νῦν Ἀττικῆς κ. Προφαντόπουλος πρὸς ἐν ἡναγκάσθη προχειρῶς νὰ προστρέξω :

«Ἡ διαφορὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτῶντων ἀπὸ τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγεγραμμένων δὲν εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή, καθ' ἕσπον εἰς τὴν τακτικὴν ἢ τὴν ἀτακτικὴν φοίτησιν συμβάλλουσι πολλὰ αἰτία, τὰ ὁποῖα

δὲν εἶναι εὐκολόν νά ἐξιστορήσω εἰς ὑμᾶς σήμερον. Συνήθης διαφορά ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου εἶναι 15 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν διὰ τὰ ἄρρενα καὶ 20 διὰ τὰ θήλεα.

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ποσοῦ τῶν σχολείων καὶ τοῦ προσωπικοῦ, τὸ Κράτος, ὅπερ ἐννοεῖ νά ἐφαρμόσῃ αὐστηρῶς νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως, ὀφείλει νά προνοήσῃ καὶ περὶ τοῦ ποιοῦ ἀμφοτέρων.

Ἐκτὸς τῶν ὀλιγίστων διδασκῶν, ἅτινα ἰδρυσεν ὁ ἀείμνηστος Καποδίστριας, τὸ Κράτος ἡμῶν μέχρι τοῦ 1895 οὐδεμίαν ἔλαβε πρόνοιαν περὶ ἀνεγέρσεως καταλλήλων σχολείων.

Ὀικτρὸν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν παρέστησαν κατὰ καιροῦς αἱ ἐκθέσεις διαφόρων ἐπιθεωρητῶν τὴν κατάστασιν τῶν ἡμετέρων διδασκῶν καὶ τῶν ἐπίπλων αὐτῶν, καταγγέλλοντες καὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν διδασκτικῶν ὀργάνων, ὧν ἄνευ ἡ διδασκαλία δὲν δύναται ἢ νά εἶναι ἀτελεστάτη. Ὁ ἐπιθεωρητὴς κ. Παυλίδης τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ὅστις ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην δὲν εἶναι ἴσως ὁ χειρίστος νομὸς, ἀναφέρει εἰς μίαν τῶν ἐκθέσεών του πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς Παιδείας ὑπουργεῖον τὰ ἑξῆς :

«... Οὐδὲν τῶν διδασκῶν τοῦ Νομοῦ Κυκλάδων δύναται νά θεωρηθῆ τέλειον ὑπὸ τὴν ἐποψίν κτερίου καὶ ἐπιπλώσεως, ἔχον δηλ. καὶ κατασκευὴν καλὴν καὶ ἐπιπλα καὶ ὄργανα διδασκτικὰ ὅσα καὶ ὅπως χρειάζονται. Ἐννέα μόνον διδασκῶν ἐξ 143 δύναται τις νά εἴπῃ ὅτι εἶναι καλὰ ὅπως δὴποτε καὶ λόγῳ κτερίου καὶ λόγῳ διακοσμῆσεως μὲ ἐπιπλα καὶ ὄργανα διδασκτικὰ, θρανία, ἔδρας, πίνακας, εἰκόνας, χάρτας κ. λ. π. Μόλις 20 ὑπάρχουσιν, ἅτινα ὡς κτερία μὲν εἶναι πῶς καλὰ, ἀλλ' ἐλαχίστην διακόμησιν ἔχουσι, θρανία τινὰ καὶ ἔδρας καὶ μαυροπίνακας, ἀλλ' οὔτε εἰκόνας, οὔτε χάρτας πολλοὺς κ. λ. π. Περὶ τὰ 45 δὲ εἶναι τοιαῦτα, ἅτινα ὡς κτερία εἶναι μέτρια πρὸς τὸ κακὸν μᾶλλον κλινοῦντα, διότι πάντοτε ἔλλειπει τι ἀναγκαῖον ἢ παραθυλόφυλλον ἢ τοιοῦτόν τι. Ἐπίπλωσιν δὲ ἔχουσι τὴν χειρίστην καὶ ἐλλιπεστάτην, ὡς θρανία σεσαθρωμένα, ἔλλειψιν ἔδρας ἢ μαυροπινάκων, οὐδεμίαν δὲ εἰκόνα, οὐδὲ ἓνα γεωγραφικὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος. Τοῦλάχιστον ὅμως καλύπτουσι τοὺς μαθητὰς καὶ δὲν κινδυνεύουσιν ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀτμοσφαιρας, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ἀθήνται· πολλάκις χαμαὶ ὀκλαδὸν ἢ ἐπὶ κορμῶν δένδρων καὶ ἐγείρουσιν νέφος κονιοροῦ ὅταν κινουῦνται. Ἐπεὶ τὰ 60 ὅμως διδασκῶν τοῦ Νομοῦ δὲν εἶναι πλέον σχολεῖα, ἀλλ' ἔλειναι φωλεκαὶ καὶ τρώγλαι, αἵτινες πολλαχῶς ἐμποδίζουσι τὴν ἐργασίαν, διότι εἰς τὰς ἐπηρείας ὄλων τῶν καιρῶν ἐκθέτουσι τοὺς μαθητὰς εἰς ἀνέμους, βροχὰς φύχῃ κ. λ. π. καὶ τὸ αἰσθημα τῆς φιλοκαλίας ἐντελῶς καταστρέφουσι καὶ ἐπὶ μῆνα πολλάκις ἀνακόπτουσι τὴν ἐργασίαν...» (Τεῦχος ἐκπαιδευτικῶν Νομοσχεδίων κ. Ἀθ. Εὐταξία.)

Ἀλλ' καὶ περὶ τῶν διδασκῶν ἰδοὺ τί ἔγραψεν εἰς τῶν ἐπιθεωρητῶν ὁ κ. Μεγαρεὺς ἐν μιᾷ τῶν ἐκθέσεών του :

«... Οἱ μὴ ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ ἐντεῦθεν λειτουργούντων διδασκαλείων προσερχόμενοι δημοδιδασκαλοὶ, γενικῶς εἰπεῖν, οὔτε τὴν

ὄλην τῆς διδασκαλίας κατέχουσι, οὔτε τὸν τρόπον καθ' ἃν αὐτὴ δύναται νά μεταδοθῆ γινώσκουσι. Αἱ ἀσκήσεις, ἃς οὗτοι ἠσκήθησαν, δὲν ἦσαν βεβαίως ἱκαναὶ εἰς τὸ δυσχερέστατον ἔργον αὐτοὺς νά παρασκευάσωσι. Πᾶσα αὐτῶν ἢ ἐν τῷ σχολείῳ ἐνέργεια ἀστοχος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποβαίνει· διότι δὲν προέρχεται ἐξ ἐπιγνώσεως τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς...» (Τεῦχος ἐκπαιδ. Νομ. κ. Α. Εὐταξία.)

Καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς κ. Μπουκουδάλας ἀναφέρει τὰ ἑξῆς ἀξιοσημείωτα περὶ τῶν διδασκῶν ἐπίσης :

«... Οἱ νέοι διδασκαλοὶ οἱ ἐκ τῶν Διδασκαλείων ἀποφοιτῶντες, αἱ κατὰ Νόμον εἰς τὰς θέσεις δικαίως προτιμώμενοι, διαφεύδουσι πολλάκις ἐν μέρει τῆς προσδοκίας, ἃς ἐπ' αὐτῶν ἢ ὑψηροῦς ἐστήριξεν... Οἱ πλείονες τούτων δὲν ἀποφοιτοῦσι φέροντες ἐφόδια τοιαῦτα ὅσα ἡδύνατο τὰ ἡμέτερα Διδασκαλεῖα νά παράσχουσι, ἢ ὅσα ἀξιοὶ σήμερον τῶν δὲν ἔχουσι τὴν δέουσαν ἱκανότητα, δὲν δύνανται μάλιστα καὶ τινες τῶν πρωτοβάθμιων νά γράψωσιν ἀναμαρτήτως καὶ νά ἐκθέτωσιν εὐχερῶς τὰ διανοήματά των. Οἱ τριτοβάθμιοι μάλιστα πάντες σχεδὸν περιπίπτουσιν εἰς ἀσύγγνωστα ὀρθογραφικὰ ἀμαρτήματα ἀγνοοῦντες πολλάκις στοιχειώδεις τῆς γραμματικῆς κανόνας... Ἐπίσης δὲν ἀσχοῦνται (ἐν ταῖς διδασκαλείοις) ἐνδελεχῶς ἐπὶ ποικίλων πρακτικῶν προβλημάτων, ὥστε νά ἀποκτήσωσι τὴν πέτραν τῆς εὐχεροῦς καὶ ταχεῖς ἀντιλήψεως αὐτῶν. Τὴν αὐτὴν ὑστέρησιν καὶ εἰς τὰ φυσικὰ ἔχουσιν, ἀλλὰ τὰ μαθήματα ἐκεῖνα, ὧν οἱ πλείστοι εἶνε ἀδαεῖς, εἶνε τὰ τεχνικὰ...» (Τεῦχος Ἐκπ. Νομ. κ. Ἀθ. Εὐταξία.)

Καὶ περὶ τῶν διδασκαλισσῶν ἰδοὺ τί ἔγραψεν ἐν μιᾷ τῶν ἐκθέσεών του πάλιν ὁ ἐπιθεωρητὴς κ. Μεγαρεὺς :

«... Τῶν διδασκαλισσῶν ἡ μόρφωσις καθόλου πολὺ κατωτέρα τῶν ἀρρένων ὁμοτέχων αὐταῖς ὑπάρχει· οὐδεμίαν αὐτῶν ὀρμάται ἀπὸ γνώσεως καὶ ἐπιστήμης εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς, ὧν μηχανικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἀστοχος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρῆσις ἐπ' αὐτῶν γίνεται. Ἀλλὰ τὸ κακὸν, ἐνταῦθα φανερώτερον εὗρομεν ἀλλαχόθεν λανθάνεται. Εἰς τὴν τάξιν τῶν διδασκαλισσῶν εἶχον παρεσδύση πολλάί, αἵτινες διὰ τὰς ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ παρεκτροπὰς, ἀνίκανοι διὰ τὸ ἔργον τῆς διαπλάσεως τοῦ ἤθους ἀθῶων κορασίων εἶχον καταστή...» (Τεῦχος Ἐκπαιδ. Νομ. κ. Ἀθ. Εὐταξία.)

Δὲν ἀναφέρω πλείονα σχετικὰ ἀποσπάσματα ἐκθέσεων, διότι φεῖσθαι ὅτι ἐπαναλαμβάνω γνωστά. Τὰ τοιαῦτα ὅμως οὐδὲν ἔστιν ἐν τῷ Κράτει ἀπελπίζωσι, οὔτε νά μὴ τρομάξωσι, διότι οὐ μόνον εἰς τὰ Κράτη μὲν ὧν εὐρισκόμεθα εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μᾶλλον ἡμῶν προηγμένα, παρατηροῦνται τὰ μειονεκτήματα, περὶ ὧν κάμνουσι λόγον καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐπιθεωρηταί. Ἐὰν ἀπαίρσωμεν τὰ Κράτη ἐκεῖνα ἐν οἷς ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις προήχθη τοσοῦτον, ὥστε νά προσεγγίξῃ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τὰ Ἀγγλοσαξωνικὰ καὶ Σκανδιναυικὰ, εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐξελίξεως τῆς δημοτικῆς ἀδικοῦσιν ὁ ἀγῶν τῆς ἐξελίξεως τῆς δημο-

τικῆς ἐκπαιδεύσεως πρὸς εὐρύτεραν διάδοσιν καὶ βελτίωσιν, μαστίζονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν περίπου κακῶν καὶ εἰς τὰ διδασκῆρια καὶ εἰς τοὺς διδασκάλους, ὅφ' ὧν καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἵνα μὴ ματαιοπονώμεν λαμβάνοντες προχειρότερα παραδείγματα ἐκ τῶν γειτόνων μικρῶν ἐπικρατειῶν, ἀναφερόμεθα εἰς ἓν τῶν μεγάλων Κρατῶν, τὴν Ἰταλίαν, ἔπου μεταξὺ πολλῶν βεβαίως καλῶν δημοδιδασκάλων ὑπάρχουσι καὶ ἀρκετοὶ τοὺς ὁποίους ἰδοὺ πῶς χαρακτηρίζουσι οἱ οἰκεῖοι ἐπιθεωρηταί (Ἐκθεσις τοῦ Γεν. ἐπιθεωρητοῦ τῆς Ἰταλίας Κ. Tortora ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν ὑπουργόν του τὸ 1897 :

«... Οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων ἀπαίδευτοι καὶ ἀσυνειδητοὶ εἶναι βάρος τοῦ δημοτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὑποβλεπόμενοι καὶ μισοῦμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων οἱ ὅποιοι θέλουσι νὰ καταλάβωσι τὰς τόσον ἀναξίως κατεχομένας θέσεις των».

Καὶ περὶ τῶν διδασκαλιστῶν ἰδοὺ τί γράφει ἕτερος ἐπιθεωρητῆς ἐν Ἰταλίᾳ :

«... Πολλοὶ τούτων βιάζονται νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκίαν των, τὴν Τετάρτην καὶ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ λησμονοῦσιν ἐντελῶς νὰ ἀνοιξῶσιν ἐγκαίρως τὸ σχολεῖόν των τὴν Δευτέραν ἢ τὴν Πρασκευήν».

Καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους πάλιν ἕτερος Ἰταλὸς ἐπιθεωρητῆς ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«... Πολλοὶ τῶν δημοδιδασκάλων ἀναμιγνύονται εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐπισύρουσι μίση καὶ ἀντιπαθείας εἰς βάρος τῶν σχολείων. Ἰδίως οἱ καταγόμενοι ἐκ τοῦ τόπου, ἔπου ἐνασκοῦσι τὰ καθήκοντά των, λαμβάνουσι ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν ὡς κομματάρχαι, εὐρίσκοντες οὕτω διὰ πᾶν παράπτωμά των προστάτας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σχολικὰ συμβούλια...»

Ἰδίως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν φαίνεται ὅτι ἡ κατάστασις εἶναι πολὺ χειρότερα. Εἰς ἐπιθεωρητῆς τῶν νομῶν ἐκεῖνων ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«... Οἱ περισσότεροι δημοδιδασκαλοὶ ἔλαβον λίαν περιορισμένην μόρφωσιν. Ἡ παιδαγωγικὴ τῶν ἐκπαιδευτῶν εἶναι κάτω τοῦ μετρίου. Ἐὰν ἀφαιρέσητε ὀλιγίστους οὐδεὶς μελετᾷ...»

Ἐτερος πάλιν ἐπιθεωρητῆς ἰδοὺ τί παρατηρεῖ :

«Οἱ διδάσκαλοι δὲν ἀνανεώνουσι διόλου τὰς γνώσεις των. Αἱ ἐπιστολαὶ των καὶ αἱ ἐκθέσεις των μαρτυροῦσι τρανῶς περὶ τῆς κενότητος των. Οἱ πλείστοι παραδίδουσι μὲ τὸ βιβλίον εἰς τὰς χεῖρας μὴ ἀκούοντες οὐδεμίαν μεταδοτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μαθητῶν...»

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἰταλικῶν διδασκῆριων ἰδοὺ τί γράφουσι τινες τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐν Ἰταλίᾳ :

«... Εἰς τοὺς περισσότερους τῶν δήμων, γράφει εἰς, τὰ σχολεῖα εἶναι καλύβαι στεναὶ καὶ ἀνθυγιειναὶ μὲ πατώματα σεσαθρωμένα καὶ βορβορώδη καὶ μὲ παράθυρα ἀνευ υλοπινάκων...»

Ἐτερος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«... Τὰ Σχολεῖα τῶν πλείστων δήμων εἶναι καλύβαι μὴ ἀεριζόμεναι, μὴ φωτιζόμεναι καὶ ἀνευ ἀφροδευτηρίων...»

Ἄλλος ἀναφέρει ὅτι «εἰς πολλοὺς δήμους χρησιμοποιοῦνται ὡς σχολεῖα παρεκλήσια ψυχρὰ καὶ σκοτεινὰ», καὶ ἕτερος ὅτι «εἰς πολλοὺς δήμους χρησιμοποιοῦσι διὰ σχολεῖα σταῦλοι, ἔπου ὁ θόρυβος τῶν ζώων, — βοῶν, ὄνων κλπ. — εἶναι διαρκῆς ἀντιπερισπασμὸς διὰ τοὺς μαθητὰς», καὶ προσθέτει ὁ αὐτὸς ἐπιθεωρητῆς : «δὲν ἠδυνάμην ἕνεκα τοῦ μεμολυσμένου ἀέρος νὰ μείνω ἐκεῖ εἰ μὴ ὀλίγα λεπτά...»

Καὶ εἰδικῶς διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Σικελίας ἰδοὺ τί γράφει εἰς τῶν οἰκειῶν ἐπιθεωρητῶν :

«... Ἐνίοτε ἐνοικιάζονται διὰ σχολεῖα ἐλεεινὰ κτίρια μὲ ὑπέρογκον ἐνοίκιον, διότι ἀνήκουσιν εἰς μέλη τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου. Εἰς πολλὰ σχολεῖα οἱ μαθηταὶ γονατίζουσι ἢ ἐξαπλώνονται πρηγεῖς διὰ νὰ γράψωσιν ἕνεκεν ἐλλείψεως χώρου ἢ ἐπίπλων...»

Ἄλλ' ἢ Ἰταλία, ἔχουσα τὸ θάρρος νὰ ἐμολογῆ δημοσίᾳ τὰ μειονεκτήματά της δι' ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημο-ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὸν ὑπουργόν, ἀναπτύσσει ἐκ παραλλήλου ἀξιοθαύμαστον ζῆλον καὶ καταβάλλει γιγαντιαίας προσπάθειας πρὸς βελτίωσιν, ἔχουσα ἀρίστην σχολικὴν Νομοθεσίαν καὶ ἴσως τὸν τελευταῖον Νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνω ὅτι μ' ἔλας τὰς ἐλλείψεις μας οὐδόλως πρέπει νὰ ἀπαλπιζώμεθα. Ἡ κυριώτερα ἡμῶν μέριμνα δέον νὰ εἶναι ἢ τῆς εὐρύτερας διαδόσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι παρετηρήθη πανταχοῦ ὅτι ἡ ποσότης τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως συμβαδίζει μὲ τὴν ποιότητα, ἔσον δηλ. εὐρύτερα εἶναι ἢ διὰδοσις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοσαῦτον καὶ καλητέρα εἶναι αὕτη καὶ τάνάπαυιν. Καὶ ἡ βελτίωσις ἐξακολουθεῖ σὺν τῇ διαδόσει ἀναντιρρήτως καὶ παρ' ἡμῖν καὶ εἰς τὸ προσωπικὸν καὶ εἰς τὰ διδασκῆρια, ἅτινα ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Νόμου ΒΤΜΘ' (ἀρθ. 68—76), τοῦ 1895 ἀνεγείρονται βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀξιοπρεπῆ, εὐρύχωρα καὶ εὐάερα, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ὕμεινης, ἀληθῆς τεμένη τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐφαρμοσθῆ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις ἀπαιτεῖται εἰδικὸς καὶ σαφὴς νόμος καλῶς καὶ ἀπροσκόπως λειτουργῶν.

Αἱ πρώται ἡμέτεραι διατάξεις περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως εὐρίσκονται ἐν τῷ νόμῳ τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834 ἔχουσαι ὡς ἑξῆς :

«Ἄρθρ. 6. Ὅλοι οἱ εἰς δῆμον, ἔχοντα σχολεῖον δημοτικόν, ἀνήκοντες παῖδες ἀπὸ τοῦ 5 συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 12 περιλαμβανόμενου ἔτους τῆς ἡλικίας των, χρεωστοῦν νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον».

«Εἰς γονεῖς, μὴ ὑποχρεοῦντας τὰ τοιαύτης ἡλικίας τέκνα των νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπιβάλλεται, δι' ἐκάστην ὥραν ἀπουσίας τοῦ παιδίου ἀπὸ τοῦ σχολεῖον, πρόστιμον ἔχι ὀλιγώτερον τῶν 10 λεπτῶν μὴ ὑπερβαίνον δὲ τὰς 50 δραχμὰς.

«Διὰ τοὺς ἑβδομάδας ἢ καὶ μῆνας λείψαντας παῖδας ἀπὸ τὸ σχολεῖον...»

λείον, ἐπαυξάνονται ἢ ἄνω ποινή διὰ τῆς ἀναλόγως βραδυτέρας αὐτῶν ἀπολύσεως ἀπὸ τὸ σχολεῖον.

«Ἄρθ. 7. Ἐξαιροῦνται τῶν ὄρων τοῦ 6 ἄρθρου ὅσοι παῖδες :

1) Διδάσκονται εἰς ἄλλο τι σχολεῖον ἢ ἀγωγῆς κατάστημα (παιδοτροφεῖον).

2) Διδάσκονται τὰ ἀπαιτούμενα εἰς ἰδιαίτερον διδάσκαλον καὶ περὶ τούτου δίδουσι τὴν ἀνήκουσαν βεβαίωσιν οἱ γονεῖς.

3) Κηρύττονται παρὰ τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, πρὶν διατρέξωσιν ἔτι τὸ 12 ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἰκανῶς δεδιδαγμένοι».

Ὁ δὲ Νόμος ΒΤΜΘ' τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1895 ἀναφέρει ἐν σχέσει μετ' τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν τὰ ἑξῆς :

«Ἄρθ. 6. Εἶναι δὲ ὑποχρεωτικὴ ἢ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ὡς καὶ εἰς τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα φοίτησις τῶν παιδῶν, μέχρις οὗ τύχῃσι τοῦ ἀπολυτηρίου αὐτῶν, ἔνθα τοιαῦτα ὑπάρχουσιν».

Ταῦτα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἄρθ. 656 τοῦ ποιν. Νόμου (ἔχον ὡς ἑξῆς : «Παραβάσεις τῶν διατάξεων τῶν σχολείων καὶ τῆς διδασκαλίας, τιμωροῦνται κατὰ τοὺς εἰς τὰς διατάξεις ταύτας περιλαμβανομένους ὄρους») ἀποτελοῦσι τὴν νομοθεσίαν ἡμῶν ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου παράγοντος τῆς διαδόσεως τῆς δημ. ἐκπαίδευσως νομοθεσίαν ἀτελῆ καὶ ἀσπῆ μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ παρερμηνεύηται ἢ νὰ μὴ λαμβάνηται οὐδὲως ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν τεταγμένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Ἀποδείξει τούτου εἶνε οὐ μόνον ἡ ἀτιμωρησία τοσούτων γονέων, μὴ συμμορφωμένων πρὸς τὰς ἄνω διατάξεις, ἀλλὰ καὶ ἡ κάτωθι ἀπόφασις τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἣν νομίζω ἀναγκαῖον ν' ἀναγράψω καὶ ἐνταῦθα :

Ἄρθ. 224

Τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου — Τμῆμα Β'

«Συγκείμενον ἐκ τῶν δικαστῶν Μιχ. Διγενῆ ἀντιπροέδρου (κωλυομένου τοῦ Προέδρου) Σ. Ἀνδροπούλου, Β. Παπαδοπούλου Β. Ροντήρη, Ἰωάν. Τσάτσου, Π. Θανοπούλου καὶ Π. Νίδερ, παρόντων τοῦ τε εἰσαγγελέως Δ. Τζιβανοπούλου καὶ τοῦ ὑπογραμματέως Μ. Μαρινοπούλου— Συνεδρίασαν δημοσίᾳ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τοῦ καταστήματος αὐτοῦ τὴν δεκάτην ἐνάτην Ὀκτωβρίου 1902, ἵνα δικάσῃ ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ παρὰ τοῖς ἐν Σύρῳ Πλημμελειοδίκαις Εἰσαγγελέως—κατὰ τοῦ Ἰω. Μαρκουῆζου κατοικοῦ Ἐρμουπόλεως μηδὲως παρασταθέντος—περὶ ἀναιρέσεως τῆς ὑπ' ἄρ. 228 τῆς 21 Ἰουνίου 1902 ἀποφάσεως τοῦ Πταισματοδικείου Ἐρμουπόλεως.

«Ἀκοῦσαν τὴν εἰσήγησιν τοῦ δικαστοῦ Β. Παπαδοπούλου ἐκθέσαντος τάδε.

«Τὸ Πταισματοδικεῖον Ἐρμουπόλεως διὰ τῆς ὑπ' ἄρ. 228 τῆς 21 Ἰουνίου 1902 ἀποφάσεώς του ἀπέλυσε τὸν Ἰωάν. Μαρκουῆζον τῆς ἀποδοθείσης αὐτῷ κατηγορίας, ὅτι καθ' ὄρισμένης ἡμέρας παρέλειψε ν' ἀποστείλῃ τὸ τέκνον του, καίτοι ἐνέγραψεν αὐτὸ εἰς τοὺς οἰκείους καταλόγους τοῦ οἰκείου Σχολείου, κατὰ παράβασιν τοῦ ἄρθ. 6 τοῦ ἀπὸ 6) 18

Φεβρουαρίου 1834 Β. Διατάγματος περὶ δημοτικῶν Σχολείων ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ ἄρθρ. 655 τοῦ Ποιν. Νόμου.

«Τῆς ἀποφάσεως ταύτης τὴν ἀναίρεσιν ἠτήσατο ὁ παρὰ τοῖς ἐν Σύρῳ Πλημμελειοδίκαις Εἰσαγγελέως διὰ τῆς ἀπὸ 25 Ἰουνίου 1902 αἰτήσεώς του ἁρμοδίως συνταχθείσης διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ὡς ἑξῆς λόγον.

«Διότι ἐσφαλμένως καὶ ψευδῶς ἠρμήνευσε τὸν νόμον ὁ πταισματοδίκης καὶ ἀπέλυσε τὸν κατηγορούμενον Ἰω. Μαρκουῆζον ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὄρος τοῦ ποινικοῦ νόμου τιμωρῶν τὴν πράξιν, καθ' ὅσον τοιοῦτος ὄρος ὑπάρχει ἐν τῷ ἄρ. 6 τοῦ ἀπὸ 6) 18 Φεβρουαρίου 1834 περὶ δημοτικῶν Σχολείων νόμου καὶ 656 τοῦ ποινικοῦ νόμου, οὐδέποτε καταργηθεὶς μέχρι σήμερον ῥητῶς ἢ καὶ σιωπηλῶς διὰ νεωτέρου τιμωρῶν νόμου, ἀντικειμένου εἰς τοὺς ὄρισμούς τούτους καὶ ἐν ἰσχύϊ διατηρουμένου, ὡς τοῦτο ἐξάγεται περαιτέρω καὶ ἐκ τοῦ ἄρθ. 6 καὶ 77 τοῦ ΒΤΜΘ' νόμου τοῦ 1895 ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἄρθρα 1 καὶ 3 τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ἐκδοθέντος Β. Διατάγματος τῆς 23 Αὐγούστου 1896.—

«Ἀκοῦσαν τοῦ εἰσαγγελέως ἀναπτύξαντος καὶ προφορικῶς τοὺς λόγους τῆς ἀναιρέσεως καὶ αἰτησαμένου τὴν ἀναίρεσιν τῆς προσβαλλομένης ἀποφάσεως.

«Σκερθῆν κατὰ τὸν νόμον.

«Ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἄρ. 6 τοῦ ἀπὸ 6) 18 Φεβρουαρίου 1834 νόμου περὶ δημοτικῶν Σχολείων, εἰς γονεῖς μὴ ὑποχρεοῦντας τὰ τέκνα των νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ Σχολεῖα ἐπιβάλλεται δι' ἐκάστην ὥραν νὰ ἀπουσίας τοῦ τέκνου πρόστιμον ὄχι ἄλιγώτερον τῶν 10 λεπτῶν μὴ ὑπερβαῖνον δὲ τὰς 50 ὄρ., ἐπειδὴ ἡ διάταξις αὕτη τοῦ νόμου τούτου ἦν ἐκύρωσε τὸ ἄρθ. 656 τοῦ ποινικοῦ νόμου, καθ' ὅτι αἱ παραβάσεις τῶν διατάξεων τῶν σχολείων τιμωροῦνται κατὰ τοὺς περιλαμβανομένους εἰς αὐτοὺς ὄρους, οὔτε ῥητῶς καταργήθη ὑπὸ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ ἔτι ἰσχύοντος νόμου ΒΤΜΘ' τοῦ 1895 περὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσως, οὔτε ἐν αὐτῷ εἰδικῶς ἀναφέρονται οἱ καταργούμενοι νόμοι μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν περιλαμβάνεται καὶ ἡ τοῦ 6 ἄρθρου τοῦ νόμου τοῦ 1834 προεκτεθεῖσα διάταξις, οὔτε ὡς σιωπηλῶς καταργηθεῖσα δύναται νὰ λογισθῇ, διότι οὐ μόνον δὲν ἀντίκειται εἰς τὰς σχετικὰς τοῦ ἰσχύοντος νόμου διατάξεις, δι' ὧν καθιεροῦνται ἢ ὑποχρεωτικὴ τῶν παιδῶν φοίτησις εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ συμβιβάζεται πρὸς αὐτάς, διότι ἡ τῶν παιδῶν ὑποχρέωσις εἰς φοίτησιν εἰς τὰ σχολεῖα ὀνομαστικῶς κατὰ τὴν ἀνάγκην τὴν τῶν γονέων, εἰς οὓς ἀνατίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαίδευσως τῶν τέκνων, ὑποχρεῖται εἰς ἀποστολὴν τούτων εἰς τὰ σχολεῖα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς οὐσιώδους περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς διδασκαλίας διατάξεως τοῦ νόμου τούτου καὶ ἀναποσπαστικῶς μετ' ἐκείνων συνδέεται ἐσφαλμένως ἄρα ἔκρινε τὸ Πταισματοδικεῖον διὰ τῆς προσβαλλομένης αὐτοῦ ἀποφάσεως ὅτι ἡ τοῦ νόμου τοῦ 1834 διάταξις περὶ τιμωρίας τῶν μὴ ἀποσταλλόντων τὰ τέκνα αὐτῶν, τὰ ἔχοντα συμπληρωμένον τὸ 5 ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καταργήθη ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος νόμου τοῦ 1895 καὶ ἀπέλυσε τὸν ἐπὶ παράβασιν τοῦ ἄρθ. 6 τοῦ ἀπὸ 6) 18

αρίου 1894 κατηγορηθέντα Ἰω. Μαρκουίζον ἐπὶ τῇ ἐσφαλμένῃ σκέψει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ διάταξις ἐπιβάλλουσα ποινὴν ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ παραβάσει, καὶ ἀναιρετέα ἐπομένως τυγχάνει ἡ προσβαλλομένη ἀπόφασις, ἀναιρουμένης δὲ ταύτης ἐπὶ τοιοῦτῳ λόγῳ ψευδοῦς ἐρμηνείας καὶ ἐσφαλμένης ἐφαρμογῆς τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ ὀρθῶς ὁ Ἄρειος Πάγος τὸ προσήκον ἄρθρον αὐτοῦ· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται προηγουμένως νὰ βεβαιωθῇ ὁ χρόνος τῆς ἐκ τοῦ Σχολείου ἀπουσίας τοῦ παιδίου τοῦ ἀπολυθέντος διὰ τῆς προσβαλλομένης ἀποφάσεως, ἐξ οὗ ἐρίζεται τὸ μέγεθος τοῦ ἐπιβαλλομένου προστίμου· παραπεμπτέα ἄρα ἡ ἀπόφασις εἰς ἄλλο πταισματοδικεῖον πρὸς συζήτησιν.

«Διὰ ταῦτα κτλ. κτλ.»

Λεπτομερέστεραι ἐπὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἦσαν αἱ διατάξεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων (ἄρθ. 4 καὶ 27) τοῦ κ. Α. Εὐταξία, ἀλλ' οὔτε πλήρεις οὔτε σαφεῖς, διότι τὰ κυριώτερα προσόντα νόμου πλήρους περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶνε ἡ σαφὴς καὶ ὀρθὴ διάκρισις τῶν ἐξῆς :

1) Πῶς καὶ ὑπὸ τίνων γίνεται ἡ ἐξέλεξις τῶν ὑποχρέων πρὸς ἐγγραφήν ἢ φοίτησιν.

2) Ποῖαι καὶ ὑπὸ τίνος ἐξαιροῦνται τῆς ὑποχρέσεως ταύτης.

3) Ποῖαι ποιναὶ καὶ παρὰ τίνων ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας.

Τοιαύτας σαφεῖς καὶ τελειότερας σχολικὰς διατάξεις περιέλαθεν ἡ Κρητικὴ Πολιτεία ἐν τῇ νεωτάτῳ αὐτῆς νόμῳ (1903) περὶ ὀργανισμοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀφιερῶσασα ἐλόκληρον τὸ κεφάλαιον Γ' διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν (ἄρθ. 18—26).

Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μελέτῃ προσεπάθησα κατὰ τὸ δυνατόν νὰ καταδείξω, ὅτι καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν καὶ δύναται καὶ ἀνάγκη εἶναι νὰ λειτουργήσῃ καλῶς καὶ αὐστηρῶς νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Περαιῶν δὲ ταύτην μετὰ τὴν εὐχὴν ὅπως συντόμως ἡ Πολιτεία πληρώσῃ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Νομοθεσίᾳ τὸ ἐπιζήμιον τοῦτο διὰ τὴν Δημοτικὴν μας Ἐκπαίδευσιν κενόν. Τὸ ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο ὕλικόν, θέλουσι παράσχῃ εἰς τὸν μέλλοντα εἰσηγητὴν τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδίου, ἡ κειμένη ἡμῶν νομοθεσία, αἱ διατάξεις τῶν νεωτέρων νόμων τῶν ξένων ἐπικρατειῶν ὡς καὶ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ἔσαι προσαρμύζονται πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὰς ἀνάγκας ἡμῶν, τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τοῦ κ. Α. Εὐταξία καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν κατὰ καιροὺς συνελευθέντων ἐκπαιδευτικῶν συνεδρίων καὶ ἰδίᾳ τοῦ τελευταίου ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν Διεθνῆ Ἐκθεσιν τοῦ 1900.

Ἐν Ἰερήναις τῇ 30 Δεκεμβρίου 1903

Κ. Δ. ΤΟΠΑΛΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ὍΠΩΣ ΠΑΡΕΧΕΤΑΙ ΤΑΥΤΑ ΔΙ' ἨΓΗΘΗΝ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΕΝ Τῇ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Τῇ ΚΟΙΝΩΝΙΑ¹

Ἴνα ἀντιληφθῇ τις πόσον ἡ ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις γιγνομένη διδασκαλία παρεκκλίνει ἐκ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς τὴν Ἑλληνίδα κόρη, ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ νὰ παρακολουθήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν διδασκαλικὴν ἐργασίαν τὴν τελουμένην ἰδίᾳ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν θηλέων τοῖς ἰδρυομένοις ἐν χωρίοις. Ἡ χωρικὴ κόρη φρονεῖ ὅτι, ἐὰν φοιτήσῃ εἰς παρθεναγωγεῖον καὶ ἀποφοιτήσῃ ἐξ αὐτοῦ, καθήκον ἔχει νὰ μὴ ἀσχοληθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς βαναύσους τοῦ οἴκου καὶ τοῦ ἀγροῦ ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς εἶνε προωρισμένα· μόνον διὰ τὰς ἀναλφάβητους.

Ἐκ τῆς στρεβλῆς ταύτης ἀντιλήψεως συμβαίνει πολλάκις αἱ γονεῖς οὐ μόνον νὰ παρακωλύουσι τὴν φοίτησιν τῶν τέκνων τῶν εἰς τὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ νὰ θεωροῦν οὐχὶ ὡς πολὺ ἠθικὴν πράξιν τὴν ἔδρυσιν παρθεναγωγείου.

Δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἡ δικαιολογία γονέων τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν τέκνων τῶν ἐκ τῶν σχολείων, ὅτι πράττουσι τοῦτο, διότι ἐπιθυμοῦν ἡ κόρη τῶν νὰ ζυμῶνῃ καὶ νὰ πλύνη καὶ νὰ βράψῃ καὶ ὄχι νὰ μάθῃ «νὰ γράψῃ βραδασάκια».

Πόθεν ἄρα γε ἐμορφώθη ἡ γνώμη αὕτη τῶν χωρικῶν ἰδίᾳ; Ἐκ τῆς πλημμελείας τοῦ ὀρισταμένου προγράμματος, ἢ ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἐφαρμογῆς ὑπὸ τῶν διδασκαλισσῶν;

Ἐχομεν λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν δύο ζητήματα ἰδίᾳ: α'. Τὸ ἰσχύον πρόγραμμα εἶναι πλημμελεῖς καὶ τίνες αἱ πλημμελείαι αὐτοῦ; β'. τὸ ἰσχύον πρόγραμμα ἐφαρμόζεται προσηκόντως κατὰ τὰ ἀγαθὰ τοῦλάχιστον αὐτοῦ μέρη;

Καὶ πρῶτον λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὸ κατὰ τὸ 1894 συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν θηλέων, τὸ ὁποῖον καὶ μὲν δὲν εἶναι διὰ νόμου κεκυρωμένον, ἀλλ' ἔπαντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα ἐλλείπει ἄλλου μεταχειρίζονται, θὰ ἀποδέλωσιν ἰδίᾳ εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν μονοτάξιων δημοτικῶν σχολείων, διότι ταῦτα εἶναι τὰ πολυπληθέστερα καὶ εἰς ταῦτα φοιτοῦν αἱ κόραι τῶν ἀγροτικῶν ἰδίᾳ πληθυσμῶν.

1. Ὑπεβλήθη εἰς τὸ Γ' τμήμα τοῦ 1ου Ἑλλην. Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

Κατὰ τὸ πρόγραμμα λοιπὸν τοῦτο σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι νὰ παράσχη εἰς τὰς κόρας τοῦ λαοῦ μόρφωσιν τοιαύτην, ὥστε αὐταὶ ἀποδύμεναι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου νὰ δύνανται εὐπροσώπως νὰ ἐκπληροῦν ὡς οἰκοδέσποιναὶ τὰ οἰκογενιακὰ καὶ κοινωνικὰ καθήκοντά των. Ἡ θρησκευτικὴ π. χ. μόρφωσις διεγράφη τοιαύτη, ὥστε ἡ μαθήτρια νὰ δυνήθῃ νὰ ἀντιληφθῇ τὰ οὐσιωδέστερα τῆς θρησκείας αὐτῆς· ἡ γλωσσικὴ μόρφωσις ὡσαύτως παρέχει εἰς αὐτὴν τὴν ἰκανότητα νὰ χειρίζεται ἐπαρκῶς τὴν μητρικὴν τῆς γλώσσαν. Ἡ διδασκαλία τῶν πραγματικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν τέλος μαθημάτων πλουτίζει τὴν διάνοιαν αὐτῆς διὰ γνώσεων ποικίλων θεωρητικῶν καὶ ἀσκεῖ τὴν χεῖρα αὐτῆς εἰς διάφορα ἔργα πρακτικὰ προπαρασκευάζουσα τὴν ἀναγκαίαν δεξιότητα.

Καὶ ἀληθῶς μὲν ὑπάρχουν ἰκαναὶ ἐλλείψεις ἐν τῷ προγράμματι τούτῳ· ἀλλ' ἄρα γε ἐφημεύθησαν καὶ ἐφαρμόζονται δεόντως αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ; Ἐἶναι αἱ διδασκάλισσαι σήμερον ἰκαναὶ νὰ ἀντιληφθοῦν εἰς τίνα ἰδέα σημεῖα τῶν μαθημάτων δεόν νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν αὐτῶν; Ἴνα π. χ. ἀναπτύξουν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν μαθητριῶν καὶ ἀπαλλάττουσαι τὸ πνεῦμα αὐτῶν πάσης δεισιδαιμονίας θερμάνωσι τὴν καρδίαν των διὰ τοῦ πυρὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, πῶς διευθύνουν τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων; Δυστυχῶς τὰ κεφάλαια τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης ἀπομνημονεύονται μόνον εἴτε μὴ ἐρμηνευόμενα εἴτε καὶ ἐρμηνευόμενα, ἀλλὰ διὰ τρόπου, ὥστε καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ τὰ συμπεράσματά των νὰ εἶναι ἀντικείμενα μόνον γνώσεων εἰς τὰς μαθητριάς. Τὰ θρησκευτικὰ δηλ. ὑπὸ τῶν πλείονων διδασκαλισσῶν διδάσκονται ὡς γνώσεις καὶ δὲν κρίνονται ὡς μαθήματα δι' ὧν ἀνάγκη νὰ ἐξεγερθοῦν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ συναισθήματα.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων ἐπικρατεῖ δυστυχῶς εἰσέτι ἐν ἰκανῇ ἀκμῇ ἡ γραμματικὴ. Ἐκ τῶν ἀναγινωσκόμενων τεμαχίων ὀλίγα διδασκάλισσαι δύνανται νὰ δρέψουν τὸν καρπὸν, αἱ δὲ πλείστα μεταχειρίζονται ταῦτα ὡς πτώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐργάζεται διηνεκῶς ἡ γραμματικὴ των μάχαιρα. Δι' ὅ ἡ διδασκαλία τῶν ἐλληνικῶν καθίσταται κατὰ τὸ πολὺ ἀχαρὶς, ξηρὰ καὶ ἀνωφελής. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὴν ἱστορίαν, κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γεωγραφίας, ἐν ἣ παρατάσσονται ἀτελεύτητα σειραὶ ὀνομάτων καὶ ἀριθμῶν προωρισμένων νὰ περιπέσουν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν λήθην. Ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων τῆς φυσικῆς ἱστορίας εἶναι πάντῃ ἄγονος εἰς τὰ πλείστα σχολεῖα καὶ διὰ τὸ ἀπαράσκευον τῶν διδασκαλισσῶν καὶ διὰ τὴν ἑλλειψίν των ἀναγκαίων συλλογῶν. Τὰ τεχνικὰ μαθήματα διδάσκονται ἀποτελεσματικώτερον. Ἐκ τῆς διδασκαλίας τέλος τῆς ἀριθμητικῆς δὲν δύναται τις νὰ ἀναμείνῃ κρείττονα ἀποτελέσματα παρὰ διδασκαλισσῶν. αἱ ἑποῖαι καὶ αὐταὶ ἀδυνατοῦν νὰ λύσουν πολλάκις στοιχειώδη προβλήματα.

Τί λοιπὸν πταίει τὸ πρόγραμμα ὡς πρὸς τοῦτο; Τὸ αἶτιον διὰ τὰς εἰρημένους ἐλλείψεις δεόν νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν θη-

λέων. Ταῦτα ἢ μάλλον τὸ μοναδικὸν τοῦ Κράτους διδασκαλεῖον δὲν παρέχουν τὴν προσήκουσαν οὔτε ἐπιστημονικὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν εἰς τὰς φοιτήσας ἐν αὐτῷ. Ἡ διδασκαλία εἶναι καὶ ἀτελής καὶ ἀνεπαρκής· ἰδέα δὲ ἡ πρακτικὴ αὐτῶν ἀσκήσεις εἶναι τόσον ἐλλιπής, ὥστε ἡ ἀποφοιτῶσα κατὰ τὰ πρῶτα μάλιστα ἔτη τῆς διδασκαλίας εὐρίσκειται πρὸ κινεῶνος. Ὅτι δὲ δὲν παρέχεται ἡ προσήκουσα πρακτικὴ μόρφωσις, ἀποδεικνύει πλὴν ἄλλων καὶ τὸ ὅτι αἱ δόκιμοι δὲν ἀσκοῦνται οὐδέπως εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐν μονοταξίαις σχολεῖσις, ἐν ᾗ αἱ πλείστα τούτων εἰς τοιαῦτα θὰ ὑπηρετήσουν.

Κατὰ ταῦτα αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου προγράμματος μένουσιν κατὰ τὸ πλείστον νεκραὶ ἐν τοῖς σχολεῖσις διὰ τὴν ἑλλειψίν ἐπαρκούς προπαρασκευῆς τῶν διδασκαλισσῶν ἐν τοῖς Διδασκαλεῖσις. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὸ τὴν διδακτικὴν ἑποψίν ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος.

Ἄλλ' εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι αἱ χωρικοὶ ἀποστρέφονται κατὰ τὸ πλείστον τὸ σχολεῖον, διότι παρασκευάζει τὰς θυγατέρας των κακὰς οἰκοδέσποινας. Ὅτι τὸ σχολεῖον τῶν θηλέων ἐπιδρᾷ ὑπὸ τοιαύτην ἑποψίν ἐπιδραῶς εἰς τοὺς ἀγροτικούς πληθυσμοὺς εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ ἐπομένως οὐχὶ πάντῃ ἀδικαιολόγητος ἡ κατ' αὐτοῦ προκατάληψις τῶν χωρικῶν. Εἰς πλείστα χωρῖα ἡ ἀποφοιτῶσα ἐκ τοῦ παρθενγωγείου νεάνις ἐθίζεται νὰ καταφρονῇ τοὺς χειρῶνακτας γονεῖς τῆς, νὰ ἀποφύγῃ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐντοπίου ἐνδύματος, νὰ μὴ καλλιεργῇ τοὺς ἀγρούς καὶ ἐν γένει νὰ μὴ ἐκτελῇ ὡς πρότερον τὰς χειρῶνακτικὰς τοῦ οἴκου ἐργασίας. Τὸ ἰσχυρὸν πρόγραμμα βεβαίως οὐδαμῶς ὑπονοεῖ τοιαύτην ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ βίος τῶν πλείονων διδασκαλισσῶν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐπιδρῶσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τῶν μαθητριῶν. Οὐκ ὀλιγάκις δηλ. ἡ νεάνις χωρικὴ φοιτῶσα εἰς τὸ σχολεῖον, τὸ ὅποιον χρῆσιμεῖ συνηθῶς καὶ ὡς κατοικία τῆς διδασκαλισσῆς, βλέπει τὴν μὲν γηραιάν μητέρα ἐκτελοῦσαν πάσας τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, τὴν δὲ διδασκάλισσαν ἐπιδομένην εἰς πολυτελεῖς τι κέντημα. Οὐχὶ δὲ σπανίως εἰς μαθητριάς ἀμελεῖς πῶς ἡ ἀτάκτως φοιτῶσα ἀπευθύνεται ὡς ὕβρις, ὅτι εἶνε ἄξια μόνον διὰ ἀγροτικὰς ἐργασίας. Ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς λοιπὸν αὐτῆς τῆς διδασκαλισσῆς καὶ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν, περὶ ὧν κατωτέρω, ἀσκεῖται, ὡς εἶπομεν, ἡ μαθήτρια πρῶτιστως εἰς τὴν καταφρόνησιν τῶν κυριωτέρων τοῦ οἴκου ἀσχολιῶν.

Ἄλλὰ καὶ τὸ πρόγραμμα ὡς ἔχει συντελεῖ κατὰ τι εἰς τὴν περικλίσειν τῆς κόρης ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς αὐτῆς προορισμοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ οἰκογενίᾳ. Τίς ὁ προορισμὸς τῆς κόρης ἐν τῇ οἰκογενίᾳ, καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ δὴ τῆς Ἑλληνίδος; Ἄν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς θεωρίας, φρονοῦμεν ὅτι ἡ κόρη ἐξεπλήρωσε τὸν προορισμὸν αὐτῆς ὡς μέλος τῆς τε οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας, ἐὰν γείνῃ καλὴ θυγάτηρ, καλὴ ἀδελφὴ, καλὴ μήτηρ, αὐτάρκης οἰκοδέσποινα, καλὴ γειτόνισσα

καὶ καλὴ πολιτεία. Τὰς ἄλλας ἰδέας περὶ χειραφετήσεως αὐτῆς, εἴτε ὑπὸ στενὴν εἴτε ὑπὸ εὐρείαν ἐποψίν διαρρήθην ἀποκηρύττω, χωρὶς νὰ τὰς συζητήσω, διότι θεωρῶ ταύτας πάντη ἀσυμφώνως πρὸς τὴν γενικαίαν φύσιν καὶ ἀρῆν διισταμένας πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις.

Τὰ διδασκόμενα λοιπὸν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις μαθήματα ἀποτελοῦν ἕλον τι, ἵνα ἐμποιήσωσιν εἰς τὴν Ἑλληνίδα κόρην τὰς προμηθημονευθείσας ἀρετάς; Ἐὰν τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ προγράμματι μαθήματα διδαχθῶσι προσηκόντως, βεβαίως Ἑλληνὶς κόρη θὰ ἐμφροισθῇ πολλῶν ἀρετῶν χρησιμωτάτων εἰς τὸν βίον τῆς: π. χ. θεοσεβῆς θὰ γίνῃ, διδασκομένη τὸ ὑψηλοῦς μᾶθημα δεόντως καὶ ἑλληνοσπρεπῆ αἰσθήματα καὶ φιλοπατριαν καὶ ἄλλας ποικίλας ἀρετάς θὰ ἐμπνευσθῇ, ἐὰν ἢ διδάσκαλος χειρισθῇ δεξιῶς τὸ μᾶθημα τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ τῆς ἱστορίας, καὶ γεωγραφίας, καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν θὰ αἰσθανθῇ, ἐὰν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν μαθημάτων ἐξαρθῇ ἡ ψυχὴ αὐτῆς πρὸς τὸ ἰδεῖν ἐν τῇ φύσει καλόν, καὶ οἰκοκυρικὰς τινὰς γνώσεις θὰ ἀποκτήσῃ, ἐὰν τὰ ἀναγεγραμμένα μαθήματα τῆς ραπτικῆς καὶ κοπτικῆς δὲν διδαχθῶσι θεωρητικῶς μόνον. Ἄλλ' ἀρκοῦσι ταῦτα; Ποῦ καὶ πῶς θὰ μάθῃ τὰ ὑπόλοιπα καὶ πολυδαίδαλα τῆς οἰκίας ἀναγκαῖα μαθήματα; Ποῦ καὶ πῶς θὰ μάθῃ τὰ στοιχειώδη ἀναγκαῖα καθήκοντα τῆς μητρὸς, τῆς συζύγου, τῆς οἰκοδομοποιήσεως ἐν γένει; Τὸ πρόγραμμα ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ δὲν παρέχει οὐδὲ νόξιν καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη κατὰ τοῦτο ἰδέα νὰ μεταρρυθμισθῇ.

Καὶ ἡ πρώτη μεταρρύθμισις εἶναι νὰ εἰσαχθῇ ἡ διδασκαλία τῆς οἰκοκυρωσύνης ὑπὸ θεωρητικὴν καὶ μάλιστα πρακτικὴν ἐποψίν σὺν αὐτῇ δὲ καὶ τὸ μᾶθημα στοιχειώδους ὑγιεινῆς. Ἀνάγκη ἢ κόρη νὰ διδαχθῇ πῶς δύναται νὰ διευθετῇ καὶ τὸν πενιχρότερον οἶκόν τῆς, ὥστε νὰ καθίσταται οὗτος ἄνετος καὶ εὐάρεστος εἰς τὸν ἄνδρα. Ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ νὰ πλύνῃ, νὰ ζυμώνῃ, νὰ σιδερῶνῃ, νὰ καθαρίζῃ τὰς κηλίδας τῶν ἐνδυμάτων κλπ. Ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ πῶς ὡς μήτηρ καὶ ὡς σύζυγος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν ἑαυτῆς τε καὶ τῶν τέκνων τῆς, δεόν νὰ συμπεριφέρηται πρὸς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ κατὰ ποικίλας τοῦ βίου περιστάσεις, πῶς νὰ ἀντιμετωπίσῃ προχείρως τὰ συνήθη νοσήματα κλπ. Οἰκοκυρωσύνη λοιπὸν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς κανόνας ἕληρος καὶ ἀγόνους, καὶ στοιχεῖα ὑγιεινῆς εἶναι ἀναγκαϊότερα μαθήματα εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν παρθεναγωγείων.

Ὡσαύτως ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῇ καὶ νὰ μεταρρυθμισθῇ τὸ μᾶθημα τῶν ἐργασιῶν. Εἰς τὸ μᾶθημα τοῦτο δεόν νὰ ἀφίεται ἐλευθερία εἰς τὴν διδασκάλισσαν πλήρως, ἀφ' οὗ διατυπωθῶσιν αἱ ἐξῆς γενικαὶ ἰδηγαίαι: Τὸ μᾶθημα δηλ. θὰ διαρρυθμισθῇ συμφώνως πρὸς τὰς ἐξῆς τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ὑπηρετεῖ, εἰς τὴν ἐνδυμασίαν. Πολλὰς δηλ. παρετηρήθητι εἰς τὴν χωρίαν, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ τελεία ἀπλότης, ἢ διδασκάλισσα διδάσκει τὰς χωρικὰς μαθητριάς τὴν κατασκευὴν δαντελλῶν, αἱ ὅσαι οὐδέποτε θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτάς. Καὶ μὲν τὰ καλλιτεχνικὰ ἐργά-

χειρα πρὸς διαμόρφωσιν τῆς καλαισθησίας τῶν μαθητριῶν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλὰ ἡ διαβάθμισις αὐτῶν δεόν νὰ βαίνῃ ἀναλόγως πρὸς τὴν πρόσοδον τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἢ διδασκάλισσα ὑπηρετεῖ. Ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ κανονισθῇ ἡ διδασκαλία πολλῆς ραπτικῆς καὶ κοπτικῆς. Ραπτικῆς οὐχὶ μόνον ἀσπρορρούχων παντὸς εἶδους, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων εἰδῶν χρησίμων ἐντὸς τοῦ οἴκου. Εἰς ταῦτα ἢ διδασκάλισσα ἀνάγκη πολὺ νὰ ἐπιμένῃ, διότι ταῦτα θὰ καταστήσωσιν τὴν κόρην ἀετάρχη εἰς τὸν οἶκόν τῆς. Εἶπομεν ἀνωτέρω, εἰ ἢ διδασκάλισσα κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐργασιῶν δεόν νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὸ ἐνδυμα τοῦ τόπου. Π. χ. ἐν χωρίῳ ἐν ᾧ γενικὸν ἐνδυμα εἶναι ἡ φουστανέλλα, ἀνάγκη ἢ διδασκάλισσα νὰ ἐθίξῃ τὰς μαθητριάς εἰς τὴν κοπὴν καὶ ραφήν φουστανέλλας κ. λ. π. Αὕτη εἶνε διδασκαλία πρακτικῶν ἐργασιῶν.

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν πρακτικῶν μαθημάτων ἢ διδασκαλία δυνατὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, καὶ δὴ ἀγραμμικά. Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον προορισμὸν ἔχον νὰ παράσχῃ γενικὴν τινὰ μόρφωσιν ἀνθρωπιστικὴν πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐπαγγελματικὸν σχολεῖον. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου πρέπει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν στενοτάτων ὁρίων τῆς θεωρίας, εἴπου σήμερον εὐρίσκειται. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀσκοπὸν ἀλλαχοῦ μὲν νὰ διδάσκωνται στοιχειώδεις τινὲς γνώσεις σηροτροφίας, ἀλλαχοῦ ὀλίγαι γνώσεις ὀρνιθοκομίας ἢ μελισσοκομίας κλπ. Διὰ τῶν γνώσεων τούτων, ἄς εὐχερέστατον εἶνε ἐν τοῖς χωρίοις καὶ πρακτικῶς νὰ ἐφαρμόξῃ ἢ διδασκάλισσα, ἢ χωρική θὰ πεισθῇ εἰς τὸ σχολεῖον δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἀποτρέψῃ τὴν μαθητριά ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν οὐδὲ τῶν βαναυσωτάτων ἐτι, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ ἀσκήσῃ αὐτὴν περὶ ταύτας, νὰ προπονήσῃ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ἔρωτα πρὸς ταύτας.

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις εἶνε αἱ διδασκάλισσαι ἱκαναὶ νὰ ἀναλάβωσιν τὴν διδασκαλίαν τοιούτων πρακτικῶν μαθημάτων; Ἀναμφισβήτητον εἶνε εἰς τὰς πλείους τῶν σημερινῶν διδασκαλισσῶν ἐξεργάζονται μὲν μετὰ λεπτοτάτης τέχνης ποικίλα καλλιτεχνικὰ ἐργόχειρα, ἀλλὰ διὰ τὴν κοπὴν καὶ ραφήν καὶ τοῦ ἀπλουστάτου ἐνδυματος πολλὰς καταφεύγουσιν εἰς τὴν χωρικὴν γειτόνισσαν. Πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀδαεῖς εἶνε τῶν λοιπῶν πρακτικῶν ἐργῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διδαχθῶσιν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Ὡς περιορισθῶσιν αἱ ὥραι διατεθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἄς διατεθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν πρακτικῶν τούτων μαθημάτων ἀνατιθεμένων εἰς εἰδικούς διδασκάλους καὶ διδασκάλισσας. Μὴ πλανώμεθα: οὔτε πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις εἶνε σύμφωνος, οὔτε εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν

γανώσουν ἰδιαιτέραν ἀντιαλκοολικὴν διδασκαλίαν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ σχετικοῦ ἐλαττώματος λαβόντος ἐπίφοβον ἐπίτασιν.

Διὰ τοῦ μαθήματος λοιπὸν «Ἐθνικῆς διδασκαλίας» δεόν ἢ κόρη νὰ κατανοήσῃ τίνα τὰ καθήκοντά της ὡς Ἑλληνίδος, πῶς ἐκ τῆς εὐστόχου ἀνατροφῆς τῶν τέκνων της δύναται νὰ προέλθῃ γενεὰ μέλλουσα νὰ ἀναδείξῃ τὴν πατρίδα της κλπ. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων παρέχει ἀπειρίαν ἐξόχων γυναικείων κατορθωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς συλλεγόμενα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν τέλειον πρακτικὸν ἐγχειρίδιον τοιαύτης διδασκαλίας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ τέχνη δύναται νὰ υποβοηθήσῃ σπουδαίως. Ἀνάγκη δὴλ. νὰ ἀνατεθῇ εἰς διαπρεπεῖς καλλιτέχνους ἢ ἀπεικόνισις σκηνῶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐν αἷς πρωταγωνιστοῦν γυναῖκες. Αἱ εἰκόνες αὗται διαρκῶς προβαλλόμεναι πρὸ τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς παρεναγωγείοις, θὰ διαμορφώσουν καὶ θὰ ἀποκρυσταλλώσουν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν αἰσθήματα ἐθνικά.

Συμπέρασμα τῶν προηγουμένων πάντων εἶνε τὰ ἑξῆς :

1) Πρὶν ἢ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις σκεφθῇ περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν προγραμμάτων τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἀνάγκη νὰ προνοήσῃ περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν προγραμμάτων τῶν διδασκαλείων τῶν θηλέων. Καὶ κυριώτερα: κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην μεταρρυθμίσεις εἶνε ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν: α'.) Ἡ κατάργησις τοῦ μαθήματος τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἐκ τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ διδασκαλείου, β'.) Εἰσαγωγή τῶν ἀνω μνημονευθέντων πρακτικῶν μαθημάτων γ'.) Εἰσαγωγή τοῦ μαθήματος τῆς Ἐθνικῆς διδασκαλίας. Πρὸς τούτοις ἀνάγκη νὰ διαρρυθμισθῇ ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων οὕτως, ὥστε νὰ ἐκλείπῃ ἡ ἀτονία, ὁ ψιττακισμὸς καὶ τὸ ἀχρωμάτιστον αὐτῆς.

2) Μετὰ τὴν τοιαύτην διαρρύθμισιν τῶν διδασκαλείων ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν θηλέων τὰ ἑξῆς μαθήματα: α'. κοπτικὴ καὶ βραπτικὴ παντὸς εἶδους ἀσπρορρούχων καὶ παντὸς εἶδους ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων. Ἡ διδασκαλία τοῦ εἶδους τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων κανονιστέα ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ σχολεῖον.

β'. Εἰσαγωγή πλεκτικῆς φλανελλῶν κλπ.

γ'. Εἰσαγωγή πρακτικοῦ τινος μαθήματος ἀναλόγως τῆς κυριωτέρας ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

δ'.) Εἰσαγωγή μαθήματος «Ἐθνικὴ διδασκαλία».

ε'.) Ἐλάττωσις τῶν ὥρων ἄλλων μαθημάτων πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦ ἀναγκαίου πρὸς διδασκαλίαν χρόνου διὰ τὰ ἀνωτέρω.

Ἐν Καίρῳ 6 Νοεμβρίου 1903.

ΕΛΕΝΗ Γ. ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

ΠΕΡΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΙΔΑΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΤΟΥΣ ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ ΝΑ ΕΠΙΔΟΘΩΣΙΝ ΕΙΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ¹

Τὸ θέμα τοῦτο καθ' ἡμᾶς συνεπάγεται πρῶτον τὴν μεταρρύθμισιν τῆς βλῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δεύτερον μεταρρύθμισιν τῶν διδασκαλείων ἢ συμπλήρωσιν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου.

Ἡ μεταρρύθμισις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ εἶνε ἀναγκαία, διότι τὸ δημοτικὸν σχολεῖον πρέπει εἰς τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν τοῦ μετὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐξοδὸν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν τοῦ πολίτου βίον, νὰ δώσῃ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ ἐφόδια, ἅτινα θὰ καταστήσωσιν αὐτὸν οὐχὶ μόνον καλὸν τεχνίτην, δυνάμενον διὰ τῆς κατ' ἴδιαν μελέτης νὰ τελειοποιήσῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ προαγάγῃ καὶ τὴν τέχνην του, ἀλλὰ καὶ τέλειον πολίτην δυνάμενον νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ καὶ τὸ τῆς πολιτείας συμφέρον, τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἵνα τοιοῦτος καταστῇ ὁ τελειόφοιτος τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶνε ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ὄριμον πῶς ἡλικίαν, τοῦλάχιστον τὴν τῶν 13 ἐτῶν συμπληρωμένων, ἐὰν μὴ ἀπαιτήσωμεν τὴν τῶν 14, ὅπως ἐν τοῖς πλείστοις τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Ἑλβετίας. Ἀνάγκη ἄρα τὸ πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον νὰ εἶνε ἐπτατάξιον (ἢ ὀκτατάξιον) νὰ ὀρισθῇ δὲ τὸ ἐλάχιστον ὄριον ἡλικίας δι' ἐκάστην τάξιν ὡς βάσειως λαμβανομένου τοῦ βου ἔτους συμπληρωμένου διὰ τὴν ἐγγραφήν εἰς τὴν πρώτην τάξιν.

Δεύτερον εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνε σχεδὸν τελείως κάτοχος τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, ἵνα δύναται εὐχερῶς καὶ ἀπταίστως καὶ γραπτῶς καὶ προφορικῶς νὰ ἐκφράζηται ἐν αὐτῇ καὶ νὰ κατανοῇ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα καὶ γραφόμενα. Ἐπι δε ἀρκούντως κάτοχος μιᾶς ξένης γλώσσης (ὀριζομένης πρὸς τοῦτο τῆς ἀπλουστάτης καὶ μάλλον διαδεδομένης), οὕτως, ὥστε καὶ προφορικῶς νὰ δύναται πῶς νὰ συνεννοηθῇ ἐν αὐτῇ καὶ εὐχερῶς πῶς νὰ κατανοῇ συγγράμματα καὶ περιοδικὰ εἰδικὰ τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ. Διὰ τῆς ξένης

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ 1ον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

γλώσσης εὐρίσκεται τις ἐν ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τοῦ ξένου κόσμου, εὐρύνει τὸν ὄριζοντα τῶν σκέψεων καὶ γνώσεων αὐτοῦ καὶ ἐνδυναμοῦται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μητρικῇ γλώσσῃ διὰ τῆς διαρκοῦς πρὸς αὐτὴν παραβολῆς τῆς ξένης. Ἡ διδασκαλία τῆς ξένης γλώσσης δύναται νὰ ἀρχηται ἀπὸ τῆς Ε' τάξεως. Μόνον τοιαύτην γλωσσικὴν μόρφωσιν ἔχων τοῦ λοιποῦ ὁ παῖς ὁ μέλλων νὰ ἐπιδοθῇ εἰς βιομηχανικὰ ἐπαγγέλματα θὰ γείνη ὁ φιλόνομος πολίτης, πρὸς δὲ ὁ προσδευτικὸς καὶ ἐνεργητικὸς τεχνίτης καὶ οὐχὶ ὁ στάσιμος καὶ παθητικὸς τῆς σήμερον. Ἡ τοιαύτη γλωσσικὴ μόρφωσις θὰ δώσῃ πτερὰ εἰς τοὺς τεχνίτας καὶ εἰς τὰς βιοτικὰς τέχνας.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν γλωσσικὴν ὀφείλει νὰ εἶνε καὶ ἡ μόρφωσις αὐτοῦ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς, τῇ γεωγραφίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ, ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, διδομένης μεγάλης τῆς προσοχῆς εἰς τὴν πρακτικὴν γεωμετρίαν, ἣτις πλείστας τὰς ὑπερσίας θὰ παράσῃ τῷ μέλλοντι τεχνίτῃ.

Ἐν ταῖς δυσὶν ἀνωτάταις τάξεσιν ἀναγκαίαν νομίζομεν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς διδασκαλίας α'.) τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου (instruction morale et civique) β'.) τῆς ἀπλῆς καταστιχογραφίας καὶ γ'.) πρακτικῶν στοιχειωδεδεσμάτων γνώσεων τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου.

Καθ' ἑλκας τὰς ἐπτὰ (ἢ ὀκτὼ) τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀνάγκη νὰ καταβάλληται μεγίστη προσοχὴ περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἔχνογραφίας, διότι ἡ ἔχνογραφία οὐχὶ μόνον θὰ ἀσκήσῃ τὸν ὀφθαλμὸν, τὴν παρατηρητικότητά, τὴν χεῖρα τοῦ μαθητοῦ καὶ θὰ διδάξῃ αὐτὸν τὴν ὑπομονήν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν καθαριότητα, ἀλλὰ θὰ εἶνε καὶ ὁ πρῶτος πάντοτε βοήθος τοῦ τεχνίτου ἐν πάσῃ αὐτοῦ ἐργασίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα γενικὰ καὶ εἰς πάντας ἀναγκαῖα.

Ἡ δὲ τεχνικὴ προπαίδεσις, ἐπιτευχθήσεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς πάσας τὰς 7 (ἢ 8) τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τῆς διδασκαλίας τῶν χειρουργημάτων. Καὶ εἰς μὲν τὰς 3 κατωτάτας τάξεις εἰσακτέα ἢ διδασκαλία τῶν Φροβελιανῶν χειρουργημάτων, ἅτινα εἶνε καταλληλότετα, μετὰ τῆς ἔχνογραφίας, εἰς προπαρασκευὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὰ πραγματικὰ χειρουργήματα. Εἰς δὲ τὰς 4 (ἢ 5) ἀνωτάτας τάξεις εἰσακτέα ἢ διδασκαλία τῶν πραγματικῶν χειρουργημάτων, καὶ δὴ εἰς μὲν τὴν δ'. τάξιν ἢ τελειοτέρα ἐπεξεργασία τοῦ ναστοχάρτου (ἣτις θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν βιβλιοδετικὴν) καὶ αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ξύλου εἰς δὲ τὴν ε'. ἑναρξίς τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ πηλοῦ (πλαστικῆς), εἰς δὲ τὴν σ'. καὶ ζ'. (ἢ καὶ ἡ') ἢ τελεία ἐπεξεργασία τοῦ ξύλου (τορνευτικῆ, ξυλουργικῆ, λεπτοουργικῆ) καὶ τῶν μετάλλων.— Οἱ τῶν χειρουργημάτων διδασκαλίαι ἐν μὲν ταῖς πρῶταις 5 τάξεσι θὰ εἶνε δίωρος ἢ τρίωρος καθ' ἑδδομάδα, ἐν δὲ ταῖς δυ-

σὶν (ἢ τρισὶν) ἀνωτάταις τάξεσιν, ἐν αἷς ἡ διδασκαλία τῶν χειρουργημάτων θὰ λαμβάνῃ χαρακτηριστὰ σχεδὸν καθαρῶς ἐπαγγελματικόν, θὰ εἶνε τοῦλάχιστον δίωρος καθ' ἑκάστην, περιοριζομένων τῶν ὥρων τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων πλην τῶν γλωσσικῶν.

Ἐν ταῖς δυσὶν (ἢ τρισὶν) ἀνωτάταις τάξεσιν ἡ χειροτεχνικὴ διδασκαλία δύναται νὰ εἶνε ποικίλη, διδασκομένων ἀλλαχοῦ ἄλλων χειροτεχνιῶν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου (οἶον τῆς δενδροκομίας, τῆς ἀμπελοουργίας, τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, κλπ.).

Τὰς χειροτεχνίας θὰ διδάσκωσιν ἐν μὲν ταῖς ἀνωτάταις τάξεσιν αὐτοὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι, καταλλήλως πρὸς τοῦτο μορφούμενοι ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ἐν δὲ ταῖς δυσὶν (ἢ τρισὶν) ἀνωτάταις τάξεσιν εἰδικοὶ ἀρχιτεχνίται (contre-maitres) τελειόφοιτοι τῶν ἐπταταξίων (ἢ ὀκταταξίων) δημοτικῶν σχολείων ἐν εἰδικαῖς σχολαῖς μορφούμενοι.

Ὡσαύτως οἱ δημοδιδάσκαλοι θὰ διδάσκωσι καὶ τὴν ξένην γλώσσαν, εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐν τοῖς διδασκαλείοις μορφούμενοι.

Πρὸς τοῦτο καλὸν νομίζομεν οἱ δημοδιδάσκαλοι ἐν τοῖς διδασκαλείοις νὰ διακρίνωσιν εἰς δύο τάξεις, εἰς διδασκάλους ἔχοντας ὡς δευτέρον ἢ μᾶλλον εἰδικὸν κλάδον τὴν ξένην γλώσσαν καὶ εἰς διδασκάλους ἔχοντας ὡς εἰδικὸν κλάδον τὰς χειροτεχνίας. Οὕτω δὲ δύο μόνον διδάσκαλοι, εἰς ἑξ ἑκατέρου κλάδου, δύναται νὰ διδάσκωσιν ἑκατὰ τὰ μαθήματα πλήρους ἐπταταξίου (ἢ ὀκταταξίου) δημοτικοῦ σχολείου, οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν θὰ εἶνε μικρὸς· ἐν μικροῖς δὲ χωρίοις δύναται νὰ ἰδρύνωται κατώτερα δημοτικὰ σχολεῖα ἔχοντα τὰς 4 πρῶτας τάξεις ὑπὸ ἑνα διδάσκαλον τοῦ κλάδου τῶν χειροτεχνιῶν.

Ἴδου διὰ τί εἶπομεν, ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα συνεπάγεται τὴν μεταρρυθμίσιν τῶν διδασκαλείων ἢ τὴν συμπλήρωσιν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου. Διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ ἑδρῶν τῶν νέων γλωσσῶν καὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς ἢ ἐν πανεπιστημίῳ ἑδρῶν τῶν νέων γλωσσῶν καὶ τῆς νέας ἐλληνικῆς ἢ ἐν πανεπιστημίῳ ἑδρῶν τῆς νέας φιλολογίας, θὰ εἶνε δυνατόν νὰ προπαρασκευάσῃται οἱ διδάσκαλοι τῶν 3 (ἢ 4) ἀνωτάτων τάξεων τῶν πλήρων δημοτικῶν σχολείων, οἵτινες εἰδικὸν κλάδον θὰ ἔχωσι τὴν ξένην γλώσσαν, τῶν διδασκάλων τῶν χειροτεχνιῶν καὶ τῶν 4 κατωτέρων τάξεων μορφούμενων ἐν τοῖς νῦν διδασκαλείοις ὀλίγον τι μεταρρυθμιζομένοις. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ὠφελιμώτερον. Ἄλλ' ἐὰν προτιμηθῇ οἱ διδάσκαλοι ἀμφοτέρων τῶν κλάδων νὰ καταρτιζώσιν ἐν τοῖς διδασκαλείοις, τότε ἀνάγκη ριζικωτέρας μεταρρυθμίσεως. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῶν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη·

α'.) Τὰ διδασκαλεῖα νὰ εἶνε οἰκοτροφεῖα, ἵνα οἱ μαθηταὶ καλλίτερον μελετῶσιν ἔχοντες ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ διδασκαλείου ἀφθονα τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ἵνα οἱ μαθηταὶ αὐτῶν συντρώγοντες καὶ συναναστρεφόμενοι μετὰ τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις δικαιομένων καθηγητῶν (ἢ τινῶν τού-

λάχιστον αὐτῶν) μορφώνονται καὶ κατὰ τὸ ἦθος καὶ κατὰ τὴν συμπεριφοράν. Πρὸς τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον ἐν ταῖς διδασκαλείαις ἀπαξ τοῦ μηνὸς ἢ τοὐλάχιστον κατὰ διμηνίαν νὰ γίνονται συναναστροφαι προσκαλουμένων εἰς αὐτὰς τῶν οἰκογενειῶν τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν διαφόρων δημοσίων ὑπαλλήλων.

β'.) τὰ διδασκαλεῖα νὰ εἶνε πολλὰ, ἵνα μὴ ἡ πληθὺς τῶν μαθητῶν παρακωλύῃ τὴν ἀποτελεσματικὴν διδασκαλίαν καὶ μάλιστα τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις αὐτῶν.

γ'.) Νὰ ἰδρυθῶσιν ἐν τῇ ἐξοχῇ, οὐχὶ ὅμως καὶ μακρὰν τῶν πόλεων, ἵνα ἀφ' ἐνὸς ὑπάρχη ἀφθονος ὁ χῶρος πρὸς ἐγκατάστασιν μάλιστα πάντων τῶν ἀναγκαιούτων εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν χειροτεχνιῶν καὶ τὰς ἐλευθέρας ἀσκήσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐπιτυγχάνονται εὐκόλως τὰ ἐν τῇ ἐδαφίῳ α'. ἀναγραφόμενα.

Διὰ τῶν ὀψω μεμορφωμένων διδασκάλων θὰ λυθῇ καθ' ἡμᾶς καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ συζήτησιν θέμα τοῦ ἡμετέρου συνεδρίου «Περὶ τῆς εὐρυτέρας διαδόσεως τῆς στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῶν ὑπερβάντων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον». Διότι οὗτοι κατ' ἀπομίμησιν τῶν παρ' ἄλλοις θὰ ἰδρῶσιν καὶ παρ' ἡμῖν Συλλόγους τῶν πρῶτῶν μαθητῶν καὶ τὴν μετὰ τὸ σχολεῖον ἐκπαίδευσιν (instruction postscolaire), δι' ὧν θὰ γείνωσιν οἱ εἰσηγηταὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ προσδευτικοῦ ἔργου εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, αὐτὸ τοῦτο οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες αὐτῶν, οἱ σύμβουλοι τῶν χωρικῶν ἐν παντί καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἐπαγγέλματι αὐτῶν.

Ἄλλ' ἵνα τοιοῦτοι ὦσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι, πρέπει ἡ πολιτεία νὰ προσπαθήσῃ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τοὺς εὐγενεστάτους καὶ εὐφροεστάτους καὶ ἰκανωτάτους καὶ δραστηριωτάτους τῶν νέων· θὰ κατορθώσῃ δὲ τοῦτο, ἐὰν κατὰ μίμησιν τῶν παρ' ἄλλοις καταστήσῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὴν θέσιν αὐτῶν ζηλευτὴν διὰ τῆς ἀξιόσεως τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς συντάξεως καὶ διὰ τῆς ἀπονομῆς αὐταῖς τιμῶν ἀνταξίων τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσιῶν αὐτῶν.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1903.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Διευθυντὴς τῶν Σχολείων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΓΩΓΗ¹

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΕΚ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΙΩ. Ε. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ β. φ.

Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου

Ἄν, προαγομένου ἑσπόμεραι τοῦ πολιτισμοῦ, ἐπιζητηταὶ πανταχοῦ τῆς ὑψηλῆς εἴτε ἢ διαρρῦθμισις ἐν γένει τῆς ἐκπαιδεύσεως εἴτε ἢ βελτίωσις τῶν τρόπων καὶ μεθόδων καὶ τῶν μέσων τῆς διδασκαλίας, εὐλογώτατον εἶνε νὰ ἐπιδιώκηται τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἐν πάσῃ μάλιστα τῇ Ἀνατολῇ. Διότι πάντες βλέπομεν ὅτι τὰ μάλλον εἰς λόγον εὐδαιμονίας, ἰσχύος καὶ πολιτισμοῦ εὐδοκιμοῦντα ἔθνη, ταῦτα ἀσκούντα ἢ εἰσάγοντα τὰς ἀρίστας μεθόδους ἔχουσι καὶ τὴν ἀρίστα συγκροτημένην ἐκπαίδευσιν, μάλιστα δὲ τὴν δημοτικὴν καθ' ἑλίου. Παράδειγμα αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι, ἢ Ἰαπωνία, αὐταὶ αἱ δημοκρατίαι τοῦ Τράνσβαλ, περὶ ὧν, καίπερ ἐν μεγίσταις πολιτικαῖς καὶ πολεμικαῖς ἀνωμαλίαις εὐρισκομένων, εὐφημος μνεία ἐγένετο ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ τμήματι τῆς Παγκοσμίου Ἐκθέσεως τῷ 1900 ἐν Παρισίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοῦ οἴκου μορφώσεως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ τῆς ἑλλης κοινωνίας ἔθνος τινός, ἐπάναγκες εἶνε πρὸς τὸν σπουδαιότατον παράγοντα καὶ συντελεστήν τῆς τοῦ οἴκου μορφώσεως, τὴν γυναῖκα, πρῶτιστα καὶ μάλιστα νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ ἡμῶν.

Ὁ σπουδαιότατος τῶν λόγων δι' οὗς ὑπαγορεύεται παρ' ἡμῖν ἡ μεταρρῦθμισις τῆς παιδεύσεως ἐν ταῖς παρθεναγωγείοις ὁ ἐξῆς: ὅτι τὸ Παρθεναγωγεῖον πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος μέχρι τῆς ἀνωτάτης, τείνει εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ ἀγαθὰς γυναῖκας ἐν γένει καὶ μητέρας ἰδίᾳ, ἅμα δὲ ἰκανὰς διδασκαλίσσας. Διπλοῦν λοιπὸν ἐπιδιώκει σκοπὸν, ἀλλ' οὐδετέρου καλῶς ἐπιτυγχάνει. Ὡς δὲ παρατηροῦσιν οἱ δυνάμενοι νὰ ἴδωσιν, ὁ δεῦτερος σκοπός, ἀστοχῶν καὶ αὐτὸς καταστρέφει τῶν πρῶτων. Καὶ ταῦτα διότι ζητοῦμεν νὰ πράξωμεν ἐναντία πρὸς τὴν καθιερωμένην τάξιν καὶ τὴν δεδοκιμασμένην πείραν τοῦ κόσμου ἑλλου.

Διότι, ὡς νομίζομεν, δὲν κατορθώθη παρ' ἡμῖν νὰ κατανοηθῇ τὸ θεμελιώδες τοῦτο, ὅπερ κατενόηθη πανταχοῦ: ὅτι ἡ διδασκαλικὴ μόρ-

1. Ὑπεδλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ ἰον Ἑλλῆν. Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

στημονικῶν, ἀλλὰ βελτιοῦντες σημαντικῶς τὴν διδασκαλίαν καὶ καρδαίοντες κατὰ ποῖον καὶ τὴν κατὰ ποσὸν καὶ πλάτος ἀπώλειαν. Ἀπαραίτητον παράρτημα παντός διδασκαλείου εἶνε ὡς οἶον τε πλήρης πρότυπος σχολῆ. Πρὸς πληρεστέραν δὲ μόρφωσιν τῶν ὑποψηφίων τὸ πρόγραμμα περιλαμβάνει ἐκδρομὰς καὶ ταξείδια διδακτικὰ, προπαρασκευαζόμενα ἐν τῇ σχολῇ, τὸ μὲν ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικὴν, ἐπιστημονικὴν, ἱστορικὴν, καὶ ψυχολογικὴν, τὸ δὲ ὑπὸ ἔποψιν φυσικὴν καὶ ὕλικὴν. Ἔνα δὲ συντελεσθῆ ἀπερισπάστως κατὰ τὸ τέλος ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις ὀρίζονται αἱ πρῶται ἐξετάσεις εἰς τὰ θεωρητικὰ μαθήματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ προτελευταίου ἔτους. Πρὸς ταῦτα τίνα σύγκρισιν δύνανται νὰ ὑποστώσι τὰ ἡμέτερα διδασκαλεῖα τῶν θηλέων, τὰ ἐκ τῶν καρπῶν, οὗς φέρουσι, γνωστὰ ἡμῖν, τὰ τριτάξια τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐτι μᾶλλον τὰ ἐν Σμύρνῃ μονοτάξια;

Κατὰ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν διδασκαλείοις τῶν θηλέων τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ τελευταῖον πρόγραμμα τῆς 22 Αὐγούστου 1902 θὰ ἡδύνατο γενικώτερον νὰ διαρρυθμισθῆ ὡς ἔξης:

Ἰερά. Δὲν θὰ μεταβάλλοντο ἴσως.

Ἑλληνικά. Ἐκ τῶν ἀρχαίων θὰ ἀφηροῦντο οἱ πολιτικοὶ καὶ δικαιοτικοὶ λόγοι τῶν ῥητόρων, ὡς καὶ δημηγορίαι τοῦ Θουκυδίδου, ὡς ὕλη, πρὸς ἣν δὲν φέρεται: εὐχαρίστως τὸ γυναικεῖον πνεῦμα, οὐδὲ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ προσηκόντως ἐξεγείρουσα. Ἐπίσης θὰ παρελείπετο ὁ Αἰσχύλος. Ἀλλὰ θὰ προσετίθεντο ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, ἀμεσώτερον ἢ ἑμμεσώτερον παιδαγωγικῶς μορφοῦντα, ἐκ τῶν Ἡθικῶν τοῦ Πλουτάρχου, οἱ καταλλήλοισι ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, καὶ τίνα ἐκ τῆς Πολιτείας, ἐκ τῶν λυρικῶν, ἀφθονωτέρα Ὀδύσεια, ἐκλογὴ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐκλογὴ ἐξ ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων. Ἀλλὰ θὰ προσετίθετο εἰς πάσας τὰς τάξεις δις ἢ τρίς τῆς ἐβδομάδος τοῦλάχιστον ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ, γενομένης καλῆς ἐκλογῆς ἀποσπασμάτων καταλλήλων ἢ καὶ ὅλων ἔργων πεζῶν καὶ ποιητικῶν, πρωτοτύπων μάλιστα, ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταφράσεως, τῶν δοκιμωτάτων ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τῶν κειμένων τούτων, ἀρχαίων καὶ νέων, ἀναγνωστικῶν, ἐρμηνευσμένων ἢ ἐν περιλήψει ἐκτεθειμένων, θὰ ἐξήρето τὸ κάλλος τῆς γλώσσης, τὸ βάθος τῶν νοημάτων, ἡ γραφικότης τῆς παραστάσεως, αἱ ποικιλίαι τοῦ λόγου καλλοναὶ καὶ ιδιότητες, οὕτω δὲ οὐ μόνον ἡ διάνοια τῆς μελλούσης διδασκαλίας ἐπιτηδεῖται θὰ ἐμορφοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ καλαισθησία θὰ ἐξυψοῦτο καὶ ἡ γλωσσικὴ δύναμις θὰ προήγετο. Λαμβανομένης ἀφορμῆς ἐξ ἐκάστου συγγραφέως νὰ διδαχθῶσι τὰ πρέποντα καὶ ἀναγκαζοῦντα περὶ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκάστοτε εἶδους τοῦ λόγου, ἐν ᾧ ἔγραψε, θὰ κατηργεῖτο ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματολογίας ὡς ἰδιαιτέρου μαθήματος ἐπ' ὀφελείᾳ ἄλλων μαθημάτων. Ἀντὶ νὰ ἐπιφορτισθῆ ἡ μνήμη

διὰ νέων ὀνομάτων, γεγονότων, χρονολογιῶν, θὰ ἐπλουτίζετο διὰ περισσότερων ἰδεῶν, καὶ ἀντὶ νὰ μάθῃ ἢ μέλλουσα διδασκάλισσα ὀνόματα συγγραφέων καὶ συγγραμμάτων, ἀ οὐδέποτε ἴσως θὰ ἴδῃ, θὰ ἡδύνατο ν' ἀναγνώσῃ πλείονα ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ νὰ ἡδύνατο ἀσφαλέςτερον κριτήριον πρὸς ἐκλογὴν μὲν τῶν δοκίμων, ἄτινα νὰ προσάγῃ, ἔπειτα ταῖς μαθητρίαις, ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἀδοκίμων καὶ ἀποβλήτων. Ἄλλως δὲ καὶ ἂν ἐμελλε νὰ ὑπάρχῃ ὡς ἴδιον μάθημα ἡ γραμματολογία, δὲν βλέπομεν διατὶ μόνοι οἱ κλασικοὶ χρόνοι νὰ διδάσκωνται, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐν τοῖς κυριωτάτοις, μάλιστα δὲ καὶ πρὸ πάντων οἱ νέοι καὶ νεώτατοι, ἵνα γνωσθῆ διὰ τίνων περιπετειῶν διήλθεν ἡ ἑλλ. γλώσσα, ἕως νὰ φθάσῃ εἰς ὃ σημεῖον σήμερον εὐρίσκεται, καὶ ἀσφαλέςτερον προεικάζομεν ποῦ δεῖν νὰ τεῖνῃ.

Διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἑλλ. συγγραφέων θὰ ἡδύνατο νὰ ἀκηθῆται καὶ ἄμεσος παιδαγωγικὴ ἐπενέργεια ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐνδομύχου πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου. Οὐ μόνον τὸν πνευματικὸν αὐτῆς ὀρίζοντα πρέπει ἡ μαθητεύουσα διδασκάλισσα νὰ αἰσθάνηται ἀνευρονόμενον δι' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠθικὸν κόσμον αὐτῆς καὶ τὸ συναίσθημα προδιεαζόμενα διὰ τῶν αἰσθημάτων τῶν ὑφίστων καὶ τῶν ἰσχυροτάτων δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, αἵτινες αὐτῇ νῦν τὸ πρῶτον ἀποκαλύπτονται. Ἡ δὲ ἠθοποιὸς δύναμις τῶν ἑλλ. γραμμάτων οὕτω πρέπει νὰ γίνηται αἰσθητὴ διὰ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν μερῶν καὶ τῆς διδασκαλίας, ὥστε ἕκαστον κλασικὸν ἀνάγνωσμα νὰ μορφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας, ὥστε ἕκαστον κλασικὸν ἀνάγνωσμα νὰ μορφῶν τὸ ἠθικὸν τῆς μαθητρίαις ἰδεῶδες, νὰ ἐνσταλάξῃ τὴν συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτῆς προαγωγῆς, οὕτω δὲ καὶ ἑαυτῇ νὰ φαίνηται: σεβαστοτέρα καὶ ἀγαθότερα καὶ εἰς χαλεπώτερα, ἀλλὰ βελτίονα, προθυμότερα.

Ἡ ἱστορία τῆς τέχνης θὰ συνεπληροῦτο διὰ τῆς προσθήκης τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὥστε ἡ διδασκαλὸς οὐ μόνον ἀρχαῖόν τι ἔργον ὅπωςδήποτε νὰ κατανοῇ, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ γνῶσιν τίνα καὶ τῆς σημερινῆς τέχνης. Τὸ μάθημα θὰ ἐγίνετο ὀφελιμώτερον διὰ τῆς προαγωγῆς ἐκάστοτε τῶν ὀνομαστοτάτων ἔργων τῶν διασημῶν καλλιτεχνῶν. Ὦν πίνακας ἀναπαραστατικῶς δεόν νὰ κέκτηται πᾶν μαθητὴς. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας μυθολογίας θὰ ἐκρίνετο ἀναγκαῖον συμπλήρωμα οὐ μόνον τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς σπουδῆς τῶν κλασικῶν συγγραφέων, ἀρχαίων μάλιστα, ἀλλὰ καὶ νεωτέρων οὐχὶ σπανίως.

Γαλλικά. Ἄν καὶ νομίζομεν ὅτι ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῶν ξένων γλωσσῶν θὰ ἀπασχολήσῃ ἀφεύκτως ἐν ἐκ τῶν μελλόντων συντόμως δρῶν, ὅμως νῦν ἀρκούμεθα λέγοντες ὅτι δεόν νὰ ἐξευρεθῆ συντόμως τρόπος ἀμέσου βελτιώσεως τῆς ἀφορήτου καταστάσεως ἐν τῇ σπουδῇ

της Γαλλικής· διότι (φοβερόν εἶπεν!) καὶ μετὰ ἑπταετῆ διδασκαλίαν ἐπὶ 3 4 ὥρας καθ' ἑβδομάδα οὐδεμίαν οὐδέποτε ἐξωτερικὴν ἀπόφοιτον διδασκαλείου ἐγνωρίσαμεν, οὐχὶ δυναμένην νὰ συνάψῃ δύο λέξεις εἰς φράσιν καταληπτῆν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναγνώσῃ κἂν ἀνεκτῶς, ἂν μὴ ἐπαιδεύθῃ κατ' ἰδίαν· ἐξαίρεσιν ἐν τούτῳ θὰ ἔκαμνεν ἴσως τοιαύτη ἀπόφοιτος τοῦ Ὀμηρείου, πιθανόν δὲ καὶ τοῦ Ζαππείου. Ἄλλ' ἐκεῖ τί γίνεται καὶ ὡς πρὸ τούτου καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δὲν ἔτυχε νὰ μάθωμεν ἀσφαλῶς. Ἐὰν μέλλῃ νὰ ἐξακολουθῇ οὕτως ἔχον τὸ πρᾶγμα προτιμότερα καὶ πολλῶν λυσιτελεστέρα θὰ ἦτο ἢ παντελῆς κατάργησις μαθήματος ἕως ἀγόνου. Καὶ ὅμως ἡ γνώσις τοῦλάχιστον μιᾶς ξένης γλώσσης οὐ μόνον εἰς ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας θὰ συνετέλει, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐχρησίμευεν ὡς σπουδαῖον ἐφόδιον προαγωγῆς ἐν τῇ ἐπαγγέλματι διὰ τὴν πτωχείαν καὶ ἐνίοτε καὶ παντελῆ ἔλλειψιν εἰδικῶν παιδαγωγικῶν βιβλίων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ.

Ἱστορία. Τοῦ μαθήματος τούτου τὸ γενικὸν μέρος θὰ ἐδιδάσκετο συντόμως καὶ ἐν τοῖς κεφαλαιωδεστάτοις, καθ' ὅσον μάλιστα ταῦτα συσχετίζονται πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν· ἦττων προσοχὴ λοιπὸν θὰ ἐδίδετο εἰς τὰ γεγονότα, τὰς δυναστείας, τὰς συστάσεις καὶ καταλύσεις κρατῶν, μείζων δὲ εἰς τὰ ἦθη τὰς δοξασίας, τὰς εὐκλείεις πράξεις καὶ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἔχουσιν ὡς συντελεσταὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ τὰ λοιπὰ ἔθνη, ἀρχαῖα καὶ νεώτερα, πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ. Καὶ ἡ ἐθνικὴ ἱστορία, συνεχῆς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀπηρτισμένη, δὲν θὰ εἶνε ξηρὰ ἀπαρίθμησις ὀνομάτων πολιτειῶν, τυράννων, βασιλέων ἀρχόντων, ἡρώων καὶ στρατηγῶν, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ γενικῇ μέρει ἀναπαράστασις ζωηρὰ τοῦ ἐθνικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ καὶ πρακτικοῦ βίου καὶ τῶν ποικίλων αὐτοῦ περιπετειῶν, ἰδίᾳ δ' ἐξαίρεσις τῶν ἡρώϊκων τοῦ ἔθνους κατορθωμάτων, τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κακῶν αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐξάγῃται ὡφέλιμα ἠθικὰ διδάγματα, ἃ ἡ διδάσκαλος θὰ μεταδώσῃ εἰς τὰς ἑαυτῆς μαθητρίαις ἢ καὶ μαθηταῖς. Ἄλλ' εἰς μαθητεύουσαν διδάσκαλον πρέπει νὰ ὑποδειχθῇ ὅτι τὰ μεγάλα κατορθώματα ὀφείλονται οὐχὶ εἰς ἓνα τινὰ ἄνδρα ἀποκλειστικῶς, ὅσον καὶ ἂν εἶνε οὗτος ἕξοχος, ἀλλ' εἰς τὸ ἔθνος ἐν συνόλῳ, οὕτω δὲ ἐπιτηδείως νὰ καλλιεργηθῇ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ὅπερ θὰ ἀναπτυχθῇ ὕστερον ὑπ' αὐτῆς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδός. Πεφροντισμένως θὰ συλλέγεται ἐκάστοτε τὸ παράδειγμα τῆς Ἑλληνίδος, ἐθνικῆς ἢ χριστιανικῆς μητρὸς, ἀδελφῆς ἢ συζύγου, ἣτις διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως συνέτεινεν εἰς δόξαν καὶ εὐημερίαν τῆς πατρίδος. Τὸ μάθημα θὰ ὑπεβοηθεῖτο σπουδαίως διὰ τῆς προσαγωγῆς ἱστορικῶν χαρτῶν, ἱστορικῶν πινάκων, περιεχόντων εἰκόνας ἐπιφανῶν προσώπων, μνημείων ἀντικειμένων κλπ. παραστάσεων τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

Μαθηματικά. Εἰς ταῦτα θὰ ἡμῃν ἦττων φαιδῶδες παρέχων στοι-

χεῖα θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἀλγέβρας μετ' ἐφαρμογῶν ἐπὶ προβλημάτων ἀριθμητικῶν καὶ γεωμετρικῶν, γνῶσιν τῆς ἀριθμητικῆς προόδου, συνθέτου τόκου καὶ χρεωλυσίου, εὐρυτέραν γνῶσιν τῶν ξένων μετρικῶν καὶ νομισματικῶν συστημάτων ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἐν χρῆσει. Στοιχεῖα καταστιχογραφίας.

Τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας (Φυσικὴ πειραματικὴ, Ζωολογία, Βοτανικὴ, Χημεία καὶ στοιχεῖα Γεωλογίας καὶ Ὀρυκτολογίας) θὰ ἐδίδασκον οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτὰς, ἀλλ' εὐρύτερον καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἑγίειαν καὶ τὴν Γεωπονίαν, οὕτω δὲ θὰ ἐκερδαίνετο καὶ χρόνος τις, ἐκτὸς ἂν ἐφαίνετο καλλίτερον νὰ προστεθῶσι τὰ δύο τελευταῖα ὡς ἰδιαίτερα μαθήματα. Ἀλλὰ τὴν βοτανικὴν θὰ μετέδιδον ὡς πρακτικώτερον, τὸ πλεῖστον ἐν τῇ σχολικῇ κήρῳ, ἐπὶ δένδρων καὶ φυτῶν, θὰ ἦτο δὲ οὐχ ἦττον καὶ ἀνθοκομία τις. Ἀπαραίτητα προσαρτήματα τοῦ διδασκαλείου θὰ ἦσαν ἐργαστήριον φυσικῆς, μετὰ τῶν ἀναγκασιότατων ὀργάνων, ὅμοιον χημείας, φυσικοῖστορικῆς συλλογαί, καὶ κήπος σχολικὸς πρὸς ἐμπράγματον ἐφαρμογὴν τῶν κυριωτάτων ἔργων τῆς καλλιεργείας.

Ἡ Γεωγραφία θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ τρία πρῶτα ἔτη τοῦ διδασκαλείου, νὰ θεωρῆται δέ, ὡς καὶ γίνεται ἀλλαχοῦ, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν μορφωτικὸν μάθημα, ὡς ὁ συγκεντρωτικὸς πυρὴν τῆς διδασκαλίας, περὶ ὃν συνυφαίνεται πᾶσα διδασκόμενα ὕλη οὐ μόνον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ διδασκαλείου. Παρατήρησις λοιπὸν καὶ ὀρθὴ κρίσις, καθορισμὸς τῶν αἰτιῶδων σχέσεων, μελέτη τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως ἀνθρώπου καὶ ἐδάφους θὰ εἶνε οἱ κύριοι παράγοντες, δι' ὧν ὁ παιδαγωγὸς θὰ συλλάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ὅρων τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὰ φυσικὰ στοιχεῖα ἐκάστης χώρας. Θὰ πραγματεύεται λοιπὸν εἰδικῶς καὶ κατὰ βᾶθος περὶ τοῦ κλίματος, τῶν φυτῶν, τῶν ζώων, τῶν ὀρυκτῶν, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου, τῶν ὁδῶν τῆς συγκοινωνίας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐκάστης χώρας. Ἡ φυσικὴ γεωγραφία θὰ ἐχρησίμευε τῇ διδασκαλίᾳ ὡς σύνδεσμος τῶν ἐκ τῶν λοιπῶν μαθημάτων ποικίλων διδαγμάτων καὶ σταθερὰ κρηπίς τῶν γενικῶν γνώσεων αὐτῆς, τῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν οἰκούντων αὐτόν.

Διὰ τῶν προηγηθέντων μαθημάτων θὰ συντελεῖτο ἡ γενικὴ μορφωσις τῆς παιδευομένης διδασκαλίσεως· ἀλλὰ τὸ διδασκαλεῖον, ὡς ἐπαγγελματικὴ σχολή, δεόν νὰ παρασκευάσῃ αὐτὴν δι' εἰδικῆς, ἐπαγγελματικῆς ἀγωγῆς, ἱκανὴν ν' ἀναλάβῃ ἄνευ δισταγμῶν καὶ ἀμφιβολιῶν τὴν διοικησιν σχολικῆς τάξεως, τοῦτο δὲ θὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς προσλήψεως γνώσεων θεμελιωδῶν, δεσποζουσῶν πάσης ἄλλης μαθήσεως καὶ συνενουσῶν αὐτὰς καὶ καθοδηγουσῶν πρὸς κοινὸν σκοπόν. Τὰ μαθήματα ταῦτα εἶνε τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ, βάσις δ' αὐτῶν

ἢ ψυχολογία. Αὕτη, ἀποκαλύπτουσα εἰς ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα, ἀποδεικνύει ἀληθῆ φιλόσοφον τὸν παιδαγωγόν, μετ' ἐπιγνώσεως διευθύνοντα πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν, μηδὲν δὲ καταλείποντα εἰς τὴν τύχην. Ὅθεν ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν καὶ τῶν νέων πρέπει νὰ θεωρῆται ἐν τῇ διδασκαλίῳ ὡς ἱερά ἀποστολὴ ἀπηλλαγμένη πάσης ὕψους ὑπερολογισμοῦ καὶ συμφεροντολογίας. Μόνη δὲ ἡ φιλοσοφία τῆς παιδαγωγίας δύναται νὰ γεννήσῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ παντὸς διδασκάλου. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη διανοίγουσα εἰς τὴν διάνοιαν εὐρυτάτους ὁρίζοντας καὶ θελκτικωτάτας ἀπόψεις, γεννᾷ τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τοῦ φιλοσόφως εἰδέναι, παρέχει τὴν αὐτογνωσίαν καὶ ὑπάγει εἰς τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τοῦ λόγου πᾶσαν ἐπιχείρησιν. Πᾶσα ἡ διδακτικὴ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ἡ διοικητικὴ ἐνέργεια τοῦ διδασκάλου ἔχει θεμελιώδη τινὰ ψυχολογικὴν ἀρχήν. Ὅθεν καὶ δικαίῳ τῇ λόγῳ τὸ μάθημα τοῦτο θεωρεῖται ἐν ταῖς πλείστοις τῶν διδασκαλείων ἢ κορῶν τῶν λοιπῶν. Ἐφαρμοζόμενον δὲ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ὑποδεικνύει τοὺς ἐφαρμοστέους κανόνες ἐν τῇ φυσικῇ, ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ ἀγωγῇ τοῦ παιδός. Οἱ αὐτοὶ οὗτοι κανόνες ἰσχύουσι καὶ ἐν τῇ διδακτικῇ, τῇ τε γενικῇ καὶ τῇ εἰδικῇ. Ἡ δὲ ἱστορία τῆς παιδαγωγίας καὶ τῶν κυριωτάτων παιδαγωγικῶν συστημάτων, ὡς καὶ ἡ σπουδὴ τῶν σχολικῶν νόμων, κανονισμῶν καὶ διατάξεων, θὰ συμπληρώσῃ τὴν θεωρητικὴν παιδείαν.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους θὰ ἀξηγηθῶσιν αἱ ὕραι τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων τοῦ ἐν ἰσχύι προγράμματος καὶ εἰς ταῦτα θὰ δοθῇ ὡς μείζων σημασία καὶ προσοχή.

Ὡς τῶν ὧν οὐκ ἄνευ παράρτημα τοῦ διδασκαλείου θὰ εἶνε πρότυπον σχολεῖον ὡς πληρέστερον, ἐπιτρέπον νὰ ἐφαρμόζονται οἱ διάφοροι τύποι σχολικῆς παιδείας, οὗς παρεδέχθη ἡ σχολικὴ νομοθεσία τοῦ κράτους. Ἐνταῦθα θὰ ἀσκῶνται μάλιστα αἱ τοῦ τετάρτου ἔτους μαθήτριαι θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, αἵτινες ὑποστάσι: ἤδη τὴν εἰς τὰ γενικὰ καὶ θεωρητικὰ μαθήματα δοκιμασίαν προπαρασκευάζονται εἰς τὰς τελικὰς ἐξετάσεις.

Ἄλλ' ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τῆς παιδευομένης θὰ ἐγίνετο ἀριωτέρα διὰ τῆς καθιέρωσεως ἐνὸς ἀπογεύματος ἐκάστης ἑβδομάδος, ἐνίοτε δὲ καὶ τινος ἑορτῆς, εἰς ἐπισκέψεις ἀρχαίων καὶ νέων μνημείων, καταστημάτων δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν κοινῆς ὠφελείας, εἰς περιπάτους καὶ ἐκδρομὰς, τέλος καὶ εἰς ταξίδια οὐ μόνον ψυχαγωγίας, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ ἕνεκεν. Οὐ μόνον ἡ περιγραφή τῶν γενομένων καὶ παρατηρηθέντων ἐν εἰδει ἐκθέσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ παρατήρησις καὶ μελέτη τοῦ βίου τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων, ἢ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τοὺς διδάσκοντας αὐτὰς σχέσεις, αὐτῇ ἢ ὕλικῇ παρασκευῇ τῶν ἐκδρομῶν ἀσκοῦσι τὰς μαθητευόμενας, τὸν χαρακτηῖρα, τὰς ἰδι-

ότητας καὶ πρακτικὰς δεξιότητας αὐτῶν κάλλιον φανεροῦσιν, τὸ δὲ ὅλον καθιστῶσιν αὐτὰς οἰκειότερας πρὸς τὴν φύσιν.

Μετὰ πάντα ταῦτα πρὸς πλείονα ἐγγύησιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας αἱ διδασκαλίαι διοριζόμεναι ἐπὶ δοκιμασίᾳ ἐπὶ 2-3 ἔτη θὰ ὑφίστανται νέας πρακτικὰς ἀπλῶς ἐξετάσεις καὶ ἐπαγγελματικὰς, ἀναφερομένας εἰς τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μεταφερομένης εἰς τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους χειρίσεως τῶν μαθητριῶν τάξεως τινος συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως τοῦ παιδός, τὰς ἀνάγκας, τὰς κλίσεις καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Μεθ' ὧ θὰ παραδίδεται τὸ πτυχίον καὶ μόνιμος θέσις εἰς τὴν διδασκαλίαν.

Θὰ ἐνίσχουν καὶ θὰ καθίστων ὅσον τὸ δυνατόν τελειότεραν τὴν τεχνικὴν καὶ πρακτικὴν παιδείαν. Θὰ ἐγύμναζον μάλιστα τὰς μαθητεούσας εἰς τὴν μουσικὴν καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ὡς δυνατόν ἀριωτέρον. Ἄλλὰ θὰ τὰς ἀπήλλασον τῆς Μαγειρικῆς, Ζαχαροπλαστικῆς, Καλλιστευτικῆς καὶ εἴ τι ἄλλο ὅμοιον περιέχει τὸ νέον πρόγραμμα.

Ἐποτυπώσαντες ἐν συντόμῳ τὸ πρόγραμμα τετρατάξιου διδασκαλείου καὶ ὑποδηλώσαντες γενικὰς ἀρχάς, αἵτινες δεόν νὰ διαπνέωσιν αὐτό, δὲν θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ πράξωμεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν ἀστικὴν σχολὴν παιδευτήριον γενικῆς μορφώσεως τῶν κορῶν τῶν διαφόρων τάξεων τῆς κοινωνίας. Διότι ἔχοντες ἐκ τελείων διδασκαλείων τελεῖας διδασκαλίαι, ὡς προσφορώτατα ὄργανα ἀγωγῆς καὶ παιδείας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ κατάλληλον πρόγραμμα πρὸς τὴν μορφωσὴν τοῦ ὅλου ἔθνους. Ἄλλως ὡς πρὸς μὲν τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἰσχύουσι οἱ αὐτοὶ κανόνες ἐν πάσῃ σχολῇ, ἐκ δὲ τοῦ διδασκαλικοῦ προγράμματος παραλείποντες μὲν ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν εἰδικήν, τὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν, μάλιστα ἐν τῇ θεωρητικῇ διδασκαλίᾳ, προσλαμβάνοντες δ' ὅτι ἀναγκαῖον εἶνε τελειότερον νὰ γνωρίζῃ ἐν τῇ πρακτικῇ βίῳ, ἐν τῇ διοικήσει τοῦ οἴκου, τῇ ἀνατροφῇ τῶν τέκνων κλπ. ἢ μέλλουσα μήτηρ καὶ οἰκοδέσποινα θὰ ἔχωμεν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτηῖρα ἀστικῆς σχολῆς, ὅστις θὰ διακρίνεται κατὰ τὰς τελευταῖα τῶν σπουδῶν ἔτη, καθ' ὅσον τὰ πρῶτα καὶ τὰ μέσα ἔτη τῶν σπουδῶν θὰ εἶνε κοινὰ ταῖς μελλούσαις διδασκαλίαις καὶ ταῖς μὴ.

Τὰς σπουδὰς ταύτας διαιροῦμεν ἐκ τρεῖς βαθμίδας: τὴν κατωτάτην πενταετῆ, τὴν ἀνωτέραν διετῆ, καὶ ἀνωτάτην τριετῆ· οὕτως ὥστε πληρῆς ἀνώτατον παρθεναγωγεῖον θὰ περιλαμβάνῃ δέκα ἐτῶν σπουδᾶς. Τὸ 5' καὶ 6' ἔτος τῶν σπουδῶν ὑποψηφίαι διδασκαλίαις ἐν ἀστικῇ σχολῇ θὰ θεωροῦνται ὡς προδοκιμαστικὰ ἔτη, πλὴν δὲ τοῦ ἀπολυτηρίου ἢ τοιαύτη δέον νὰ προσάγῃ πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἰδιαίτερον γνωμοδότησιν τῶν διδασκάλων αὐτῆς, μαρτυροῦσαν ὅτι τὴν θεωροῦσιν ἐπιδεκτικὴν διδασκαλικῆς μορφώσεως, καὶ πιστοποιητικὸν ἱατροῦ. Ἄλλ' ὡς κυρίως δοκιμασία δέον νὰ θεωρηθῶσιν οἱ δύο πρῶτοι

τοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀθεμίτου, μέσου ἐπιδιώκεται, ὁ χρυσός. Καὶ τούτου δὲ τὴν κτησὶν θέλουσιν ὡς οἶόν τε ἀπονωτέραν καὶ εὐμαρῆ. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ πολλοὶ οἱ πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκρηγνύμενοι καὶ τῆς πρακτικῆς θιασῶται διάπυροι φαντάζονται ὅτι τὰ μὲν νέα ταῦτα γράμματα θὰ ἐκμάθωσι τὰ τέκνα αὐτῶν διὰ πόνου οὐ πολλοῦ καὶ δαπάνης σμικρᾶς, εἶτα δὲ δι' αὐτῶν ὡς διὰ μαγείας θὰ πληροῦν ὁ χρυσὸς τὰ θυλάκια αὐτῶν ἐν μακαρίᾳ φαστῶνῃ ἀναπαυομένων.

Ἐν ᾧ δὲ πάντες οἱ ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ὀφειλόντες καὶ δικαιούμενοι νὰ προῖστανται καὶ ἐποπτεύωσι καὶ καθοδηγῶσι τὴν κοινωνίαν ἢ ἀδιαφοροῦσιν ἢ πρὸς τὸ ἴδιον μόνον συμφέρον ἀποδεδέπουσιν, οἱ ξένοι, οἱ ἐκ παντὸς τρόπου ἐμποριζόμενοι τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν καὶ ἔχοντες ἡμᾶς ὑποχειρίους πολιτικῶς, χρηματιστικῶς, ἐμπορικῶς, ἤρχισαν πλέον ἀναφανδὸν νὰ πατώσι καὶ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ ἱερώτατα ἡμῶν ἄδута, ὅπου ἐπὶ μακρὸς σκοτεινὸς αἰῶνας δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσδύσωσιν, εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διότι τοῦ οἴκου ἅμα καὶ τῆς ἐκκλησίας ἔργον εἶνε ἡ ἠθικοποίησις τῆς κοινωνίας, ἀναθέτοντες δὲ εἰς ἄλλοτρίους τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων ἡμῶν δὲν αἰσθανόμεθα ὅτι εἰσβιάζομεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν. Τοῦτο δὲ ἐπιδιώκουσιν ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐὰν ἐπὶ πολὺ ἔτι βραθυμήσωμεν καὶ μὴ ἀνανήψωμεν, θὰ κατορθώσωσιν ἡρέμα καὶ λεληθότως ὅ,τι δὲν ἠδυνήθησαν διὰ τῆς βίας καὶ τῆς ἀνάγκης, τὴν ἠθικὴν ὑποδούλωσιν τοῦ πλείστου μέρους ἡμῶν. Ἐπιμενίδειον ὕπνον καθευδούσης τῆς πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι, τὰ μὲν προπαγανδικὰ σχολεῖα τῶν ξένων ἀνθοῦσι, νέων δὲ ἡ ἰδρύσεις ἐπιδιώκεται· τί δὲ γίνεται ἀταράχως ἐν αὐτοῖς, ἐνθα φοιτῶσι συνήθως τῶν εὐπορωτάτων καὶ γνωριμωτάτων οἰκογενειῶν τέκνα, μόλις ποῦ μανθάνομεν, ἐὰν συμβῇ τι σκανδαλώδες καὶ ἀφόρητον.

Ἄλλ' ἂν τοιαῦτα γίνωνται ἐν Ἑλλάδι, τί συμβαίνει ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ταῖς ἀπέναντι χριστιανικαῖς νήσοις ὡς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ὀθωμανικῇ αυτοκρατορίᾳ ὑπὸ τὴν κραταιὰν σκέπην καὶ τὴν αἰγίδα τῶν οἰκείων αὐτῆς προξενείων, εὐκολον εἶνε νὰ συμπεράνη τις. Οὐ μόνον τὰ παλαιότερον ὑφιστάμενα σχολεῖα ὁσημέραι προάγονται, θαφιλῶς χρησιμοποιῶντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ νέα, νῦν μάλιστα μετὰ τὴν παντελῆ ἐξωσιν τῶν μοναχῶν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους, καθ' ἐκάστην ἰδρύονται καὶ σωρηδὸν πληροῦνται ὑπὸ ἀθῶν Ἑλληνοπαίδων, παρ' αὐτῶν ἀπεκδεχομένων τῶν γονέων αὐτῶν ἑλληνοπροεπῆ μόρφωσιν καὶ ἠθικοποίησιν. Οὕτω δὲ ὡσπερ ἐμπορικῶς, οὕτω καὶ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς γινόμεθα «Μουσῶν λεία», πάντων τῶν ἄρμοδιῶν ἀναλγῆτως ὀρώντων. Καὶ ὅμως ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην τοῖς συναίκοις αὐτῶν ἀγαστὸν καὶ ἀξιόζηλον παράδειγμα πρόκεινται οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, ὧν οὐδὲ ἐν τέκνον, ὡς πληροφοροῦμαι, φοιτᾷ εἰς σχολεῖον μὴ μουσουλμανικόν. Θὰ ἦτο δὲ πολλοῦ λόγου ἀξία, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ καταστρωθῇ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν στατιστικὴ τῶν ἐκαστοχοῦ εἰς ξένα σχολεῖα φοιτῶντων ἑλληνοπαίδων. Δι' αὐτῆς νομίζομεν ὅτι θὰ ἐξηκριβοῦτο ὅτι κατὰ μέσον ὄρον τὸ ἦμισυ, ἂν μὴ καὶ

πλέον τῶν φοιτῶντων εἰς αὐτὰ ἀρρένων καὶ θηλέων εἶνε ἑλληνοπαῖδες· τὸ θέμα δὲν εἶνε ἄμοιρον μεγάλου ἐνδιαφέροντος.

Οὐχὶ λοιπὸν μεταρρύθμισις τοῦ ἔλου πολιτειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ σώματος, δι' ὧν μέσων τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐφικτόν, ἀνύψωσις τῆς ἐκκληματοῦ, οἰκίας καὶ τοῦ οἴκου, συστηματικὴ καὶ ἠθικὴ ὁργάνωσις τῶν ἠθικῶν, πνευματικῶν καὶ οικονομικῶν δυνάμεων ἡμῶν θὰ συναυψώσωσι καὶ τὰ παρθεθὰ ἀποκαθάρσωσι καὶ τὴν σχολὴν καὶ θὰ καταστήσωσι καὶ τὰ παρθεγαγωγεῖα ἱκανά, ἵνα παρέχωσιν ἀγωγὴν σύμφωνον πρὸς τὰς πατρίας παραδόσεις καὶ πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς γυναικὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Τότε θὰ ὠφελήσωσι καὶ οἱ τελειότεροι νόμοι καὶ τὰ προγράμματα, τότε ὁ καὶ σήμερον ἄλλως κατ' ἐμὲ ἀπαραίτητος διχασμὸς τῆς ἀνωτέρας κορρασιακῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ ἀποβῇ λυσιτελής. Οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν θὰ βελτιώσωμεν προνοοῦντες περὶ κατάρτιστον τελείων διδασκάλων, ἀφ' οὗ ἀνομολογεῖται ὅτι ἀρχόμενος ἀνέφερον : «Tant vaut le maître, tant vaut l'école».

Η ΣΤΕΨΙΣ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ 5 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1904

ΓΒΘ

Γ. Ν. ΖΩΛΟΤΑ

Τὴν ἐπομένην τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἱου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου, ἐγένετο κατ' ἀπόφασιν τῆς Διευνουσῆς Ἐπιτροπῆς ἡ στέψις τοῦ πρὸ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀδριάντος τοῦ Κοραῆ, παρισταμένου τῆς Α. Β. Υ' τοῦ Διαδόχου, τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ ἀπάντων τῶν μαθητῶν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Ἀθηνῶν ἐν τόφῳ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῶν διδασκάλων. Ἡ ἐκφώνησις τοῦ πανηγυρικοῦ ἀνετίθη εἰς τὸν Γυμνασιάρχην Χίου καὶ Γενικὸν Γραμματικὸν τοῦ Συνεδρίου κ. Γ. Ζωλόταν, ὅστις ἐμίλησεν ὡς ἑξῆς :

Ἵψιθλότατε,

Εὐστόχως ἐσκέψθη ὁ πρῶτος ἐξ ἡμῶν σκεφθεὶς νὰ μὴ ἀπέλιθωμεν ἀπ' Ἀθηνῶν, πρὶν ἀναμεινῶμεν καὶ ἀθροῖσι πανηγυρικὴν τινα προσκύνησιν πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα, οὗ τὴν εἰκόνα ἔστησε ὡς ἔθνικόν προσκύνημα εἰς τὸν περιφανῆ καὶ σεμνὸν τοῦτον χώρον ἢ ἀμάραντος εὐγνωμοσύνης, ὁ βαθύτατος σεβασμὸς καὶ ὁ ἀπαράγραπτος θαυμασμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Ἐγὼ δὲ μεγίστην ὁμολογῶ χάριν, ὅτι μοι ἀνετίθη παρὰ τοῦ Συνεδρίου νὰ προσαγορεύσω τὸν πανέλληνα συμπολίτην μου, τὸν κορυφαῖον τῶν πρωτουργῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους, τὸν ἀνυπέροδον ἐν ἀρετῇ καὶ μαθήσει καὶ φιλογενεῖᾳ διδασκάλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸ ἸΗ' καὶ τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

Λέγω μόνην τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἡμῶν ἀναγέννησιν, ὁμιλῶν περὶ ἄνδρός, ὅστις δὲν περιέστειλεν εἰς τοῦτο μόνον τὸ μέγα ἔργον ἔλθῃ τὴν ἔθνικὴν αὐτοῦ μεγαλοουργίαν, ἀλλ' εὐργάσθη εὐρύτερον πολὺ. Ὁ Κοραῆς, ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ νεότητος ἀχρι τέλους τοῦ μακροῦ βίου του, ὑπῆρξε τῆς ἔλθῃς ἔθνικῆς ζωῆς, δεινῶς κακοῦχουμένης, ὡς ἐκ Θεοῦ τις κατάπεμπος ἀνὴρ, ἀπροσδόκητος δὲ ἔλθῃς καὶ αὐτεπαγγέλτως κηδεμὼν καὶ θεραπευτὴς, ὑπῆρξεν ἔλθῃς τῶν στοιχείων καὶ λειτουργῶν αὐτῆς δεινότατος ἐπιγνώμων καὶ πᾶμβουλος πρόδουλος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου, ἐνταταλμένος παρὰ παιδευτικοῦ συνεδρίου, δὲν δύναιμι νὰ ἐξετάσω ἄλλως τὸν πολυεργότατον ἄνδρα, ἢ ὡς παράγοντα ἢς εἶπον ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Εἶνε δὲ ἀπογρῶσα καὶ ἡ μεγάλη αὐτῆ ὄψις τῆς ἔθνικῆς ἀνδραγαθίας

τοῦ Κοραῆ, οὕσα ἐνταυτῷ καὶ κυριωτάτῃ ὄψις τῆς εὐρείας καὶ πολυμεροῦς ἐργασίας του.

Λοιπὸν τῆς ἔλθῃς ἡμῶν ἔθνικῆς ἀναγεννήσεως ἐπεφάνησαν κατὰ τοὺς ὑστάτους αἰῶνας πολλοὶ Ἕλληνες καὶ πρωτουργοὶ καὶ συνεργοί, ὁρμώμενοι ἀπὸ διαφόρων ἑκάστος σταδίων βίου ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου, ὅσος δημόσιος βίος εἶχε περιλειφθῆ εἰς τὸ γένος. Ὡς κληρικοί, ὡς κήρυκες τοῦ Θεοῦ λόγου, ὡς διδάσκαλοι καὶ συγγραφεῖς, ὡς ἐπιστήμονες, ὡς ἔμποροι, ὡς τεχνουργοί, ὡς ναυτικοί, ὡς κοινωτικοὶ καὶ ἐπαρχιακοὶ πρόκριτοι, ὡς λειτουργοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ ὡς ἄλλα ἐπαγγελλόμενοι ἔργα, μυριάριθμοι Ἕλληνες, ἀπὸ ἡμετέρων δρώντες τόπων ἢ ἀλλοτρίων, ἔσοι ἔτρωγον τὸν πικρὸν ἄρτον τῆς ξενιτείας, ἐργάσθησαν προθύμως, συντόμως, ἀκαμάτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σκοποῦ. Ἐνεργούντες δὲ ἀκοιμητῶς πάντοτε κατὰ τὸν ἔσχατον ἐκείνον λήθαργον τοῦ ἔθνους, ἀπὸ κοινοῦ ἢ κατὰ μέρος, ὁμοχρόνως ἢ κατὰ διαδοχὴν καὶ κατὰ διαφόρον μὲν ἑκάστος τρόπον ἐνεργείας ἀπὸ συνθήματος ὁμοῦ ἐνὸς ἀπάντες, συνετέλεσαν κατὰ δύναμιν εἰς τὴν παρασκευὴν καὶ τὸν προδιδασμὸν τῆς καθολικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Τοῦ κοινοῦ τοῦ ἔργου μετέσχεν ἐν τοῖς πρωτίστοις καὶ ὁ Κοραῆς, οὐδαμόθεν ἀπὸ τῶν μυρίων καὶ μυριοτρόπων σταδίων τοῦ ἀγῶνος, πλεισταχοῦ δὲ αὐτὸς ἡγούμενος ἅμα καὶ χειραγωγῶν καὶ φωτίζων τοὺς ἀγωνιζομένους, ἐν καιροῖς δὲ χαλεπωτάτοις αὐτὸς καὶ διέπων ἀπὸ περιωπῆς τὴν ἐπίμαχθον καὶ πολλὰκις ἀνελπιν ἐνέργειαν.

Ἄλλ' εἰς τὸ ἔργον τῆς ἔλθῃς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ὑπῆρξε τῶν μὲν προγενεστέρων τοῦ δεῦστατος καὶ ἀγγιχουστάτος ἐπανορθωτῆς καὶ συμπληρωτῆς, τῶν δὲ συγχρόνων τοῦ θαυμασίου καταρτιστῆρος καὶ κοσμητῆρος, ἐπὶ γενεῆς δὲ δύο καὶ ἡγεμῶν ἀπάντων δυσσμφισότητος, ἡγεμῶν παλῶ ἀπάντων τῶν περὶ ἐκείτον προέχων, σύμπαντας δὲ προθύμους ἀγων καὶ ἐθελοντὰς καὶ πειθαρχοῦντας. Τῶν δὲ μεταγενεστέρων του, ὧν τρίτη σήμερον ἀκμάζει: γενεά, εἶνε ἀνέφικτον ἀκόμη βιωτικῆς καθόδου δράσεως. νιμωτάτης ἔθνοπλαστικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ βιωτικῆς τοῦ Κοραῆ τὸ ἔθνος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀρίμου ἤδη ἡλικίας τοῦ Κοραῆ τὸ ἔθνος, ἐμπεποτισμένον θαψιλῶς τὴν ζωογόνον αὐτοῦ ἠθικὴν, παιδευτικὴν καὶ αἰσθητικὴν διδασκαλίαν, καὶ ὑπέρπλεον τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, τοῦ μεγάλου φρονήματος καὶ τῶν λαμπρῶν ἰδεῶν τοῦ βίου, ἅτινα ἡ πρῶτος αὐτὸς ἐνεπνεύσεν εἰς ψυχὰς αὐχμώσας ἢ πρῶτος αὐτὸς διευκρίνισεν εἰς διανοίας ἡμιψύτους, ἠτένιζε πρὸς αὐτὸν μόνον ὡς πρὸς τὴν μόνην γνησίαν καὶ σωτήριον σημαίαν, τὴν φέρουσαν ἀνεξίτηλα καὶ ἀκραιφνῆ τὰ σύμβολα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τοῦ ἀναγεννήσεως. Καὶ ὅτε δὲ παλὺν χρόνον ἀκόμη πρὸ τοῦ βαθύτατου γήρατός του, τὸ ἔθνος συνεταράχθη, ἐκ λόγων κειμένων ἔξω τῆς κυρίας ἐνεργείας τοῦ Κοραῆ, ταραχὴν ὅποιαν οὐδέποτε κατὰ τοὺς ὑστάτους αἰῶνας τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, προσεδόκησαν δὲ πάντες ὅτι: εὐλό-

λόγως θὰ παρηγκωνίζετο καὶ θὰ ἡμαυροῦτο ἡ αἴγλη τοῦ πανελληνίου ἐκείνου φωστῆρος καὶ τὸ πανελλήνιον κῦρος του, ἐπηκολούθησε πᾶν τοῦναντίον. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἔθνους, τῇ ἐλάχιστῃ τεταραγμένη ἐκ τῆς ἄλλης φοβερᾶς ταραχῆς, τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Κοραῆ διετέλεσαν μᾶλλον φαινὰ, μᾶλλον ἀσπάσια καὶ σεβαστά. Ἡ πάντοτε σχεδὸν ἀληθεύουσα λαϊκὴ ἀντίληψις ἔταξε καὶ τότε καὶ ὕστερον τὸν Κοραῆν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ τῶν εὐεργετῶν τοῦ Γένους, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ λόγοι καὶ ὕμνοι, καὶ συμβολικαὶ ἀπεικονίσεις, τεκμηριῶσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου περὶ τῆς κοινῆς τότε ἀντιλήψεως τοῦ Ἔθνους.

Ἀλλὰ πολλῶ μείζον ὑπῆρξε τὸ κῦρος τοῦ ἀνδρὸς προβεβηκότος ἤδη τὴν ἡλικίαν καὶ μετὰ θάνατον. Τὸ Ἔθνος ἐξίστατο ἀληθῶς ἐπὶ τῇ ἀκαταπονήτῳ δραστηριότητι τοῦ ὑπεροχδοσχαντούτου ἀνδρὸς, ἐπὶ τῇ ἀκμῇ τῆς μεγαλοφυῶς διανοίας καὶ τῇ δυνάμει τῆς πολυγράφου χειρὸς του, ἐπὶ τῇ πάντοτε ἐπικαίρῳ καὶ σκοπιμωτάτῃ περὶ τὸ Γένος φιλοστοργία του, ἐπὶ τῇ διηνεκεὶ παραδειγματικῇ καὶ ὑποδειγματικῇ χρησιμότητι τοῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων του ἐν τῇ λέγειν καὶ τῇ πράττειν, ἐπὶ τῇ ἐξαισιᾷ εὐδοκιμῆσει του περὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ τὴν πέραν τῶν ἐθνικῶν ὁρίων ἐπιστήμην Αἰ παντοδαπαὶ αὐταὶ ἀριστεταὶ τοῦ Κοραῆ, ὧν οὐδεὶς σχεδὸν Ἕλληνα ἦτο ἄπειρος ἢ ἐκ φήμης ἢ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως, διότι ὁ Κοραῆς περὶ ἕλων αὐτοπροσώπως προενοεῖ καὶ πρὸς ἕλους ἰδίᾳ χειρὶ ἐπέστελλεν ἢ ἀντεπέστελλεν, ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἢ παρὰ τοῖς ξένοις δικαίᾳ μεγαλοφνημία του, ἀπροσδόκητος οὖσα περὶ Ἕλληνας ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, ἐπέβαλλον εἰς τὸ Ἔθνος εὐλάθειαν ἀπέραντον πρὸς τὸ ὄνομά του καὶ λατρείαν αὐτὸ τοῦτο ἄδολον πρὸς τὸ πάνσεπτον πρόσωπόν του. Τὰ αἰσθήματα δὲ ταῦτα καὶ ἡσθάνετο καὶ περιεῖπεν αὐτοπρόθυμος ὁ Ἕλληνισμὸς ἕλος, χαίρων ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐγκουαχόμενος καὶ ἐν καὶ εὐγνωμονῶν.

Τὸ δίκαιον τοῦτο κράτος τοῦ πρὸς τὸν Κοραῆν σεβασμοῦ ἠδὲξήθη μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ, ὅτε τὸ εἰμαρμένον τέλος ἀπεστέρησε τὸ Ἔθνος τῆς γονίμου ζωῆς τοῦ ἐκατόγχειρος ἀνδρὸς, ἀλλ' ὄχι καὶ τῶν ἀφθάρτων καρπῶν τῆς μεγάλης καὶ παντοδαπῆς παραγωγῆς αὐτοῦ. Καὶ τότε εὐθὺς καὶ ὕστερον ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς αἱ γινώμαι τοῦ ἄ-πασαι, ὄχι μόνον αἱ περὶ παιδευτικῶν ἢ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, τοῦτ' ἔστι φιλολογικῶν ἢ γλωσσικῶν ἰδίως, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς ἄλλου κεφαλαίου τῆς κατ' ἀνθρώπον καὶ καθ' Ἕλληνα ζωῆς, ἀνεφέροντο συνήθως καὶ ἀναφέρονται ὡς θέσφατα, ὡς αξιώματα μονονουχὶ ἀναντίρρητα. Ὁ Κοραῆς τὸ λέγει ἢ ὁ Κοραῆς τὸ εἶπεν εἶχε καὶ χρῆσιν καὶ κῦρος ἰσοστάσιον πρὸς τὸ τῶν Πυθαγορείων Αὐτὸς ἔφα. Καὶ τὸ Ἔθνος εἶχε καὶ ἔχει δίκαιον. Σπανίως ἐν τῇ ἑλῃ τοῦ κόσμου ἱστορία συνέπεσαν ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ Ἔθνος ὁμοτύχου πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐναρμόνιος ἐ-

νωσις οὕτως ἐξόχων ἀρετῶν, ἱκανότητων καὶ δυνάμεων ἐνεργῶν. Ὡς πολίτης πάγχρηστος καὶ φιλογενέστατος ἐχρησίμευεν ὡς ὑπογραμμὸς τηλεφανῆς καὶ ζηλωτὸς εἰς ἅπαντας τοὺς συγχρόνους του, ὡς μεγαλοφυῖα δ' ἐπενήργει ἐπ' αὐτοὺς ἅσων καὶ ὡς ψυχὴ μεγάλη, ὡς δ' ἐμπειρία παντοδέγμων καὶ παγχρηγῶς ἐδαδούχει, ὠμμάτωνεν, ἐδοῖθαι καὶ ἐκράτουν αὐτοὺς ἀσθενῶς ἔχοντας.

Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ἡμῶν βίος, πολυμερέστερος γενόμενος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν καθ' ἑλῃν τὴν πολυσιχιδῆ αὐτοῦ διακλάδωσιν, ἔχει δὲ καὶ ἀπανταχοῦ τῶν κλάδων του παραστάτας τῆς ἐθνικῆς προόδου πλείστους καὶ ἐνίοτε ἀρίστους καὶ σήμερον ἀκόμη οὔτε ἡ ἀξία οὔτε ἡ αἴγλη τοῦ Κοραῆ παρεμειώθη, ἐν αἷς αὐτὸς ἐκρατίστευσε. Ἰλιγγιώμεν ἅπαντες ἀκόμη ἐνώπιον τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὑπεροχῆς, καὶ ὡς ἠθικοῦ ἀνδρὸς καὶ ἠθικοῦ διδασκάλου, καὶ ὡς πολυγνώμονος καὶ βαθυγνώμονος σοφοῦ, καὶ ὡς μεγάλου μεταρρυθμιστοῦ τῆς ἐθνικῆς παιδείας, καὶ ὡς πανδιδασκάλου τῆς ἑλῆς ἐθνικῆς ἀναπλάσεως καὶ θαδούχου αὐτῆς καὶ ἱεροφάντου, καὶ ὡς συγγραφέως πολυγράφου καὶ καλλιλογωτάτου, τὸ δὲ κυριώτατον, ὡς συγγραφέως διαβιβρωσκομένου ὑπὸ φλογὸς φιλογενείας ἡφαιστειώδους, ἀδισσέ-στου ἀπὸ τῆς πρώτης νεότητος ἄχρι τῆς ὑστάτης αὐτοῦ πνοῆς, φλογὸς μεταδιδόμενης καὶ μακρόθεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ταχύτερον πυρὸς θεσπιδασοῦς εἰς εὐφλεκτον ἕλῃν.

Τὸ πῦρ τοῦτο εἶνε γνησιωτάτη μορφή τῆς μεγαλόφρονος καὶ μεγαλοφυῶς φιλογενείας, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σκόπιμος θεόθεν μετεμψύχωσις τῆς θειοτάτης ἀρετῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς φιλανθρωπίας, ἀνθρώπος αὐτῆς κάλλιστος καὶ καρπὸς ἀγλαιώτατος, τῆς δὲ ἀνθρωπίνης ἐπιδόσεως θρηπτικὸς καὶ προδιδακτικώτατος. Ἡ ἀρετὴ αὕτη φύεται μόνον ἐν ταῖς μεγάλαις ψυχαῖς, ἀπ' ὧν ἀχώριστοι πάντοτε εἶνε ἀρεταὶ καὶ ἀσχυρταὶ ἄλλαι, ἢ χρησιμότης τοῦ ἤθους, ἢ θεόθεν δωρημένη παντοδαπὴ εὐφυῖα τῆς διανοίας, ἢ δεξιότης περὶ τὴν χρῆσιν τῶν εὐκαιριῶν, ἢ ἡ τύχη παρέχει, ἢ προσωπικὴ πρόνοια παρασκευάζει, καὶ ἢ περὶ πάντα ἐπαγρύπνησις καὶ ἀδάμαστος ἐγκαρτέρησις.

Δὲν διέρχομαι νῦν τὸν βίον τοῦ Κοραῆ, ἵνα πιστώσω διὰ μερικῶν περιστάσεων, πόσον αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι προσιδά-ζουσι εἰς αὐτόν. Πιστεύω ὅτι ὀλίγοι τῶν ἀκούοντων ἀγνοοῦσι τὸν μέ-γαν ἄνδρα τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ τὸν βίον του, καὶ τούτων ὀλίγοι ὀλίγα ἐξ ἅπαντος. Ἐξ ἅπαντος δὲ ἀδυνατῶ νὰ διδάξω τὴν ὥραν ταύ-την τὰ πλείονα. Ὁ, τι δύναιμι νὰ εἶπω ἐνὶ λόγῳ εἶνε ὅτι εἰς τὰς ἀρετὰς καὶ συγχυρίας ταύτας τὸ ἔθνος ἡμῶν ὀφείλει καὶ τὸν Κοραῆν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὰ. Καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν τούτων εἶνε ὅτι ἐγνώ-ρισε νὰ ἐμυλήσῃ πρὸς τὸ ἔθνος, καὶ ὅτι τοῦτο ἡκροάσθη αὐτοῦ εὐθὺς ὡς ἠνοῖξε τὸ στόμα του καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸ τοὺς πρώτους λόγους του. Τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθὸν ἐδωροφόρησεν ἡμῖν ἐξ ἅπαντος ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις πρὸς τὸ ταλαίπωρον μὲν εὐλογημένον δ' ὑπὸ τῆς θείας ταύτης

χάριτος καὶ εἰς ἀειζῶσαν προωρισμένον ἔθνος ἡμῶν. Ἄλλ' ὄργανον αὐτῆς ἐκλελεγμένον ὑπῆρξεν ἡ διάπυρος φιλογένεια καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Κοραῆ, κατορθώσαντος νὰ εἰσδύσῃ βαθύτατα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους, νὰ κατανοήσῃ τελείως τὰς περιστάσεις του, νὰ συλλάβῃ τὰ λήθησιν σύμβολα τοῦ ἀκραιφνοῦς ἐθνικοῦ φρονήματος, ν' ἀνεύρῃ τὰ κύρια σημεῖα τῆς ὁρθῆς πρὸς τὴν ἀναγέννησιν ἑδοῦ, καὶ νὰ συναρπάσῃ τοὺς ἀκηράτους φθόγγους τῆς ἀψευδοῦς ἐθνικῆς φωνῆς, τῆς μόνης ἣν ἐμελλε ν' ἀκούσῃ τὸ Γένος.

Κατὰ τὴν μακρὰν νύκτα τῆς ἄλλης ἐξουθενώσεως καὶ τῆς ἀπαθείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶχε μὲν πάθῃ μακρὸν λήθαργον καὶ ἀτονίαν, εἶχε πηρωθῆ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα, οὐδέποτε ὅμως εἶχε κοιμηθῆ ἢ ζοφωθῆ παντάπασιν. Ἐπανειλημμένη πολυλαχόθεν ἀτυχία τοῦ ἔθνους εἶχε καταπονήσῃ αὐτὴν καὶ καταστήσῃ κωφὴν πρὸς πᾶσαν ὁπίθεν δὴ ποτε φωνὴν παραμυθίας καὶ ἐνθαρρύνσεως καὶ πρὸς αὐτενεργίαν ὁρμῆς, ἀλλ' οὐδέποτε διέλιπε γρηγοροῦσα. Ἀληθῶς ἡ τοιαύτη ἐγρήγορις ἦτο χεῖρων τοῦ ὕπνου πολλᾶκις, ὅσον εἶνε χεῖρων τῶν κούφων ὄνειρων ἡ ἐξυπνος ἀοργὴ διάνοια καὶ ἡ τυφλὴ βούλησις καὶ ἡ ἀλόγιστος πράξις. Ἄλλὰ τὸ ἔθνος, καὶ ἀποβαλὲν ὑπὸ τῆς διηνεκοῦς δυστυχίας πᾶσαν εὐδουλον πρὸς κρείττονα βίον ὁρμῆν, πᾶσαν πίστιν εἰς τυχαίας ἐξωθέν παθὲν ἀντιλήψεις, διέσωσε πάντοτε ἀποχρῶσαν εἰς ἑαυτὸ πεποιθῆσιν μετὰ τὴν ἀκατάβλητον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων του χρηστὴν ἐλπίδα.

Πρὸς τὸ τέλος μάλιστα τοῦ III' αἰῶνος πολλὰ συγκυρία εἶχον τρέψῃ ὀριστικῶς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν εἰς ἐμαλωτέρᾳ τινὰ στάδια δραστηρίας καὶ νομίμου ἀναπτύξεως, πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀπ' αἰῶνων λείπουσαν, ἀπαραίτητον δ' εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν πρόοδον οἰκονομικὴν ἀνάρθωσιν, διὰ τῆς ἐμπορίας, τῆς ναυτιλίας καὶ τεχνουργίας τινός, δευτέρον δὲ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν διὰ συστάσεως, συγχρόνου σχεδόν, πολλῶν ἀνωτέρων σχολείων, καὶ διὰ τῆς ἐν τούτοις παρασκευῆς πλειόνων καὶ καλλιτέρων διδασκάλων. Τότε τὸ ἔθνος ἀνένηφεν ἀπὸ παντοδαπῆς ζάλης. Τότε ἐπεφάνη καὶ ὁ Κοραῆς, ἀνὴρ ἤδη ὄριμος εἰς ἡλικίαν καὶ εἰς ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ πρακτικὴν συγκρότησιν, ἀπὸ πολυχρονίου νοήμονος καὶ συντόνου παρασκευῆς. Τότε ἤρχισε νὰ ἐμίλῃ, πρὸς τὸ ἔθνος περὶ τῶν πραγμάτων του.

Οἱ λόγοι του, ἀναδελφίνοντες ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ἐνθέου ψυχῆς του, ἐν ἣ συνεκλείετο ἀρτία καὶ πεφωτισμένη συνείδησις τῶν συγχρόνων ἐθνικῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἑλλης ἐθνικῆς ἱστορίας, διήρχοντο διὰ τῆς διαυγοῦς διανοίας του διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ χεῖλη του. Τὰ χεῖλη του ἤνοιγε καὶ ἐκλείειν ἄκρα φρόνησις, ἥτις οὐ μόνον τὸν ἐνθουσιασμόν του ἐχάλκιναν ὡς πρὸς τὸ θέον, ἀλλὰ καὶ τὰς διδασκαλίας καὶ συμβουλὰς του πρὸς τὸ ἔθνος συνεμέτρει πρὸς ὅσον ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ἐκάστοτε τελεσφόρως καὶ νὰ οἰκισθῆ ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Οὕτω τὸ ἔθνος ἤκουσε τὴν φωνὴν του καὶ διὰ μιᾶς ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς φωνὴν γνησίαν ἑαυτοῦ, ἐξερχομένην ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῆς ἰδίας του ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ βαθύτατου μυχοῦ τῆς ἰδίας του μακροτάτης ἱστορίας, καὶ ὑπήκουεν ἔκτοτε καὶ ἤκου-

λοῦθει τὸν ἔξοχον υἱὸν καὶ φωστῆρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὕτω τὸ μὲν ἔθνος ἠξιώθη νὰ ἔχῃ ἐν καιροῖς κρησιμωτάτοις καθηγεμόνα, εἶον οὐδέποτε ἀπὸ χρόνων, καθηγεμόνα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως του. Ὁ δὲ Κοραῆς ἠξιώθη τῆς ἀφάρτου χαρᾶς ὅτι κατὰ τοὺς ἐκ παιδὸς τοῦ ὄδε Κοραῆς ἠξιώθη καὶ αὐτὸς νὰ διαπλάσῃ δηλαδὴ ἔχι νὰ δημιουργήσῃ, ἐκπληρῶν ἔργον πολλῶν ἀνθρωποποιῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν παραγόντων.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔργον τῆς διαπλάσεως τῶν λαῶν εἶνε κυρίως ἔργον, καὶ ἄμεισον καὶ ἔμμεσον, τοῦ ἐξόχως ἐθνοποιῶν ἐν τῷ κόσμῳ παράγοντος, τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ ἀληθοῦς πολιτικοῦ ἀνδρός, ὅταν εὐμοιρῶσι τὰ ἔθνη τοιοῦτων ἀνδρῶν. Οὗτοι ἀπαρτίζουν τὰ κράτιστα τῆς ἑλλης ἐθνικῆς ζωῆς προΐοντα, καὶ εἶνε μακρὰς καὶ πολλῆς ἐμπειρίας, δοκιμασίας καὶ ἐπιλογῆς ἐπιγεννήματα. Εἶνε οἱ ἐξόχως χρηστοί, φιλόανθρωποι καὶ φιλογενεῖς πολῖται, οἱ ἐμπρονες, ἀκοίμητοι καὶ δημοκρηδεῖς πατέρες καὶ παιδαγωγοὶ μᾶλλον ἢ ἀρχόντες τοῦ λαοῦ, οἱ δευδερκεῖς καὶ πανδαγήμονες ἐξετασταὶ καὶ προνοηταὶ τῶν στοιχείων ἔλων, καὶ τῶν μελῶν καὶ ὀργάνων ἔλου τοῦ ἐθνικοῦ ὀργανώματος, ὡς ζῶντος καὶ φυσιολογικῶς λειτουργοῦντος συστήματος. Εἶνε οἱ ἐπιδημιουργοὶ καὶ προβιβάσταὶ πάντων τούτων, οἱ ἐπόπται πάντων καὶ γινώσται καὶ θεραπευταί, ὅχι θεωροὶ μόνον καὶ κατ' ἐντολὴν ἐπιμεληταὶ τῆς πολιτείας ὡς ἀποκεχωρισμένον δημοσίου φροντισματος. Εἶνε ἔχι μόνον οἰκισταὶ ἀλλὰ κυβερνηταὶ ἀληθεῖς τοῦ ἔλου σκάφους, προμηθεῖς καὶ ρυθμισταὶ τῶν ἔλων αὐτοῦ πραγμάτων, ὀλικῶν, ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν, ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων ἄχρι τῶν μεγίστων, ἐπὶ δὲ τούτοις ἐκλογεῖς καὶ πλάσταὶ τῶν συμπρακτόρων ἐν παντὶ κλάδῳ καὶ βαθμῷ ἐνεργείας.

Ἄλλ' ὅταν τὸ ἔθνος δὲν ἔχῃ πολιτείαν, δὲν ἔχει καὶ πολιτικούς ἀνδρας ἐξ ἐπαγγέλματος τὸ δ' ἔργον τούτων ἢ ἀργεῖ παντάπασιν ἢ ἐνεργεῖται κατ' ἀτελεῖ ἀναπλήρωσιν ὑπὸ υποδεεστέρων ἐμολόγων συμπεράνων. Τοιοῦτος κατ' ἀναπλήρωσιν πολιτικῆς ἀνῆρ τοῦ ἔθνους ἐπεφάνη ὁ Κοραῆς, δοκιμὸς ὢν εἰ περ τις καὶ ἄλλος εἰς τὸ νὰ μαιεύσῃ τὴν δυστοκουμένην τοσοῦτους χρόνους ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἱκανώτατος εἰς τὸ νὰ γαλουχῆσῃ καὶ ἀναγείνῃ τὸ νεογόν, τὸ τρυφερὸν καὶ πόρους μῆτε ὄργανα μῆτε ἐφόδια προσφορῶτερα τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου του, ἐπεχείρησε τὸ ἔργον διὰ μόνου τοῦ δαιμονίου τοῦτο ὀργανοῦ του, ὡμίλησε πρὸς τὸ ἔθνος τὸ ἔθνος του.

Καὶ ὡμίλησε πρὸς τὸ ἔθνος ὡς προφήτης τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὡς κρητὴς αὐτοῦ, ὡς βάρδος ἐν ἱππόταις τῆς φραγκικῆς Δύσεως, καὶ ὡς βραβυδὸς ἐν Ἀχαιοῖς, ἄδων ἀνδρῶν κλέα, καὶ ὡς θερησκευτικὸς κατήχητής, καὶ ὡς χρονογράφος καὶ δημοσιογράφος, καὶ ὡς διδασκαλὸς ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, καὶ ὡς ἱστοριογράφος, καὶ ὡς νομοδιδάσκων, καὶ ὡς παιδαγωγός, καὶ ὡς ἀρχαιολόγος. Ἄλλὰ περὶ πάντων μάλιστα καὶ ὡμίλησε καὶ ἐνήργησεν ὡς παιδευτὴς τοῦ λαοῦ καὶ ὡς παιδευτικὸς μεταρρυθμιστής, ὡς ἀνακαινιστής τῆς τε ἀνωτέρας καὶ τῆς κατωτέρας παιδείας τοῦ ἔθνους.

Ἐξήγησε πρῶτον πάντων τὴν ἀρδὴν μεταρρυθμισιν τοῦ πενιχροῦ καὶ πλημμελοῦς προγράμματος καὶ τῆς διδασκτικῆς κακομεθοδίας τῆς ἀνωτέρας σχολικῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, ἅτινα εἶχε κλονήσῃ ἐλάχιστα ἢ βραχεῖα εὐμεθοδιώτερα διδασκαλία τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Θεοτόκη. Βαθμηδὸν δὲ ὑστερον ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῆς κατωτέρας, τῆς στοιχειώδους, πολὺ μοχθήσας ἐν ὑστέρω χρόνῳ ὑπὲρ εισαγωγῆς τῆς εὐδοκίμουσης ἐν τῇ Δύσει ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου.

Σπουδάζας καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἀπ' αἰώνων μονομερές σύστημα καὶ τὸ μονόπλευρον πρόγραμμα τῶν ἀνωτέρων σχολείων ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ σχολῇ τῆς ἀγαπητῆς ἀδελφῆς Σμύρνης, σχολῇ σεβαστῇ ὀφειλούσῃ τὴν σύστασιν καὶ στερέωσιν εἰς τὸν ἡμέτερον συμπολίτην Παντελεὴν Σεβαστόπουλον, ἐν Σμύρῃ ἐμπορευόμενον καὶ διαμένοντα ὡς καὶ ὁ πατήρ του Ἰωάννης Κοραῆς, διεμνημόνευε ζωηρότατα τὴν πλημμέλειαν καὶ ἀκαρπλίαν καὶ συστήματος καὶ προγράμματος. Μόλις δ' ὄριμος νεανίσκος γενόμενος ἀνέλαβε τὸν βαρὺν ἀγῶνα τῆς διορθώσεως τῶν κακῶν.

Καὶ πρῶτον μὲν χάριν τῆς βελτιώσεως τῆς ἀνωτέρας ταύτης παιδείας συνεβούλευσε καὶ παντὶ σθένει ἐπεδίωξε ν' ἀπελαθῶσιν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τὰ καλὰ γραμματικὰ καὶ ἡ ψυχαγωγία, ἅτινα κατενέμοντο τότε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν ἅπασιν τοῖς σχολείοις τοῦ Γένους. Συνεβούλευσε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν χρῆσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, τῆς σήμερον ὀνομαζομένης καθαρευούσης, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἀρχαίας, ὑποτυπώσας καὶ τρόπον ἐρμηνείας, καὶ τέλος συνέστησεν ἐκλογὴν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Δεύτερον ὑπέδειξε καὶ διὰ τῶν Οἰκονόμων καὶ τοῦ Βάμβα κατάρθωσε τὴν σύνταξιν καὶ εισαγωγὴν νέων Γραμματικῶν. Τρίτον κατάρθωσε νὰ παραγκωνισθῶσιν αἱ ἀμέθοδοι ῥητορικαὶ συνέδραμε δὲ καὶ νὰ συγγραφῶσιν νέα εὐμέθοδα ἐγχειρίδια, οἷον τὸ τοῦ Βάμβα. Τέταρτον συνήργησεν εἰς τὸ νὰ διδασκῶσιν προσηκόντως τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα μεταφράσας αὐτὸς τὴν Ὁρθόδοξον Κατήχησιν τοῦ Μόσχας Πλάτωνος, συντάξας δὲ αὐτὸς χάριν τῶν κατωτέρων σχολείων καὶ μεθοδικώτερα ἐγχειρίδια Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ Κατηχήσεως.

Ταῦτα τὰ τρία μαθήματα, τὰ Ἑλληνικά, τὰ Θρησκευτικά, ἦγοντο τὸ Θεολογικὸν μάθημα καὶ ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀνάγνωσις, καὶ ἡ Ῥητορικὴ, ἦσαν συνήθως τὰ μόνα μαθήματα τῶν ἀνωτέρων σχολείων. Ἐν ἐνίοις δὲ συνεδιδάσκετο καὶ Φιλοσοφία τις καὶ μέτρια Μαθηματικά. Αὐτὸς δ' ἐφρόντιζε, μετὰ Εὐγένιον καὶ Θεοτόκην, νὰ διδασκῶσιν ἐντελέστερον ἐν τοῖς ἡμετέροις καὶ τὰ Μαθηματικά, καὶ τὰ Φυσικά, καὶ τὰ Λατινικά, καὶ Ἱστορικά τινα, ἐν δὲ τῷ Γυμνασίῳ Χίου, μετὰ τὴν ἐπὶ Βάμβα μάλιστα συμπλήρωσιν του, καὶ Χημεία τις καὶ ξέναι γλώσσαι καὶ Ἰχνογραφία. Ταῦτα ἐγένοντο συγχρόνως, ἥτοι καὶ ὀλίγω πρότερον καὶ ὀλίγω ὕστερον, καὶ ἐν ἄλλοις ἀνωτέροις σχολείοις τοῦ Γένους.

Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, φαινόμεναι σήμερον ἢ νηπιώδεις μετακινήσεις κακῶς κειμένων κακῶν, ἢ ἀπηρχαιωμένοι θεραπεῖαι ἀπηρχαιωμένων νοσημάτων, ἦσαν τότε μεγάλα ἀνέλπιστοι καὶ σωτήρια βελ-

τιώσεις, σκίρρων χρόνιων καὶ ἀπηλπισμένων ἀποσπάσεις καὶ ζωῆς νέας εἰς σώματα νεκρὰ ἐγχύσεις. Οἱ σήμερον ἐντροφῶντες εἰς τὴν ἀφθονίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ φωτός καὶ τὴν κοινότητα τῶν ὀρθῶν ἢ ὀρθοτέρων διδασκτικῶν μεθόδων ἀδυνατοῦσι βεβαίως νὰ νοήσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου ἐκείνου.

Μετὰ τὸ πρόγραμμα καὶ τὸ σύστημα ἐπεμελήθη δεύτερον τοῦ διδασκτικοῦ προσωπικοῦ, τοῦ καταρτισμοῦ βιβλιοθηκῶν καὶ μουσείων καὶ συλλογῶν διδασκτικῶν σκευῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις, καὶ πάσης δυνατῆς προσαρμογῆς τῶν ἡμετέρων πρὸς τὰ ἐν τῇ Δύσει πρότυπα σχολεῖα, ὡς πρὸς τὴν ἀρτιότητα καὶ τὰς εὐκολίας τῆς διδασκαλίας. Δὲν ἡμέλησε δὲ καὶ τυπογραφείων συστάσεως, οἷον ἐν Χίῳ.

Μετὰ ταῦτα ἐπεξήγησε τρίτον νὰ θαρρύνῃ τοὺς Ἑλληνας διδασκτικούς καὶ λογίους καὶ πρὸς αὐτουργοῦς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ν' ἀσκήσῃ δ' αὐτοὺς καὶ περὶ τὰς ὑστέρας τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἱστορικὰς περιόδους ἢ μορφάς, τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν δημόδη γλῶσσαν, κατὰ τὰς τοπικὰς διαλέκτους αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἔχων μεγάλην ἐμπειρίαν ὁ Κοραῆς ἐπεχείρησε τὰς κριτικὰς καὶ ἐνίοτε ἐρμηνευτικὰς ἐκδόσεις του κυρίως χάριν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς καὶ χάριν τιμῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος παρὰ τοῖς ξένοις. Ἀπέβλεπεν ὅμως κυριώτατα καὶ εἰς ἐξοικείωσιν τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, καὶ εἰς τὸ νὰ μύηση αὐτοὺς καὶ πρὸς τοιαύτας ἐργασίας.

Εἰς δὲ τὴν δημόδη γλῶσσαν εἶχεν ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ καὶ διαφέρων μέγα καὶ σπουδὴν πρωτοφανῆ, ὡς γνωστόν, καὶ ἀνέφικτον ἄχρι νῦν, λαμβανομένην πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς τότε δυνάμεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Δυνατὸν δ' εἶπεν ὅτι ἔβλεπεν αὐτοῦ τὴν παντοδαπὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, καὶ αὐτὴν τὴν περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν δοκιμότητά του, ὁμοῦ λαμβανομένης, ἐπισκιάζει παντελῶς ἢ περὶ τὴν δημόδη γλῶσσαν, νεωτέραν τε καὶ βυζαντιακὴν, ἀκροτάτη δεινότης του. Τὰ περὶ ταύτης μέγала καὶ παντοῖα πονήματά του, καὶ περὶ ἐνιαχοῦ ἀστοχοῦντα τοῦ ἀληθοῦς, διὰ τὴν ἀνικανότητα τῆς τότε γλωσσικῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ τὸ ἐσπευσμένον τῆς ἀπεράντου ἐργασίας του, τὰ πονήματά του εἶχοντα ὡς ἔχουσιν, εἶνε καὶ σήμερον ταμεῖα σοφίας δοκιμωτάτης καὶ διδασκαλίας ἀπαραιτήτου καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κρατίστους νῦν γινώμονας καὶ ἐπιγνώμονας τῆς δημόδους ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν πολλῶν αὐτῆς διαλέκτων.

Ἰπολείπεται πλέον τὸ τέταρτον τῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μεγαλοεργημάτων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, τὸ τέταρτον ὧν δύναμαι σήμερον νὰ βραχυλογήσω, ἢ κοινὴ ἔθνικὴ γλῶσσα ἡμῶν, ἢ νῦν εὐχρηστοῦσα εἰς τὸν γραπτὸν καὶ εἰς τὸν συνήθη παρὰ τοῖς ὀπωσοῦν ἀνεπτυγμένοις ζῶντων λόγον. Ὁ Κοραῆς ἐγνωρίζεν, ὡς εἶπον, ἀριστα τὴν δημόδη γλῶσσαν, ἡγάπα δὲ αὐτὴν καὶ περιπαθέστατα, καὶ εἶχε γνώσιν αὐτῆς καὶ ὡς γραφομένης ἐν διαλεκτικῶν ἰδιώμασιν εἰς ἕμμετρον καὶ εἰς πεζὸν λόγον. Ὡμίλει δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ παιδῶν κατ' οἶκον ἀφελέστατον Σμυρ-

κοῦτον ἀναγνωρίζεται κύρος. Ὅτι τὴν ἀνέσπερον ταύτην αἴγλην καὶ τὸ κραταῖον τοῦτο κύρος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ θὰ παραδώσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς παῖδας ἡμῶν ὡς παρελάβομεν ἀπαραμειώτον, θὰ παραδώσωσι δὲ καὶ οὗτοι κατὰ διαδοχὴν εἰς τοὺς μεθ' ἑαυτοὺς, μέχρι οὗ θὰ ὑπάρχη Ἑλληνικὸν Ἔθνος, μέχρι οὗ θὰ ὑπάρχη Ἑλληνικὴ ἱστορία, μέχρι τῆς τῶν πάντων συντελείας. Ἡ ἀνθρωπίνῃ αὐτοῦ ἀρετῇ, ἢ πρὸς τὸ Ἔθνος δι' ἔργων, ἔχι διὰ λόγων, διάπυρος ἀγάπη, ἢ ἔξοχος αὐτοῦ σοφία, ἢ πολυμερὴς καὶ βαρυσήμαντος εἰσφορά του ὑπὲρ τῆς ὅλης ἐθνικῆς ζωῆς, καὶ ἢ συγγραφικὴ αὐτοῦ φιλοπονία καὶ καλλιγονία, εἶνε κληρονομήματα περισπούδαστα εἰς τὸ Γένος ἡμῶν, εἶν' εὐκληρήματα τιμώτατα τῶν μέχρι νῦν, εἶνε κτήματα ἐς αἰεὶ ἔχι ἀργά, ἔχι μόνον ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχοντα, ὡς λέγομεν, ἀλλὰ κτήματα ἐνεργὰ καὶ γόνιμα καὶ ζωοπάροχα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάνοιαν, εἰς τὸ ἦθος εἰς τὸν βίον, εἰς τὴν δύναμιν, καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἐπίδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

EN Τῇ ΤΕΥΧΕΙ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΡΤΙΟΥ

Σελ. 97	στιχ. 4	ἀντὶ ἄν	γρ. ἄν
» 104	» 17	» νοήματα	» ὀνόματα
» 103	» 40	πρὸ τοῦ αὐτὸν πὲν ἀφελῆ προσθετέον εἶ:	
» 155	σημ. 1	ἀντὶ χρόνον	γρ. χρόνον
» 106	στιχ. 18	» ἄλλως	» ἄλλος
» »	» 21	μετὰ τὸ εἶδος προσθετ. τοῦτο	
» »	» 22	ἀντὶ ἐπιτήδευον	γρ. ἐπετήδευον
» 108	»	» ἀπόρασις	» ἀπόρασις
» 109	»	» μὲν ἅμα	» ἅμα μὲν
» 110	» 46	» ἐνθαῦθα	» ἐνθαῦτα
» »	» 19	» ἅμα ἅμα	» ἅμα ἅμα
» 111	» 25	» ἴδωθε	» ἴδεσθε
» 112	» 3	» Ἀγαμέμνωνος	» Ἀγαμέμνονος
» »	» 17	» vesero	» venero
» »	σημ. 1	» ἀνακαλύψω	» ἀνακαλύψω
» »	»	» si videram	» si videam
» 114	στιχ. 12	» ἀρχαιτύπου	» ἀρχετύπου
» »	» 19	» ποπίον	» ποπέιον